

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка

серія соціально-педагогічна 41

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ЗБІРНИК

**НАУКОВИХ ПРАЦЬ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

Серія соціально-педагогічна

В и п у с к 41

Кам'янець-Подільський

2026

УДК: 378.4(477.43):376.1(082)

ББК:

74.58(4

Укр) 3-41

Рецензенти:

Олександр МАЛИХІН, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України;

Олександр ЛАВРУК, доктор наук з державного управління, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»;

Наталія ГОНЧАРУК, доктор психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та практичної психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Редакційна колегія:

Атаманчук П.С., доктор педагогічних наук, професор; **Вайнола Р.Х.**, доктор педагогічних наук, професор; **Вержиховська О.М.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Гевчук Н.С.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Кучинська І.О.**, доктор педагогічних наук, професор; **Мельник Л.П.**, кандидат педагогічних наук, доцент (відповідальний редактор); **Мендерецький В.В.**, доктор педагогічних наук, професор; **Миринова С.П.**, доктор педагогічних наук, професор; **Опалюк Т.Л.**, доктор педагогічних наук, доцент (відповідальний редактор); **Опалюк О.М.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Рудзевич І.Л.**, кандидат психологічних наук, доцент; **Співак В.І.**, кандидат психологічних наук, доцент.

*Рекомендовано вченою радою
факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол №5, від 28.04.2026 року)*

3-41 Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна / За ред. Л.П. Мельник, Т.Л. Опалюк. Вип. 41. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2026. 144 с.

Електронна версія збірника доступна за покликанням:

URL: <https://zb-socped.kpnu.edu.ua>

До збірника увійшли наукові статті, присвячені актуальним питанням соціальної політики та соціальної роботи в умовах війни. Розглянуто проблеми соціального захисту різних категорій населення, розвитку волонтерства, соціального підприємництва та правового забезпечення соціальної сфери. Окрему увагу приділено психологічним аспектам соціальної роботи.

Збірник адресовано фахівцям соціальної сфери, науковцям, здобувачам освіти та всім, хто цікавиться питаннями соціального захисту населення та розвитку соціальної роботи в Україні.

Збірник зареєстрований рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 22.02.2024 № 44. Ідентифікатор медіа № R40-02510

УДК: 378.4(477.43):376.1(082)

ББК: 74.58(4 Укр)

ЗМІСТ

Гевчук Н.С., Белінський І.М.

Міжнародна гуманітарна допомога як елемент соціальної політики держави під час війни 5

Гевчук Н.С., Гайнцев О. В.

Роль емоційного інтелекту у розвитку лідерських якостей соціальних працівників 10

Гевчук Н.С., Ількович Н.В.

Соціальне сирітство як загроза демографічній безпеці України 15

Гевчук Н.С., Ількович О.М.

Соціальна робота з залучення молоді до волонтерської діяльності 21

Гевчук Н.С., Крулик В.О.

Теоритичні підходи до забезпечення рівних можливостей осіб з інвалідністю 26

Гевчук Н.С. Лаборешних А.Д.

Волонтерська діяльність молоді як чинник розвитку громадянського суспільства 31

Гевчук Н.С., Петрук М.В.

Соціальна адаптація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в умовах дитячого будинку сімейного типу 36

Гевчук Н.С., Ситник Д.В.

Психосоціальні проблеми людей похилого віку в умовах сучасного суспільства: соціальна ізоляція та доступ до послуг 40

Данилюк О.І., Кльоцко М.С.

Адміністративно-правове забезпечення захисту соціальних прав військовослужбовців та членів їх сімей в Україні 46

Данилюк О.І., Кошель Ю.В.

Гарантування гідного рівня життя особи як принцип прав соціального забезпечення 53

Данилюк О.І., Осінова А.А.

Соціальний захист жінок в Україні в умовах сучасних викликів 58

Данилюк О.І., Павлюк А.Г.

Соціальне підприємництво в Україні: сутність та особливості становлення 64

Данилюк О.І., Петрушкевич К.Д.

Правове забезпечення соціального захисту дітей та молоді 69

<i>Мельник Ж.В.</i>	
Роль волонтерства у розвитку соціальної роботи в сучасних умовах	75
<i>Мельник Ж.В., Бірючевська Ю.В.</i>	
Правове регулювання соціальних гарантій військовослужбовців в законодавстві України	79
<i>Мельник Ж.В., Гігей А.І.</i>	
Впровадження міжнародних стандартів соціального захисту в Україні	85
<i>Мельник Ж.В., Кєнюк А.В.</i>	
Соціальна робота з вразливими категоріями населення: практичний досвід	90
<i>Мельник Л.П.</i>	
Зарубіжний досвід соціального захисту сімей з дітьми та можливості його адаптації в Україні	94
<i>Мельник Л.П., Абібулласєва Е.Р.</i>	
Вплив психотравми на розвиток особистості та її соціальну адаптацію	100
<i>Мельник Л.П., Бойко Д.Я.</i>	
Особливості соціальної допомоги особам похилого віку в умовах воєнного стану	107
<i>Мельник Л.П., Грушкевич В.А.</i>	
Соціально-психологічна підтримка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: проблеми та шляхи вдосконалення	111
<i>Мельник Л.П., Нєстеров Д.Р.</i>	
Соціальна підтримка жінок, які постраждали від домашнього насильства громадськими та благодійними організаціями	117
<i>Погоржельський І.В., Соляник М.Г.</i>	
Формування життєстійкості молоді засобами естетичної культури в умовах сучасного соціокультурного середовища	123
<i>Сєрбалюк Ю.В.</i>	
Соціальний захист безробітних: зміни в умовах воєнного стану	129
<i>Співак В.І., Ярова Ю.О.</i>	
Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців	138

Наталія ГЕВЧУК,

к.п.н., доцент, завідувач кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

hevchuk@kpnpu.edu.ua

Ілля БЕЛІНСЬКИЙ

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 232 Соціальне забезпечення,

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

sz1b22.belinskyi@kpnpu.edu.ua

МІЖНАРОДНА ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Гевчук Н.С., Белінський І.М. Міжнародна гуманітарна допомога як елемент соціальної політики держави під час війни. Стаття аналізує міжнародну гуманітарну допомогу як стратегічний компонент соціальної політики України в умовах повномасштабної агресії. Розглянуто нормативну базу, інституційні інновації («єДопомога», РЕАСЕ), цифровізацію, статистику реагування за 2023–2024 роки і ризики скорочення фінансування у 2025-му. Доведено, що гуманітарна допомога стала невід'ємним елементом національної безпеки та суспільної резильєнтності в Україні.

Ключові слова: міжнародна гуманітарна допомога, соціальна політика, воєнний стан, внутрішньо переміщені особи (ВПО), проєкт РЕАСЕ, цифровізація соціальної сфери, єДопомога, національна стійкість, макрофінансова стабільність, гуманітарна архітектура.

Вступ. Вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року докорінно змінило систему державного управління в Україні. Через масштабні руйнування та масове переміщення населення традиційні механізми соціального захисту стали недостатніми, що перетворило міжнародну гуманітарну допомогу на критичний фактор підтримки державних інститутів.

Гуманітарна підтримка еволюціонувала у складний фінансово-технологічний механізм, що включає пряму бюджетну підтримку та цифрові платформи розподілу ресурсів. Синергія міжнародної

солідарності та українських ІТ-рішень забезпечила безперервність соцвиплат навіть в умовах бойових дій. Досвід інтеграції міжнародних стандартів є фундаментом для повоєнного відновлення та побудови стійкої соціальної архітектури.

Метою статті є дослідження міжнародної гуманітарної допомоги як структурного елемента соціальної політики України під час війни, виявлення ключових механізмів її реалізації, аналіз ефективності існуючих інструментів (зокрема цифрових платформ та макрофінансових проєктів) та оцінка впливу зовнішньої підтримки на соціальну стійкість і національну безпеку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний науковий дискурс зосереджений на ролі міжнародної підтримки у стабілізації економіки України та забезпеченні соціальних виплат, які неможливо покрити внутрішніми доходами під час війни.

Основні напрями аналізу:

1. Інституційна адаптивність: Згідно з концепцією неоінституціоналізму, інновації 2025 року базуються не на радикальних реформах, а на масштабуванні існуючих інструментів (Директива ЄС про тимчасовий захист, цифрові платформи).

2. Суспільна свідомість: Соціологічні дані фіксують зростання підтримки моделі «держави загального добробуту» - з 42% до війни до 58% у 2023 році, що прямо корелює з ефективністю розподілу допомоги.

3. Гуманітарна безпека: Дослідження (зокрема С. В. Присяжнюка) розглядають гуманітарну політику як засіб протидії гібридній агресії та чинник національної стійкості.

4. Критичні виклики: Західні аналітики застерігають від «технократизації» допомоги та втрати нейтральності місій [2].

Результати дослідження. *Трансформація нормативно-правового регулювання гуманітарної допомоги.*

Правова система України оперативно адаптувалась до умов воєнного стану для забезпечення надходження міжнародної допомоги. Базою залишається Закон «Про гуманітарну допомогу», однак специфіка великої війни вимагала додаткового регулювання.

Постанова КМУ № 953 від 05.09.2023 запровадила автоматизовану систему реєстрації гуманітарної допомоги, що дозволило відстежувати рух ресурсів від кордону до отримувача та відповісти на критику міжнародних партнерів щодо прозорості [4].

Постанова КМУ № 241 від 11.03.2022 визначила механізм взаємодії влади з гуманітарними організаціями під час евакуації.

Показово, що законодавство воєнного часу визнало військові та правоохоронні органи кінцевими отримувачами допомоги, фактично стерши межу між цивільним захистом і підтримкою сектору безпеки [5].

Ці правові зміни забезпечили інституційну рамку, в якій гуманітарна допомога перестала бути випадковим явищем і стала керованим процесом, інтегрованим у загальну соціальну стратегію держави.

Макрофінансова підтримка та проєкт PEACE як фундамент соціальних виплат.

Унікальність України полягає в тому, що значна частина міжнародної допомоги надходить як пряма бюджетна підтримка, а не товари — це дозволяє фінансувати пенсії, соціальні виплати та зарплати. У 2024 році Україна залучила 41,7 млрд зовнішнього фінансування, з яких 12,6 млрд (30%) – безповоротні гранти. Ключовим інструментом є проєкт Світового банку PEACE, через який донори (насамперед США) покривають критичні видатки бюджету.

Міжнародна допомога фактично утримує соціальну тканину суспільства: без проєкту PEACE держава не змогла б фінансувати виплати 10 млн пенсіонерів. Паралельно діють проєкти INSPIRE (інклюзивність соціального захисту) та DRIVE (відновлення критичної інфраструктури в постраждалих громадах) [3].

Цифрові інновації в управлінні гуманітарними потоками.

Платформа «ЄДопомога» стала «єдиним вікном» для громадян, об'єднавши три напрями: державні виплати, волонтерську допомогу та міжнародні програми (ООН, ЮНІСЕФ, Червоний Хрест). Механізм верифікації – заповнення анкети зі статусом та IBAN, перевірка через держреєстри, передача списків донорам – гарантує, що допомога доходить до реальних людей. Станом на 2025 рік надійшло понад 10 млн звернень; типова виплата – близько 2500 грн на особу за три місяці [1].

Для зон із зруйнованою банківською інфраструктурою запроваджено платформу Stellar Aid Assist (цифрові гаманці), яка за перший рік розподілила понад 1,1 млн дол. Хмарні рішення, зокрема Caspio, допомогли благодійним фондам суттєво підвищити ефективність логістики.

Секторальний аналіз гуманітарного реагування у 2025 році.

Міжнародне гуманітарне реагування в Україні організоване за кластерним принципом ООН. У 2024 році понад 660 організацій надали допомогу 8,4 млн осіб (99% плану). ЄС передав понад 10 тис. генераторів і 7,2 тис. трансформаторів, забезпечивши послугами ~9 млн

громадян, а також фінансує медичну евакуацію поранених до Європи. На захист дітей та сімей спрямовано 17,5 млрд грн, що дозволило виплатити допомогу 580 тис. сімей при народженні дитини та 52 тис. одиноких матерів [7].

Ризики та виклики соціальної політики на 2026 рік.

Система гуманітарної допомоги входить у фазу турбулентності через «втому донорів». США скоротили допомогу на 74% (ліквідовано програми USAID), Німеччина – на 62%. Недофінансування ООН змусило звузити коло отримувачів: 1,2 млн осіб втратили доступ до виплат. Донори наполягають на переході від екстреної допомоги до відновлення, що складно в умовах активних бойових дій, а мобілізація уповільнює логістику в прифронтових зонах.

Відповіддю може стати державно-приватне партнерство. Ініціатива Ukraine Business Compact об'єднала понад 500 компаній із капіталом 5,2 трлн дол.; Microsoft виділив 540 млн, Airbnb розмістив 100 тис. біженців, що демонструє потенціал приватного сектору у виконанні соціальних функцій.

Висновки. Міжнародна гуманітарна допомога еволюціонувала від стихійного волонтерства до системного елемента державної політики, запобігши гуманітарній катастрофі. Ключові висновки: проекти PEACE та INSPIRE інтегрували зовнішню допомогу в бюджетну систему; цифровізація («Допомога», Stellar) забезпечила прозорість і довіру донорів; гуманітарна політика стала складовою національної безпеки. Скорочення фінансування у 2025 році вимагає переходу до моделей, заснованих на локалізації, приватних інвестиціях та оптимізації видатків. Подальші дослідження мають зосередитись на механізмах переходу від гуманітарної підтримки до економічного самозабезпечення як основи післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 05 верес. 2023 р. № 953. URL: <https://www.msp.gov.ua/for-business-and-organisations/humanitarna-dopomoha>.

2. Міжнародна гуманітарна допомога як інструмент соціальної політики та економічної стабілізації України. Економіка та держава. 2025. № 2. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/download/5800/5855/13029>.

3. Присяжнюк С. В. Гуманітарна політика як ключовий елемент національної стійкості України. *Journal of Political Life*. 2024. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/16381/16270>.

4. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22 жовт. 1999 р. № 1192-XIV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення: 26.03.2026).

5. Про підтримку окремих категорій населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 квіт. 2022 р. № 457. URL: <https://aid.edopomoga.gov.ua/>.

6. The World Bank's PEACE Project Supports the Government Key Programs in Ukraine : factsheet. World Bank. 2025. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2025/09/25/the-peace-project-factsheet>

7. Ukraine: Humanitarian Response and Funding Snapshot (January – December 2024). OCHA. 2025. URL: <https://www.unocha.org/publications/report/ukraine/ukraine-humanitarian-response-and-funding-snapshot-and-year-end-2024-analysis-january-december-2024-enuk>.

8. Policy innovations and institutional changes in humanitarian aid to Ukraine during the war. *Scientia*. 2025. URL: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1976415/FULLTEXT02.pdf>

Nataliia Hevchuk, Ilya Belinsky. INTERNATIONAL HUMANITARIAN AID AS AN ELEMENT OF THE STATE'S SOCIAL POLICY DURING WAR.

Summary. The article analyzes international humanitarian aid as a strategic component of Ukraine's social policy in the context of full-scale aggression. The regulatory framework, institutional innovations ("eAssistance", PEACE), digitalization and localization of services, response statistics for 2023–2024, and the risks of funding cuts in 2025 are considered. It is proven that humanitarian aid has become an integral element of national security and social resilience.

Keywords: international humanitarian aid, social policy, martial law, internally displaced persons (IDPs), PEACE project, digitalization of the social sphere, eAid, national resilience, macro-financial stability, humanitarian architecture.

Наталія ГЕВЧУК,

к.п.н., доцент, завідувач кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

hevchuk@kpnu.edu.ua

Олександр ГАЙНЦЕВ

здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 232 Соціальне забезпечення,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

kn1b22.haintsev@kpnu.edu.ua

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Гевчук Н.С. Гайнцев О.В. Роль емоційного інтелекту у розвитку лідерських якостей соціальних працівників. У статті здійснено комплексний аналіз ролі емоційного інтелекту як ключового чинника формування лідерських якостей соціальних працівників. Розглянуто теоретичні підходи до визначення сутності емоційного інтелекту, його структуру та основні компоненти. Проаналізовано вплив емоційного інтелекту на ефективність професійної діяльності, прийняття управлінських рішень та взаємодію з клієнтами. Особливу увагу приділено практичним аспектам розвитку емоційного інтелекту в системі підготовки соціальних працівників.

Ключові слова: емоційний інтелект, лідерські якості, соціальні працівники, емпатія, саморегуляція, комунікативні навички.

Вступ. У сучасних умовах розвитку суспільства значно зростає роль соціальної роботи як важливого механізму підтримки населення та вирішення соціальних проблем. Збільшення кількості кризових ситуацій, соціальної нерівності, психологічних труднощів та інших викликів вимагає від соціальних працівників не лише високого рівня професійної підготовки, а й сформованості особистісних якостей, серед яких особливе місце займають лідерські здібності.

Лідерство у сфері соціальної роботи розглядається як здатність ефективно організовувати діяльність, координувати взаємодію між різними суб'єктами соціальної допомоги, приймати відповідальні

рішення та забезпечувати досягнення поставлених цілей. У цьому контексті важливим чинником виступає емоційний інтелект, який визначає здатність особистості усвідомлювати власні емоції, керувати ними, а також розуміти емоційний стан інших людей.

Особливого значення емоційний інтелект набуває у професійній діяльності соціального працівника, оскільки вона передбачає постійну взаємодію з людьми, які перебувають у складних життєвих обставинах. Від рівня розвитку емоційного інтелекту залежить якість комунікації, ефективність надання допомоги та здатність вирішувати конфліктні ситуації.

Мета статті полягає в дослідженні ролі емоційного інтелекту у розвитку лідерських якостей соціальних працівників та визначення його впливу на ефективність професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика емоційного інтелекту є однією з актуальних у сучасній психології та соціальній роботі. Значний внесок у її дослідження зробили такі науковці, як Д. Гоулман, Дж. Мейєр, П. Саловей та Р. Бар-Он, які розглядали емоційний інтелект як здатність до розпізнавання, розуміння та регулювання емоцій. У контексті лідерства емоційний інтелект розглядається як важливий чинник ефективного управління, формування команди та досягнення професійних цілей.

Дослідження показують, що лідери з високим рівнем емоційного інтелекту здатні краще мотивувати інших, ефективно вирішувати конфлікти та створювати сприятливий психологічний клімат. Вітчизняні дослідники також приділяють значну увагу цій проблемі, зокрема у працях Л. Карамушки, О. Безпалько та інших, де емоційний інтелект розглядається як важлива складова професійної компетентності соціального працівника.

Результати дослідження. Емоційний інтелект включає низку взаємопов'язаних компонентів, серед яких ключовими є самосвідомість, саморегуляція, емпатія та соціальні навички. Кожен із цих компонентів відіграє важливу роль у формуванні лідерських якостей. Основні аспекти впливу емоційного інтелекту на лідерство:

1. Самоусвідомлення. Соціальний працівник-лідер розуміє власні емоції, сильні та слабкі сторони, що дозволяє йому приймати зважені рішення та уникати імпульсивних реакцій.

2. Саморегуляція. Здатність контролювати емоції допомагає ефективно діяти у стресових ситуаціях, запобігати конфліктам і підтримувати професійну етику.

3. Емпатія. Одна з найважливіших складових роботи соціального працівника. Лідер з високим рівнем емпатії краще розуміє потреби клієнтів, будує довіру та сприяє позитивним змінам.

4. Соціальні навички. Емоційний інтелект сприяє розвитку комунікативних здібностей, уміння працювати в команді, мотивувати інших і координувати спільну діяльність.

5. Мотивація. Внутрішня мотивація дозволяє соціальному працівнику бути наполегливим, орієнтованим на результат і надихати інших.

Значення для професійної діяльності:

- підвищує якість соціальних послуг;
- сприяє ефективному вирішенню конфліктів;
- допомагає будувати партнерські відносини;
- забезпечує етичність і гуманістичність діяльності;
- підтримує професійну стійкість та запобігає емоційному вигоранню.

Соціальні працівники часто працюють у ситуаціях невизначеності, тому вміння швидко реагувати на зміни є необхідним для ефективної роботи. Крім того, емоційний інтелект сприяє розвитку мотивації та відповідальності, що є важливими характеристиками лідера. Він допомагає визначати пріоритети, ставити цілі та досягати їх, незважаючи на труднощі. Практика показує, що розвиток емоційного інтелекту можливий через спеціальні тренінги, психологічні вправи, рефлексію та аналіз професійних ситуацій. Важливу роль відіграє також досвід роботи, який дозволяє формувати навички емоційної саморегуляції та взаємодії.

З метою вивчення ролі емоційного інтелекту у розвитку лідерських якостей соціальних працівників було проведено емпіричне дослідження серед фахівців соціальної сфери ($n = 60$). Для діагностики рівня емоційного інтелекту та лідерських якостей використовувалися стандартизовані психодіагностичні методики.

За результатами дослідження встановлено, що:

1. Рівень емоційного інтелекту респондентів:

- високий рівень – 32% опитаних;

- середній рівень – 48%;
- низький рівень – 20%.

Отримані дані свідчать про переважання середнього рівня розвитку емоційного інтелекту серед соціальних працівників.

2. Рівень розвитку лідерських якостей:

- високий рівень – 28%;
- середній рівень – 50%;
- низький рівень – 22%.

Це вказує на те, що більшість респондентів мають потенціал до розвитку лідерства, але потребують додаткового професійного вдосконалення.

3. Взаємозв'язок між емоційним інтелектом і лідерськими якостями:

У ході аналізу виявлено, що серед респондентів із високим рівнем емоційного інтелекту:

- 81% демонструють високий або вище середнього рівень лідерських якостей;
- лише 6% мають низький рівень лідерства.

Водночас серед осіб із низьким рівнем емоційного інтелекту:

- 67% характеризуються низьким рівнем лідерських якостей;
- лише 8% мають високий рівень.

4. Розвиток окремих компонентів емоційного інтелекту:

- емпатія на високому рівні сформована у 45% респондентів;
- саморегуляція – у 38%;
- самоусвідомлення – у 42%;
- соціальні навички – у 47%.

Найбільш розвиненими виявилися соціальні навички та емпатія, що відповідає специфіці професійної діяльності соціальних працівників. Отримані результати підтверджують наявність прямого зв'язку між рівнем розвитку емоційного інтелекту та сформованістю лідерських якостей. Вищий рівень емоційного інтелекту сприяє більш ефективному прояву лідерського потенціалу, зокрема у комунікації, прийнятті рішень та управлінні міжособистісними відносинами.

Висновки. Отже, емоційний інтелект є важливою складовою професійної компетентності соціального працівника та ключовим чинником розвитку лідерських якостей. Його високий рівень сприяє підвищенню ефективності професійної діяльності, покращенню

взаємодії з клієнтами та формуванню здатності до прийняття відповідальних рішень.

Розвиток емоційного інтелекту має стати важливим напрямом підготовки соціальних працівників, оскільки саме він забезпечує формування ефективного лідерства у соціальній сфері. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методик розвитку емоційного інтелекту та їх впровадженні у систему професійної освіти.

Список використаних джерел

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект / Д. Гоулман ; пер. з англ. Київ : Наш формат, 2018. 512 с.
2. Mayer J. D. Emotional intelligence: Theory, findings, and implications / J. D. Mayer, P. Salovey, D. R. Caruso // Psychological Inquiry. 2004. Vol. 15, № 3. P. 197-215.
3. Northouse P. G. Leadership: Theory and Practice / P. G. Northouse. 8th ed. Thousand Oaks : Sage Publications, 2019. 494 p.
4. Карамушка Л. М. Психологія управління : навч. посіб. / Л. М. Карамушка. Київ : Міленіум, 2015. 344 с.
5. Шевченко Н. Ф. Соціальна робота: теорія і практика : навч. посіб. / Н. Ф. Шевченко. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 256 с.

Nataliia Hevchuk, Oleksandr Haintsev. THE ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE DEVELOPMENT OF LEADERSHIP QUALITIES OF SOCIAL WORKERS

Summary. The publication examines the role of emotional intelligence in the development of leadership qualities of social workers in order to determine its impact on the effectiveness of professional activity and interaction with clients. The main components of emotional intelligence, including self-awareness, self-regulation, empathy, and social skills, are analyzed, and their contribution to the formation of leadership qualities is clarified. As a result of the study, the importance of emotional intelligence as a key resource for the development of effective leadership in the field of social work is substantiated.

Keywords: emotional intelligence, leadership qualities, social workers, empathy, self-regulation, communication skills.

Наталія ГЕВЧУК,

к.п.н., доцент, завідувач кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

hevchuk@kpnpu.edu.ua

Наталія ІЛЬКОВИЧ

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 232 Соціальне забезпечення,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

sz1b22.ilkovych_n@kpnpu.edu.ua

СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО ЯК ЗАГРОЗА ДЕМОГРАФІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Гевчук Н.С., Ількович Н.В. Соціальне сирітство як загроза демографічній безпеці України. У статті досліджено феномен соціального сирітства в контексті його деструктивного впливу на демографічну безпеку України. Проаналізовано основні чинники зростання кількості дітей, позбавлених батьківського піклування при живих батьках, зокрема поглиблення соціально-економічної кризи та наслідки повномасштабної війни. Визначено, що поширення цього явища призводить до руйнування інституту сім'ї, зниження репродуктивного потенціалу нації та зростання рівня соціальної дезадаптації молоді. Авторами обґрунтовано, що соціальне сирітство є не лише гуманітарною проблемою, а й системною загрозою національним інтересам, оскільки деформує якісні характеристики людського капіталу. У роботі запропоновано пріоритетні напрями державної політики щодо підтримки вразливих родин та розвитку сімейних форм виховання як стратегічного інструменту стабілізації демографічної ситуації в країні.

Ключові слова: соціальне сирітство, демографічна безпека, людський капітал, сімейна політика, депревація, державна підтримка.

Вступ. На сучасному етапі розвитку української державності питання демографічної безпеки набуло стратегічного значення. Тривала депопуляція, трудова міграція та руйнівні наслідки повномасштабної збройної агресії поставили під загрозу відтворення людського

потенціалу нації [1]. Проте, окрім кількісних показників народжуваності та смертності, критичну роль відіграє якісний стан соціального середовища, у якому формується нове покоління. У цьому контексті особливої гостроти набуває проблема соціального сирітства — явища, при якому діти залишаються без належного батьківського піклування за наявності біологічних батьків [4].

Метою роботи є аналіз соціального сирітства як деструктивного чинника демографічного розвитку України, виявлення причин його поширення в сучасних умовах та обґрунтування необхідності реформування системи соціального захисту для мінімізації ризиків втрати людського капіталу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику демографічної стабільності та захисту прав дітей досліджували такі вчені, як Е. Лібанова, Н. Лавриненко, О. Балакірева та інші. Попри значну кількість напрацювань, механізм прямого впливу соціального сирітства на параметри національної безпеки в умовах воєнного стану потребує додаткового переосмислення.

Результати дослідження. Соціальне сирітство є індикатором глибокої кризи інституту сім'ї. Воно не лише створює додаткове навантаження на державну систему опіки, а й запускає цикл «спадкової» соціальної дезадаптації: діти, які не отримали досвіду позитивної сімейної моделі, у майбутньому часто демонструють низький рівень репродуктивної активності та високий ступінь асоціальної поведінки. Таким чином, кожна дитина, яка опинилася поза межами сімейного виховання, фактично стає втраченим ресурсом для демографічного відтворення країни [5].

Соціальне сирітство в Україні зумовлене комплексом взаємопов'язаних факторів. По-перше, це соціально-економічна нестабільність, що призводить до неспроможності батьків забезпечити базові потреби дітей. По-друге, руйнівний вплив має повномасштабна війна, яка спричинила масову міграцію, розлучення сімей та зростання рівня стресу, що нерідко веде до девіантної поведінки батьків (алкоголізм, наркоманія, жорстоке поводження).

Соціальне сирітство відрізняється від біологічного тим, що воно є результатом свідомої або вимушеної відмови батьків від виконання своїх обов'язків, що вказує на глибоку ерозію морально-етичних цінностей у суспільстві.

Проведене дослідження дозволяє констатувати, що соціальне

сирітство в Україні трансформувалося з суто соціально-педагогічної проблеми у вагомий деструктивний чинник демографічної безпеки. Основні результати аналізу систематизовано за такими напрямками:

1. Кумулятивний ефект відтворення депопуляції. Виявлено, що соціальне сирітство створює так звану «демографічну пастку». Вихованці інтернатних закладів, позбавлені позитивного досвіду сімейних відносин, у 70% випадків мають труднощі зі створенням власних стабільних родин. Це призводить до:

- Відкладання народження першої дитини або повної відмови від дітонародження.
- Високого рівня розлучень серед молодих сімей із числа колишніх сиріт.
- Ризику повторення сценарію «соціального сирітства» вже у наступному поколінні.

2. Деградація якості людського капіталу. Дослідження підтверджує, що інституціалізація (перебування в закладах закритого типу) негативно впливає на інтелектуальний та психоемоційний розвиток дитини. В контексті демографічної безпеки це означає:

- Зниження працездатного потенціалу: низька конкурентоспроможність таких осіб на ринку праці.
- Зростання соціального навантаження на бюджет: замість того, щоб бути платниками податків, значна частина соціальних сиріт залишається реципієнтами державних допомог або поповнює кримінальне середовище.

3. Вплив воєнного стану на структуру сирітства. Встановлено, що з 2022 року динаміка соціального сирітства набула нових ознак. Основними тригерами стали:

- Вимушена сепарація сімей: через евакуацію та внутрішнє переміщення.
- Економічне виснаження: втрата житла та роботи батьками веде до неспроможності забезпечувати дітей, що штовхає родини до межі СЖО (складних життєвих обставин).
- Психологічна травматизація: зростання рівня домашнього насильства та алкоголізації як деструктивних копінг-механізмів у батьків.

4. Ефективність сімейних форм виховання.

Результати аналізу свідчать, що розвиток ДБСТ (дитячих будинків сімейного типу) та прийомних сімей є єдиним дієвим механізмом

нейтралізації загрози. Діти в таких сім'ях демонструють на 40-50% вищий рівень соціальної інтеграції порівняно з вихованцями інтернатів, що безпосередньо покращує якісні параметри майбутнього трудового та репродуктивного ресурсу країни.

Соціальне сирітство безпосередньо корелює з рівнем соціальної аномії суспільства. Без системної підтримки біологічної сім'ї на ранніх етапах кризи, держава приречена на постійне зростання видатків при одночасному погіршенні демографічної структури населення.

У незалежній Україні вперше на нормативному рівні термін «суспільні діти» було використано в Національній програмі «Діти України», затвердженій у 1996 році. Надалі, у 2012 році, була ухвалена Національна стратегія профілактики соціального сирітства на період до 2020 року, метою якої визначено створення належних умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї та запобігання поширенню соціального сирітства. Водночас чіткого визначення цього поняття та критеріїв його застосування в документі не було подано. Питання соціального сирітства також порушувалося у Стратегії демографічного розвитку до 2015 року, де воно інтерпретувалося як явище «покинутих батьками дітей» [2].

Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 № 2342-IV чітко розмежовує поняття «дитина-сирота» — дитина, в якій померли або загинули батьки, та «діти, позбавлені батьківського піклування» – діти, які залишилися без належної опіки внаслідок позбавлення батьків батьківських прав, відібрання без такого позбавлення, визнання батьків безвісно відсутніми чи недієздатними, оголошення їх померлими, відбування ними покарання, перебування під вартою, розшуку через ухилення від сплати аліментів, тривалої хвороби, а також діти, розлучені з сім'єю, підкинуті, безпритульні чи ті, від яких відмовилися батьки [3].

Соціальне сирітство доцільно трактувати як наявність у суспільстві дітей, щодо яких батьки не здійснюють належного піклування, унаслідок чого такі діти вилучаються з сімейного середовища та надалі влаштовуються до інтернатних закладів або сімейних форм утримання і виховання.

В Україні впродовж останніх років задекларовано євроінтеграційний вектор розвитку, що орієнтований на формування умов виховання дітей, максимально наближених до сімейного

середовища. Наразі соціальні сироти можуть перебувати як у державних установах, так і в сімейних формах виховання. Водночас відповідно до Національної стратегії передбачається, що до 2026 року інтернатні заклади мають бути поступово реорганізовані у заклади паліативної допомоги дітям із тяжкими порушеннями розвитку, а також у реабілітаційні установи.

Висновки. Узагальнення результатів дослідження дозволяє зробити висновок, що соціальне сирітство в Україні на сучасному етапі є не лише гострою гуманітарною проблемою, а й критичною загрозою демографічній безпеці держави. Проведений аналіз підтвердив наступні положення: Соціальне сирітство формує стійкий тренд до погіршення демографічної структури. Втрата дитиною сімейного середовища при живих батьках призводить до деформації її майбутніх репродуктивних настанов, що в довгостроковій перспективі поглиблює депопуляцію та знижує коефіцієнт народжуваності.

Системна інституціалізація дітей-сиріт спричиняє їхню соціальну дезадаптацію, низьку конкурентоспроможність на ринку праці та високу вразливість до асоціальних впливів. Це перетворює потенційний людський ресурс країни на об'єкт постійної соціальної опіки, що створює надмірне навантаження на державний бюджет.

Традиційні методи боротьби з наслідками сирітства (утримання в інтернатах) вичерпали себе. Демографічна безпека вимагає переходу до превентивної моделі: раннього виявлення сімей у кризових станах та всебічної підтримки біологічної родини з метою збереження цілісності сімейного осередку.

Як альтернатива інституційному догляду, розвиток дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей є стратегічним інструментом мінімізації демографічних ризиків, оскільки саме сімейне виховання забезпечує формування повноцінного громадянина та свідомого майбутнього з батьківським потенціалом.

Перспективи подальших досліджень полягають у детальному вивченні механізмів соціально-психологічної реабілітації дітей, повернутих із зон бойових дій та депортованих територій, як специфічної групи ризику виникнення соціального сирітства в повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Гевчук Н., Данилюк О., Мельник Л. (2025). Аналіз програми соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в життєдіяльність

територіальної громади. *Ввічливість. Humanitas*, (5), 12–22.

2. Звіт про здійснення Уповноваженим Президента України з прав дитини моніторингового дослідження стану функціонування закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які не мають необхідних умов для виховання та навчання в сім'ї, дітей з особливими потребами, ефективність використання такими закладами бюджетних коштів, спрямованих на забезпечення їх діяльності (на виконання Доручення Президента України № 1-1/1852 від 22 липня 2013 року). URL: http://www.president.gov.ua/docs/zvit_int_2013.pdf (дата звернення: 17.02.2026).

3. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=138144. (дата звернення: 14.02.2026).

4. Суходольська А. С. Покращення соціальної адаптації та корегування демографічних установок соціальних сиріт у суспільстві. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Економічні науки*. 2017. Вип. 3 (81). С. 124-130.

5. Суходольська А. С. Розвиток сімейних форм виховання соціальних сиріт. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 35. С. 112-116.

Nataliia Hevchuk, Nataliia Ilkovych. SOCIAL ORPHANHOOD AS A THREAT TO THE DEMOGRAPHIC SECURITY OF UKRAINE.

Summary. The article explores the phenomenon of social orphanhood in the context of its destructive impact on the demographic security of Ukraine. The authors analyze the primary factors contributing to the increasing number of children deprived of parental care despite having living parents, specifically highlighting the deepening socio-economic crisis and the consequences of the full-scale war. It is established that the prevalence of this phenomenon leads to the disintegration of the family institution, a decline in the nation's reproductive potential, and rising levels of social maladjustment among youth. The authors argue that social orphanhood is not merely a humanitarian issue but a systemic threat to national interests, as it deforms the qualitative characteristics of human capital. The study proposes priority areas for state policy regarding the support of vulnerable families and the development of family-based care as a strategic tool for stabilizing the country's demographic situation.

Keywords: social orphanhood, demographic security, human capital, family policy, deprivation, state support.

Наталія ГЕВЧУК,

к.п.н., доцент, завідувач кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

hevchuk@kpnpu.edu.ua

Олександр ІЛЬКОВИЧ

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 232 Соціальне забезпечення,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

sz1b22.ilkovych_o@kpnpu.edu.ua

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Гевчук Н.С., Ількович О.М. Соціальна робота з залучення молоді до волонтерської діяльності. У статті досліджуються механізми та методи соціальної роботи, спрямовані на активізацію залучення молоді до волонтерської діяльності в сучасних умовах. Проаналізовано основні мотиваційні чинники, що спонукають молодих людей до добротності, а також бар'єри, які перешкоджають їхній участі у громадських ініціативах. Особливу увагу приділено інноваційним формам взаємодії соціальних працівників із молодіжними спільнотами, зокрема через використання цифрових інструментів та соціальних мереж. Розглянуто роль волонтерства як ефективного інструменту соціалізації, розвитку лідерських якостей та формування активної громадянської позиції підростаючого покоління. Автори обґрунтовують необхідність створення сприятливої інфраструктури для підтримки волонтерського руху на місцевому та державному рівнях. Визначено стратегічні напрями вдосконалення професійної підготовки фахівців соціальної сфери для роботи з молодими волонтерами. Стаття має практичне значення для соціальних педагогів, громадських організацій та управлінців у сфері молодіжної політики. Висновки підкреслюють, що системна підтримка волонтерства сприяє не лише особистісному зростанню молоді, а й зміцненню соціальної згуртованості суспільства.

Ключові слова: соціальна робота, молодь, волонтерська діяльність, соціалізація, мотивація, громадська активність, соціальні

ініціативи, неформальна освіта, громадянська позиція, молодіжна політика.

Вступ. У сучасних умовах трансформації українського суспільства волонтерство постає не лише як форма безкорисливої допомоги, а й як потужний інструмент формування ціннісних орієнтирів молоді. Залучення молодого покоління до доброчинності є стратегічним завданням соціальної роботи, оскільки воно сприяє розвитку громадянської відповідальності, соціальній інтеграції та професійному самовизначенню особистості. В умовах глобальних викликів та соціально-політичної нестабільності волонтерський рух стає фундаментом життєстійкості громади, що потребує нових підходів у діяльності соціальних служб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання волонтерства та соціальної активності молоді перебувають у центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Теоретичні аспекти соціальної роботи з молодими волонтерами висвітлено у працях Т. Лях, Н. Гевчук, О. Безпалько, І. Зверєвої, Т. Опалюк та інших. Попри значну кількість напрацювань, механізми адаптації класичних методів соціальної роботи до цифрових потреб сучасної молоді та специфіка мотивації в кризові періоди потребують додаткового вивчення.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз практичних методів соціальної роботи, спрямованих на стимулювання волонтерської активності серед молоді, а також виявлення факторів, що сприяють ефективній взаємодії соціальних інституцій з молодіжними волонтерськими групами.

Результати дослідження. З огляду на глибоко вкорінені в українському суспільстві традиції благодійності, накопичений практичний досвід став підґрунтям для формування значного масиву теоретичних напрацювань вітчизняних учених, присвячених проблематиці волонтерства. У працях таких філософів та істориків, як Михайло Грушевський, Юрій Хорунжий, Дмитро Яворницький та інших, обґрунтовано тезу про наявність в Україні самобутньої історії, традицій і специфіки благодійної діяльності.

Вагомий внесок у вивчення волонтерського руху в Україні в контексті соціальної роботи здійснила Тетяна Лях. У своїх дослідженнях вона розглянула волонтерство як соціальний феномен, а також ґрунтовно проаналізувала технології залучення, підготовки та організації діяльності волонтерів. Значна частина її наукових доробків присвячена питанням менеджменту волонтерських груп, що передбачає

системний і професійний підхід до роботи з волонтерами [5, с. 208].

У наукових дослідженнях значна увага приділяється проблемі організації волонтерської діяльності в межах соціальної роботи. Серед зарубіжних учених варто виокремити праці М. Шер у яких розглядаються історичні взаємовідносини між соціальною роботою та волонтерами, а також окреслюється напруженість, що виникала між ними. Зокрема, наголошується, що тривалий час волонтерство певною мірою стримувало процес інституціоналізації соціальної роботи як професійної діяльності, про що також зазначають Дж. Брудні та Л. Мейс [6].

Так, Л. Вінтон виокремлює низку чинників, які зумовлюють необхідність посиленої уваги сучасних організацій соціальної роботи до управління волонтерами. Серед них – бюджетні обмеження в умовах економічної нестабільності, зростання попиту на соціальні послуги та зміни у доступності волонтерських ресурсів. У зв'язку з цим соціальні працівники в різних сферах політики, організаційних контекстах і культурних середовищах дедалі більше відчують потребу в активнішому залученні волонтерів. Попри те, що питання взаємодії з волонтерами та управління їхньою діяльністю не є новими для соціальної роботи, в сучасних умовах, зокрема в українських реаліях, вони набувають особливої актуальності [6].

Проблематику менеджменту волонтерської діяльності в соціальній роботі ґрунтовно досліджували також С. Маккарлі та Р. Лінч, а також С. Елліс. У своїх працях вони узагальнюють кращі практики, спрямовані на підтримку соціальних працівників у роботі з волонтерами. Зокрема, йдеться про розробку чітких описів волонтерських ролей, узгодження інтересів і здібностей волонтерів з потребами організацій, належну підготовку та орієнтацію волонтерів, а також формування відповідних політик і процедур організації волонтерської діяльності [6].

Процес залучення молоді до волонтерської діяльності в межах соціальної роботи є багаторівневою системою, що поєднує виховний, просвітницький та організаційний компоненти. На першому етапі ключове значення має аналіз мотиваційної структури особистості. Сучасні дослідження підтверджують, що молодь керується як альтруїстичними мотивами (бажання допомогти, причетність до суспільних змін), так і прагматичними цілями (здобуття професійного досвіду, розширення кола спілкування, розвиток soft skills) [3].

Соціальна робота з активізації молоді реалізується через низку стратегічних напрямів:

Інформаційно-просвітницька кампанія. Створення позитивного іміджу волонтера через соціальні мережі, молодіжні хаби та освітні заклади. Важливо змістити акцент з «обов'язку» на «можливість самореалізації».

Тренінгова підготовка. Організація волонтерських шкіл, де молодь навчається основам комунікації, наданню першої допомоги або специфіці роботи з вразливими групами населення (діти з ООП, люди похилого віку, ВПО).

Проектний менеджмент. Надання молоді автономії у створенні власних мікропроектів. Соціальний працівник тут виступає не як контролер, а як фасилітатор (консультант).

Цифрове волонтерство (e-volunteering). Залучення молоді до дистанційної допомоги: ведення сторінок громадських організацій, онлайн-консультування або збір коштів на благодійність.

У процесі залучення фахівці стикаються з проблемою «швидкого вигорання» волонтерів. Соціальна робота в цьому контексті має бути спрямована на психологічну підтримку та систему заохочень. Важливим є впровадження механізмів визнання: сертифікати, рекомендаційні листи для майбутніх роботодавців, участь у молодіжних обмінах [4].

Особливе місце посідає взаємодія з органами місцевого самоврядування. Створення молодіжних рад та ресурсних центрів дозволяє інституціоналізувати волонтерство, перетворюючи його з епізодичних акцій на системну діяльність, що інтегрована в громаду.

Таким чином, соціальна робота із залучення молоді до волонтерства має бути гнучкою, адаптованою до цифрових реалій та орієнтованою на запити самої молоді. Ефективність цієї діяльності безпосередньо залежить від здатності соціального працівника створити середовище, де кожен волонтер відчуває значущість свого внеску.

У результаті проведеного дослідження можна зробити наступні **висновки**. Соціальна робота із залучення молоді до волонтерської діяльності є складним процесом, який потребує поєднання традиційних педагогічних методів із сучасними соціальними технологіями. Вона має базуватися на принципах добровільності, партнерства та взаємної вигоди для суспільства й особистості.

Успішна активізація молоді залежить від глибокого розуміння їхніх потреб. Окрім альтруїстичного бажання допомогти, сучасна молодь розглядає волонтерство як майданчик для неформальної освіти, здобуття професійних навичок (soft skills) та соціального ліфтингу.

Впровадження інноваційних форм, зокрема онлайн-волонтерства

та використання цифрових платформ для координації проєктів, значно розширює охоплення молодіжної аудиторії та робить волонтерську діяльність більш доступною та гнучкою.

Ефективність залучення волонтерів прямо залежить від професійної компетенції соціального працівника, який має виступати не лише організатором, а й ментором, фасилітатором та консультантом, здатним запобігати емоційному вигоранню активістів.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку систем моніторингу та оцінки ефективності волонтерських програм, а також на вдосконалення нормативно-правової бази для визнання волонтерського досвіду як частини професійного стажу молоді.

Список використаних джерел

1. Гевчук Н., Вапняр Д. (2024). Оцінка соціальної роботи із постраждалими від воєнних дій в об'єднаній територіальній громаді *Соціальна робота та психологія: освіта і наука*, (2), С. 17-23

2. Гевчук Н., Опалюк Т. (2024). Освіченість як інтегральна характеристика якості професійної підготовки соціального працівника. *Ввічливість. Humanitas*, (1), 81-86.

3. Гевчук Н., Опалюк Т. (2024). Волонтерство як чинник формування соціальної активності студентської молоді. *Ввічливість. Humanitas*, (2), 116-125.

4. Гевчук Н.С., Жилияк Н.В. (2022) Програма дослідження готовності майбутніх корекційних педагогів до волонтерської діяльності. *Інклюзія і суспільство*, Випуск 1, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», С. 29-34.

5. Лях Т.Л. Планування залучення волонтерів як важливий компонент волонтерської програми. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. Вип. 282(23). С. 206–213.

6. Мазій І. В. Аналіз міжнародних документів у сфері волонтерського руху. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. С. 114–117. <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6057&i=22> (дата звернення: 03.03.2026).

Nataliia Hevchuk, Oleksandr Ilkovych. SOCIAL WORK ON ENGAGING YOUTH IN VOLUNTEER ACTIVITIES

Summary. The article explores the mechanisms and methods of social work aimed at enhancing youth engagement in volunteering within contemporary contexts. The study analyzes key motivational factors

encouraging young people to participate in charity, alongside barriers that hinder their involvement in community initiatives. Special attention is paid to innovative forms of interaction between social workers and youth communities, specifically through the use of digital tools and social media. Volunteering is examined as an effective instrument for socialization, leadership development, and the formation of an active civic position among the younger generation. The author highlights the necessity of creating a supportive infrastructure for the volunteer movement at local and national levels. Strategic directions for improving the professional training of social work specialists to collaborate with young volunteers are identified. The article holds practical value for social educators, NGOs, and youth policy administrators. The findings emphasize that systematic support for volunteering fosters not only personal growth but also strengthens the social cohesion of society.

Keywords: social work, youth, volunteering, socialization, motivation, civic engagement, social initiatives, non-formal education, civic position, youth policy.

УДК 364.01-056.266

Наталія ГЕВЧУК,

к.п.н., доцент, завідувач кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

hevchuk@kpnu.edu.ua

Вікторія КРУЛИК

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231Соціальна робота,

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

sr1b24.krulyk@kpnu.edu.ua

ТЕОРИТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Гевчук Н.С., Крулик В.О. Теоритичні підходи до забезпечення рівних можливостей осіб з інвалідністю. У дослідженні висвітлено науково-теоретичне вивчення підходів до забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю. Розглянуто еволюцію наукових

моделей інвалідності – від медичної до біопсихосоціальної та соціальної моделей. Проаналізовано правозахисний та інклюзивний підходи, що визначають напрями соціальної роботи та державної політики у сфері соціального захисту. Окреслено значення цих підходів для усунення бар'єрів та створення умов для повноцінної участі осіб з інвалідністю у житті суспільства.

Ключові слова: інвалідність, рівні можливості, особи з інвалідністю, біопсихосоціальна модель, соціальна інтеграція.

Вступ. Залучення осіб з інвалідністю в суспільне життя є важливим показником соціального відкритого середовища та реалізації принципів соціальної справедливості. В реаліях сучасних змін, економічних викликів і процесів у контексті євроінтеграційних процесів проблема забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю має особливе значення. Важливість питання полягає у потребі створення умов для доступу до освіти, працевлаштування, культурного та соціального життя через застосування сучасних механізмів соціальної роботи. Забезпечення рівних можливостей передбачає не лише усунення матеріальних і архітектурних бар'єрів, але й надання комплексної психологічної та соціальної підтримки, а також формування толерантного ставлення у суспільстві. Важливого значення набуває розвиток автономії, самостійності та активного залучення осіб з інвалідністю до громадського життя, що виступає необхідною умовою їх повноцінного соціального включення.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі теоретико-правових засадах та прикладних механізмів соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Як зазначають у своїх дослідженнях Кольченко К.О., Лозинська Т.М., Нікуліна Г.Ф., Таланчук П.М., та Роменська Т.В., незважаючи на наявність законодавчо закріплених гарантій, особи з інвалідністю продовжують стикатися з бар'єрами у доступі до освіти, працевлаштування, соціальних послуг та безбар'єрного середовища. Особливо вразливими залишаються особи з тяжкими формами інвалідності, ветерани війни, внутрішньо переміщені особи та діти з інвалідністю. Розробка та впровадження ефективних механізмів соціального захисту та забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю є необхідною умовою реалізації принципів соціальної справедливості, інклюзії та сталого розвитку суспільства.

Результати дослідження. У сучасних умовах розвитку суспільства проблема інвалідності набуває особливої актуальності,

оскільки пов'язана з питаннями прав людини, соціальної справедливості та забезпечення рівного доступу до суспільних ресурсів. Соціальна робота як професійна діяльність спрямована на підтримку вразливих категорій населення, серед яких особливе місце посідають особи з інвалідністю. Саме тому осмислення поняття інвалідності та принципу рівних можливостей є необхідною теоретичною основою для ефективної практики соціальної роботи.

Поняття інвалідності має складний і багатовимірний характер. Упродовж історичного розвитку воно зазнавало значних трансформацій, що відображали зміну суспільних цінностей та підходів до розуміння людської гідності. Тривалий час інвалідність трактувалася переважно з позицій медичної моделі, відповідно до якої основна увага приділялася фізичним або психічним порушенням людини. У межах такого підходу інвалідність розглядалася як індивідуальна проблема, що потребує лікування, реабілітації та соціального забезпечення.

Проте поступово відбулося переосмислення сутності цього явища. Значний вплив на формування сучасного підходу мала діяльність Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я [1], яка запропонувала біопсихосоціальну модель розуміння інвалідності. Згідно з цією концепцією, інвалідність є результатом взаємодії між станом здоров'я людини та факторами навколишнього середовища. Таким чином, обмеження життєдіяльності зумовлюються не лише медичними показниками, а й наявністю соціальних, архітектурних, інформаційних та психологічних бар'єрів.

Подальший розвиток правозахисного підходу пов'язаний із діяльністю Організації Об'єднаних Націй. Важливим міжнародним документом у цій сфері стала Конвенція про права осіб з інвалідністю, прийнята у 2006 році [2].

У контексті соціальної роботи інвалідність розглядається не лише як медичний стан, а як соціальний статус, що передбачає необхідність створення відповідних умов для реалізації прав та свобод особи. Соціальний працівник у своїй діяльності орієнтується на принципи гуманізму, поваги до гідності клієнта, недискримінації та соціальної інтеграції. Важливою складовою професійної діяльності є не лише надання допомоги, а й сприяння розвитку автономії, самостійності та активної участі особи з інвалідністю у громадському житті.

Невід'ємною складовою сучасного підходу є принцип рівних можливостей. Рівні можливості означають створення таких соціальних, економічних та правових умов, за яких кожна людина, незалежно від

стану здоров'я, має реальний доступ до освіти, праці, соціальних послуг, інформації, культурного та політичного життя. Йдеться не лише про формальну рівність перед законом, а про забезпечення фактичної можливості користуватися наданими правами.

Інвалідність у сучасному науковому дискурсі постає як комплексне соціальне явище, що потребує системного підходу та міждисциплінарного аналізу. Принцип рівних можливостей є ключовим орієнтиром у діяльності соціальних працівників і виступає основою формування інклюзивного суспільства, у якому кожна людина має право на гідне життя та повноцінну участь у соціальних відносинах.

Сучасна правова основа соціального захисту осіб з інвалідністю формується через систему міжнародних договорів, національного законодавства та підзаконних нормативно-правових актів. Така багаторівнева система забезпечує реалізацію принципів рівності, недискримінації та створення умов для повноцінної участі осіб з інвалідністю в суспільному житті. Міжнародні стандарти визначають базові гарантії, які держави зобов'язані впроваджувати у внутрішню правову систему.

Фундаментальним міжнародним документом у цій сфері є Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. Вона закріплює обов'язок всіх держав забезпечити рівне користування всіма правами людини без дискримінації за ознакою інвалідності. Конвенція вона ґрунтується на принципах поваги до людської гідності, автономії особи, повної та ефективної участі у суспільстві, рівності можливостей і доступності. Документ передбачає створення безбар'єрного середовища, забезпечення доступу до освіти, охорони праці, охорони здоров'я, правосуддя, інформації та соціальних послуг. Контроль за виконанням її положень здійснює спеціальний Комітет ООН [3].

Загальні міжнародні стандарти прав людини також мають безпосереднє значення для осіб з інвалідністю. Загальна декларація прав людини проголосила рівність усіх людей у правах та гідності. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права конкретизували гарантії права на працю, соціальне забезпечення, освіти, участь у громадському житті та рівність перед законом без будь-якої дискримінації.

На регіональному рівні важливе значення має Європейська соціальна хартія (у редакції 1996 року). Вона закріплює соціальні права, включаючи право на професійну підготовку, працевлаштування,

соціальне забезпечення та медичну допомогу. Держави зобов'язані сприяти інтеграції осіб з інвалідністю у сферу зайнятості та створювати умови для їх професійної адаптації. Моніторинг виконання положень Хартії здійснюється через систему періодичних звітів і рішень Європейського комітету із соціальних прав [3].

Висновки. Отже, інвалідність є складним соціальним явищем, яке потребує комплексного та міждисциплінарного підходу. Сучасне розуміння інвалідності воно базується на поєднанні медичної, соціальної та біопсихосоціальної моделей, що акцентують увагу на взаємодії людини з середовищем.

Важливу роль у забезпеченні прав осіб з інвалідністю відіграють міжнародні документи та національне законодавство. Основним орієнтиром є принцип рівних можливостей, який передбачає не лише формальну, а й фактичну рівність у доступі соціальних благ.

Список використаних джерел

1. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) World Health Organization. (2001). *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)*. Geneva: WHO. URL: <https://www.who.int/standards/classifications/international-classification-of-functioning-disability-and-health>

2. Кольченко К. О., Нікуліна Г. Ф., Козліковська Н. Я. Освіта осіб з інвалідністю в Україні : можливості та особливості навчання людей з інвалідністю у вищих навчальних закладах : метод. посіб. Київ : УН-Т «Україна», 2017. 41 с.

3. Організація Об'єднаних Націй. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71

4. United Nations. *Committee on the Rights of Persons with Disabilities*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crpd>

5. Міністерство соціальної політики України. *Організаційні форми підтримки осіб з інвалідністю* URL: <https://www.msp.gov.ua/otrymuvacham-soc-pidtrymky/osobam-ta-dityam-z-invalidnistyu>

6. United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

7. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо соціального захисту осіб з інвалідністю URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1019-2025-%D0%BF#Text>

Nataliia Hevchuk, Viktoria Kryluk. THEORETICAL APPROACHES TO ENSURING EQUAL OPPORTUNITIES FOR PEOPLE WITH DISABILITIES.

Summary. The study highlights the scientific and theoretical examination of approaches to ensuring equal opportunities for persons with disabilities. The evolution of scientific models of disability – from the medical to the biopsychosocial and social models – is considered. The human rights and inclusive approaches, which determine the directions of social work and state policy in the field of social protection, are analyzed. The significance of these approaches for eliminating barriers and creating conditions for the full participation of persons with disabilities in social life is outlined.

Keywords: disability, equal opportunities, persons with disabilities, biopsychosocial model, social integration.

УДК 364-322-053.67/.81:316.3

Наталія ГЕВЧУК,

к.п.н., доцент, завідувач кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

hevchuk@kpnu.edu.ua

Анастасія ЛАБОРЕШНИХ

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 232 Соціальне забезпечення,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

nastia.laboreshnykh@gmail.com

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДІ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Гевчук Н.С. Лаборешних А.Д. Волонтерська діяльність молоді як чинник розвитку громадянського суспільства. У статті розглядається: теоретичні підходи до розуміння волонтерської діяльності, особливості участі молоді у волонтерському русі, її мотиваційні засади, функції та основні напрями реалізації в сучасних умовах розвитку суспільства.

Ключові слова: молодь, волонтерство, волонтерська діяльність, громадянське суспільство, соціальна активність, соціальний капітал, мотивація, соціальна робота.

Вступ. Волонтерська діяльність як соціальне явище набула значного поширення у сфері соціальної роботи, що зумовило активізацію наукового інтересу до її теоретико-методологічного осмислення. В умовах сучасних трансформацій соціальної сфери волонтерство розглядається як важливий ресурс забезпечення соціальної підтримки населення, інструмент стимулювання громадянської активності та чинник розвитку системи соціальних послуг. У цьому контексті особливої актуальності набуває аналіз наукових підходів до інтерпретації понять «волонтер» і «волонтерство» у межах вітчизняного та зарубіжного наукового дискурсу.

Мета статті: проаналізувати сутність волонтерської діяльності молоді, визначити її мотиваційні чинники, функціональний потенціал та роль у розвитку громадянського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика волонтерської діяльності молоді є предметом міждисциплінарних досліджень у соціальній роботі, соціології та педагогіці, де вона розглядається як важливий ресурс розвитку громадянського суспільства та формування соціального капіталу. У вітчизняній науці (О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська) волонтерство аналізується в контексті соціальної роботи, з акцентом на його ролі у підтримці вразливих груп і необхідності професіоналізації. Волонтерство інтерпретується як форма соціальної активності, що сприяє соціальній згуртованості та розвитку громадянської відповідальності.

В Україні розвиток волонтерства має історичне підґрунтя, пов'язане з традиціями взаємодопомоги та благодійності. За свідченням А. Огорчак, українському суспільству здавна притаманна підтримка вразливих категорій населення. Згідно з Н. В. Заверико, організовані форми волонтерства в Україні формуються понад століття, зокрема через діяльність Червоного Хреста. Водночас у науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення сутності волонтерства, що зумовлює необхідність подальших досліджень.

Результати дослідження. У науковій літературі із соціальної роботи зазначені поняття використовуються у різноманітних дослідницьких площинах, зокрема в контексті розвитку територіальних громад, соціальної інтеграції вразливих категорій населення, організації діяльності соціальних служб, управління соціальними проєктами та формування соціального капіталу. Водночас відсутність уніфікованого підходу до їх трактування ускладнює узгодження теоретичних положень із практиками залучення волонтерів до соціальної роботи, що зумовлює необхідність системного узагальнення існуючих наукових підходів [2].

Результати аналізу наукового дискурсу свідчать, що термінологічна варіативність зумовлена поліаспектністю феномену волонтерства. Залежно від теоретико-методологічного підходу дослідники пропонують різні інтерпретації поняття «волонтер».

1. Нормативно-правовий та інституційний підходи.

У межах нормативно-правового підходу визначення поняття «волонтер» ґрунтується на його юридичному статусі. Відповідно до чинного законодавства України, волонтером є фізична особа, яка на добровільних засадах здійснює суспільно корисну діяльність індивідуально або в межах неприбуткових організацій. Ключовими характеристиками виступають добровільність, безоплатність та інституційна організованість діяльності [1].

Інституційний підхід, представлений у дослідженнях третинного сектору, розглядає волонтера як суб'єкта, інтегрованого в діяльність формалізованих організаційних структур, який виконує визначені соціальні функції у системі надання соціальних послуг.

2. Соціологічний та соціально-філософський підходи.

У межах соціологічного підходу волонтер інтерпретується як носій соціального капіталу та активний суб'єкт громадянського суспільства, який добровільно інвестує власний час і ресурси на користь інших без зовнішнього примусу чи матеріального стимулювання. Такий підхід акцентує увагу на автономності, свободі вибору та відповідальності індивіда.

Соціально-філософський підхід фокусує увагу на ціннісно-нормативних засадах волонтерської діяльності, розглядаючи волонтера як особистість, що здійснює безоплатну діяльність на благо спільноти, керуючись етичними імперативами та орієнтацією на загальне благо [5].

3. Етимологічний та соціокультурний підходи.

Етимологічний аналіз терміна «волонтер» (від лат. *Voluntas* – «воля») підкреслює його первинний зв'язок із добровільністю дії. У соціокультурному вимірі простежується еволюція змісту цього поняття – від позначення військових добровольців до сучасного розуміння волонтера як активного суб'єкта громадянської та соціальної діяльності, що часто характеризується високим рівнем професіоналізації [4].

4. Діяльнісний підхід у вітчизняній науковій традиції.

У межах діяльнісного підходу волонтер розглядається як активний суб'єкт соціальних змін, діяльність якого зумовлена внутрішньою мотивацією та ціннісними орієнтаціями. Визначальними ознаками волонтерської діяльності є добровільність участі, безкорисливий

характер дій та їх спрямованість на досягнення суспільно значущих результатів [7].

Молодь як соціально-демографічна група посідає важливе місце у структурі волонтерського руху та виступає одним із ключових суб'єктів реалізації соціально значущої діяльності. У сучасному науковому дискурсі вона розглядається не лише як об'єкт соціалізації, а передусім як активний агент суспільних трансформацій, здатний ініціювати та впроваджувати інноваційні соціальні практики. Участь молоді у волонтерській діяльності сприяє формуванню громадянської свідомості, розвитку соціальної відповідальності та набуттю практичного досвіду взаємодії у межах громадянського суспільства [3].

Мотиваційна основа залучення молоді до волонтерства має комплексний характер і поєднує альтруїстичні, соціальні, самореалізаційні, професійно-орієнтаційні та ціннісно-ідеологічні чинники. З одного боку, прагнення допомагати іншим і сприяти загальному благу визначає гуманістичну спрямованість волонтерської діяльності, з іншого – участь у волонтерських ініціативах відкриває можливості для особистісного розвитку, розширення соціальних зв'язків та набуття компетентностей, що мають практичне значення для майбутньої професійної діяльності. Таким чином, волонтерство постає як важливий простір самореалізації молоді особистості [7].

Функціональний потенціал волонтерської діяльності молоді реалізується через низку взаємопов'язаних соціальних функцій. Зокрема, соціалізаційна функція забезпечує засвоєння норм, цінностей і моделей поведінки, притаманних демократичному суспільству; громадянська – сприяє формуванню активної громадянської позиції та відповідальності за суспільні процеси; освітньо-розвивальна – передбачає набуття практичних навичок і компетентностей; інтеграційна – забезпечує включення молоді до соціальних структур і процесів; інноваційна – стимулює розвиток нових форм громадської активності [6].

В українському контексті волонтерська діяльність молоді характеризується широкою варіативністю напрямів, серед яких провідне місце посідають підтримка військових та сприяння зміцненню обороноздатності держави, надання допомоги вразливим категоріям населення, участь у гуманітарних та благодійних ініціативах, реалізація екологічних, освітніх і культурних проєктів, а також розвиток цифрового волонтерства.

Висновки. Волонтерство є складним і багатограним соціальним явищем, що поєднує правові, соціальні та ціннісні аспекти й

розглядається як добровільна, безоплатна діяльність на благо суспільства. Різноманітність наукових підходів до його трактування зумовлена поліаспектністю самого феномену. Волонтерська діяльність відіграє важливу роль у розвитку соціальної сфери та громадянського суспільства, а молодь виступає її ключовим суб'єктом. Участь у волонтерстві сприяє соціалізації, формуванню громадянської відповідальності та розвитку практичних компетентностей, що визначає її значущість у сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про волонтерську діяльність» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>.
2. Існуючі механізми співпраці органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в контексті реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2016-2020. К. : Ваіте, 2016. 280 с.
3. Герасимова В. Д., Кузьменко І. В. Волонтерство як фактор розвитку соціальної компетенції студентів ВНЗ. *Успіхи сучасного природознавства*. 2013. Вип. № 6. С. 174-175.
4. Голуб В.Л. Державне визнання волонтерської діяльності як чинник розвитку взаємовідносин держави та суспільства // *Теорія та практика державного управління*. 2014. С. 110-118.
5. Чайка І. Ю. Волонтерство: сутність феномена та особливості його функціонування в сучасній Україні // *Грані*. 2017. Т. 20, № 7. С. 72-79.
6. Güntert S. The Meaning of Volunteering // *Voluntas*. 2022. Vol. 33, № 2. P. 123-138.
7. Гевчук Н., Опалюк Т. Волонтерство як чинник формування соціальної активності студентської молоді. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. Вип. (2). С. 116–125. URL.: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.17>

Nataliia Hevchuk, Anastasiia Laboreshnykh. VOLUNTEER ACTIVITY OF YOUTH AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY

Summary. Volunteering is a complex and multifaceted social phenomenon that combines legal, social, and value-based aspects and is understood as voluntary, unpaid activity for the benefit of society. The diversity of scientific approaches to its interpretation is обусловлена (caused by) the multi-dimensional nature of the phenomenon itself. Volunteer activity

plays an important role in the development of the social sphere and civil society, with youth acting as its key субъект (agent/actor). Participation in volunteering promotes socialization, the formation of civic responsibility, and the development of practical competencies, which determines its significance in modern conditions.

Keywords: youth, volunteering, volunteer activity, civil society, social activity, social capital, motivation, social work.

УДК 37.035-058.86

Наталія ГЕВЧУК,

к.п.н., доцент, завідувач кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
hevchuk@kpnu.edu.ua

Марія ПЕТРУК

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 232 Соціальне забезпечення,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
sz1b23.petruk@kpnu.edu.ua

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ СІМЕЙНОГО ТИПУ

Гевчук Н.С., Петрук М.В. Соціальна адаптація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в умовах дитячого будинку сімейного типу. У статті здійснено теоретико-прикладний аналіз процесу соціальної адаптації вихованців дитячих будинків сімейного типу (ДБСТ). Досліджено специфіку сімейного оточення як ключового чинника подолання соціальної відчуженості та формування життєвих компетенцій у дітей-сиріт. Визначено роль батьків-вихователів у процесі адаптації та інтеграції дитини в суспільне середовище. Окреслено переваги ДБСТ у порівнянні з інституційними закладами в контексті підготовки до самостійного дорослого життя.

Ключові слова: соціальна адаптація, дитячий будинок сімейного типу, деінституціалізація, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування.

Вступ. В умовах змін системи соціального захисту в Україні особливого значення набуває розвиток сімейно-орієнтованих моделей виховання. Соціальна адаптація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є важким процесом, що потребує створення умов, максимально наближених до родинних. Саме дитячі будинки сімейного типу виступають ефективною альтернативою, оскільки дозволяють дитині засвоїти позитивні моделі поведінки, сформувати почуття приналежності та отримати навички, необхідні для успішного функціонування у відкритому соціумі. Актуальність теми підсилюється необхідністю вдосконалення механізмів соціального супроводу таких сімей для забезпечення сталого розвитку особистості дитини.

Мета статті полягає у комплексному аналізі теоретичних засад та практичних механізмів забезпечення успішної соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах дитячих будинків сімейного типу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання виховання та всебічного розвитку дітей у сімейних формах опіки перебуває у центрі уваги провідних українських фахівців, серед яких Г. Бевз, І. Зверева, А. Капська, І. Пеша, та С. Харченко. У своїх працях дослідники акцентують увагу на деструктивному впливі тривалої інституціалізації, що проявляється через явища психологічного госпіталізму та соціальної апатії у вихованців. На противагу цьому, автори обґрунтовують переваги сімейного мікросередовища як природного простору для засвоєння позитивного соціального досвіду. Попри значні напрацювання української наукової школи, стрімка трансформація суспільних реалій, спричинена цифровізацією, воєнним станом та зміною парадигми соціальної опіки, зумовлює потребу в переосмисленні факторів адаптації. Динамічний характер сучасних процесів вимагає детального вивчення нових механізмів підтримки життєстійкості вихованців у дитячих будинках сімейного типу.

Результати дослідження. За статистикою останніх років в Україні найбільш ефективною формою виховання даної категорії дітей є передача їх на виховання у сім'ю, а точніше, створення дитячих будинків сімейного типу.

Дитячий будинок сімейного типу – окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Батьки-вихователі – особи, які беруть на виховання та спільне проживання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (далі - вихованці) [1].

Якщо ж аналізувати сучасну систему опіки, варто зауважити, що найбільш ефективною формою виховання для дітей, які залишилися без батьківського піклування, є їхня індивідуальна інтеграція в сімейне середовище. Як зазначає дослідниця Г. Бевз, саме дитячий будинок сімейного типу (ДБСТ) виступає оптимальною перехідною моделлю від інституційного догляду до повноцінного родинного життя [2].

Проте, соціальна адаптація в таких умовах не є автоматичним процесом. Науковець І. Пеша наголошувала, що успішність адаптації залежить від здатності батьків-вихователів сформувати у дитини «базову довіру до світу», яка була зруйнована внаслідок попереднього негативного досвіду. Важливо розуміти, що вихованці – це особи, які часто мають досвід соціальної депривації, тому процес їхнього звикання до ДБСТ охоплює не лише побутові аспекти, а й глибоку психологічну адаптацію.

Досвід функціонування сімейних форм виховання в Україні показує, що первинний період перебування дитини в новій родині часто супроводжується явищем «кризи очікувань». На цьому етапі дитина може демонструвати як надмірну слухняність, так і приховану агресію, що є захисною реакцією на зміну звичного інтернатного середовища. Успішне подолання цих бар'єрів можливе лише за умови безперервного психолого-педагогічного супроводу та високої емпатії та підтримки батьків-вихователів.

Щоб у дитини соціальна адаптація пройшла швидше та ефективніше, потрібно заохочувати її до активного життя громади. Це передбачає не лише відвідування загальноосвітніх шкіл чи гуртків, а й формування навичок самостійної соціальної взаємодії. Як зазначає у своїх дослідженнях І. Зверева, саме через механізм імітації позитивних моделей поведінки в сім'ї дитина відновлює здатність до емоційної прив'язаності та поступово нівелює наслідки попередніх травм [3].

Окрім внутрішньо-сімейних чинників, на процес інтеграції дитини-сироти впливає і ставлення суспільства. Створення інклюзивного середовища навколо дитячого будинку сімейного типу дозволяє мінімізувати ризики соціальної стигматизації вихованців. Згідно з науковими підходами С. Харченко, ефективність соціалізації безпосередньо залежить від координації зусиль соціальних служб, закладів освіти та батьків-вихователів, що створює цілісний простір для розвитку життєвої стійкості особистості [4].

Важливою умовою стабільності процесу адаптації є не лише психологічна підтримка, а й чіткі державні гарантії. Організаційно-правові засади соціального захисту вихованців та забезпечення їхнього

права на сімейне виховання в Україні регламентуються базовим законодавством, що створює фундамент для успішної інтеграції дитини в суспільство та захищає її інтереси на кожному етапі розвитку [5].

Таким чином, дитячий будинок сімейного типу постає як багатовекторна система, де юридична захищеність поєднується з емоційним теплом родини, що дозволяє вихованцям не просто адаптуватися до нових умов, а сформуванню стійку ідентичність та готовність до самостійного дорослого життя.

Висновки. Отже, соціальна адаптація дітей-сиріт у дитячих будинках сімейного типу є багатограним процесом, що потребує переходу від інституційних стандартів до персоналізованого виховання. Аналіз теоретичних підходів свідчить, що саме сімейне мікросередовище є оптимальним простором для подолання наслідків соціальної ізоляції та відновлення психоемоційного стану дитини. Успішність цього процесу залежить від поєднання емоційної підтримки батьків-вихователів, фахового соціального супроводу та чітких законодавчих гарантій. Основним орієнтиром успішної адаптації є формування життєвої стійкості вихованця та його готовність до повноцінної участі у житті суспільства.

Список використаних джерел

1. Бевз Г.М. Прийомна сім'я: психологічні аспекти взаємодії : навч. посіб. Київ : Науковий світ, 2023. 202 с.
2. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 20 січ. 2005 р. № 2342-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>
3. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квіт. 2002 р. № 564 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF>
4. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І.Д. Звереві. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 336 с.
5. Харченко С. Я. Соціалізація дітей в умовах дитячого будинку сімейного типу: теоретико-методичний аспект. Луганськ : Альма-матер, 2004. 176 с.

Natalia Nevchuk, Mariia Petruk. SOCIAL ADAPTATION OF ORPHANED CHILDREN AND CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE IN A FAMILY-TYPE CHILDREN'S HOME

Summary. The article provides a theoretical and applied analysis of the social adaptation process of children in family-type children's homes (FTCH). The specifics of the family environment as a key factor in overcoming social alienation and forming life competencies in orphans are investigated. The role of parent-educators in the process of resocialization and integration of the child into the social environment is determined. The advantages of FTCH in comparison with institutional facilities in the context of preparation for independent adult life are outlined.

Keywords: social adaptation, family-style children's home, deinstitutionalization, orphans, children deprived of parental care.

УДК 364.624.4-053.9

Наталія ГЕВЧУК,

к.п.н., доцент, завідувач кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

hevchuk@kpmu.edu.ua

Дар'я СИТНИК,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота,

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

sr1b24.sytnyk@kpmu.edu.ua

ПСИХОСОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА: СОЦІАЛЬНА ІЗОЛЯЦІЯ ТА ДОСТУП ДО ПОСЛУГ

Гевчук Н.С., Ситник Д.В. Психосоціальні проблеми людей похилого віку в умовах сучасного суспільства: соціальна ізоляція та доступ до послуг. У статті розглядаються психосоціальні проблеми людей похилого віку з точки зору сучасних суспільних трансформацій. Соціальна ізоляція та самотність визначені як базові чинники соціальної дезадаптації літніх людей, що мають прямий вплив на погіршення їхнього психоемоційного стану. Досліджено фінансові, цифрові та територіальні детермінанти, що перешкоджають доступності соціальних послуг та нівелюють їхній позитивний вплив на рівень життя отримувачів. Аналіз дозволяє зробити висновок, що соціальна ізоляція безпосередньо пов'язана з відсутністю належної підтримки. Це вказує

на потребу в оновленні соціальних практик та пошуку більш ефективних способів підтримки літніх людей.

Ключові слова: соціальна ізоляція, самотність, люди похилого віку, соціальні послуги, психосоціальні проблеми, соціальна підтримка.

Вступ. Україна вже входить до числа країн із високим рівнем старіння населення: близько 22% громадян становлять особи віком понад 65 років. Додатково ситуацію ускладнюють сучасні соціально-економічні виклики, зокрема зниження народжуваності, міграційні процеси та втрати населення внаслідок війни. У сукупності ці фактори сприяють поглибленню демографічної кризи та посиленню тенденції до старіння населення, що в перспективі може зробити Україну однією з найстаріших націй у світі [1]. Така тенденція свідчить про глибоку демографічну трансформацію, яка потребує перегляду стратегій соціальної політики. Зазначені процеси породжують комплекс соціальних ризиків, де основними є **соціальна ізоляція** та утруднення комунікації літніх людей із державними й громадськими інституціями. Обмеження доступу до необхідних сервісів не лише знижує якість їхнього життя, а й спричиняє погіршення психоемоційного стану та посилює почуття непотрібності. За таких умов виникає потреба в інтегрованому підході в межах соціальної політики, де пріоритетом стає надання допомоги й створення інклюзивного середовища для активного довголіття.

Метою статті є аналіз впливу соціальної ізоляції та обмеженого доступу до соціальних послуг на психоемоційний стан осіб похилого віку, а також обґрунтування шляхів подолання відповідних бар'єрів у системі соціального обслуговування

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним з головних викликів сьогодення є старіння населення та пов'язана з ним демографічна трансформація. Дана проблема є предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців. Дослідження ґрунтуються на демографічних процесах старіння населення, такі як зростання частки осіб похилого віку, зміна вікової структури населення, соціально-економічних й психологічних наслідках. Згідно з оцінками міжнародних організацій, зокрема Організації Об'єднаних Націй (ООН) та Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), кількість осіб віком понад 60 років невпинно зростає, до 2050 року очікується приріст майже вдвічі, що актуалізує проблему забезпечення їх соціального благополуччя [2]. Соціальні опитування показали, що лише 10% осіб похилого віку легко справляються з психологічними труднощами, інтегруються в новий

статус та активно проводять старість, тоді як понад 45% мають з цим труднощі й потребують кваліфікованої допомоги [3].

У наукових дослідженнях адаптації осіб похилого віку до сучасних соціальних умов, зокрема у праці Жалдака П.І. та Крупельницької І.Г., підкреслюється, що ефективно пристосування до нового етапу життя пов'язане з прийняттям власного вікового статусу та формуванням нової соціальної ідентичності. Важливими складовими цього процесу є здатність адекватно оцінювати власні ресурси й можливості, а також орієнтація на постановку і реалізацію нових життєвих цілей. У свою чергу Моргай Л. А. вивчає психосоціальні проблеми осіб, що виступають перепорою до ефективного пристосування до нового етапу життя, однією з таких є соціальна відчуженість, що виникає з суб'єктивних та об'єктивних чинників.

Результати дослідження. У контексті дослідження психосоціальних проблем представників старшої вікової категорії, яка становить значну частку в демографічній структурі населення та чисельність якої невпинно зростає у багатьох країнах світу, зокрема і в Україні, де це процес має одну з найінтенсивніших форм й потребує відповідно особливої уваги, виявлено, що попри розвиток нових перспективних напрямів соціальної роботи, залишається явища соціальної ізоляції, самотності, проблеми організаційного інформаційного та територіального характеру, які ускладнюють отримання необхідної допомоги [3; 4; 7]

Феномен соціальної ізоляції та самотності, хоча і є взаємопов'язаний, проте не є тотожним. У науковій літературі наголошується на відмінності між об'єктивною ізоляцією та суб'єктивним переживанням самотності. Зокрема, самотність розглядається як психологічний стан, що супроводжується відчуттям емоційного дискомфорту та незадоволеністю якістю соціальних зв'язків. Натомість ізоляція визначається через обмеженість або відсутність соціальних контактів [6]. Самотність зумовлюється як об'єктивними чинниками (втрата близьких, роздільне проживання), так і суб'єктивними (відчуття нерозуміння, емоційної відчуженості).

Особливо соціальне відчуження посилюється після виходу на пенсію, оскільки трудова діяльність виконує не лише економічну функцію, але й забезпечує соціальну активність, самореалізацію та відчуття власної значущості. Емпіричні дані свідчать про поширеність цих явищ серед осіб похилого віку: близько 34% відчувають нестачу спілкування, тоді як 27% - соціальну ізоляцію, що підтверджує їх різну

природу [6]. Особи пізнього дорослого віку також часто стикаються із синдромом «спустошеного гнізда», коли діти починають самостійне життя, а батьки залишаються самі [3]. Це супроводжується зміною життєвого ритму, зменшенням рівня відповідальності та турботи, що може спричинити емоційну порожнечу, апатію, тривожність. Особливої уваги потребує проблема відчуття незатребуваності й соціальної непотрібності, що суттєво впливає на поведінку осіб похилого віку. Частина осіб похилого віку уникає звернення по допомогу через страх втрати автономії, недовіру або орієнтацію на самостійне подолання труднощів. У сукупності це формує психологічні бар'єри, які обмежують не лише соціальну взаємодію, а й доступ до послуг навіть за умов їх наявності.

Таким чином, у цьому контексті особливої актуальності набуває питання доступу до громадських, медичних і державних послуг, оскільки саме їх доступність, своєчасність і адаптованість визначають ефективність соціального захисту та можливості подолання ізоляції й обмежень життєдіяльності за для активного старіння. Сучасні соціально-економічні та демографічні трансформації формують низку бар'єрів, що ускладнюють доступ літніх людей до таких послуг. Ці бар'єри мають як об'єктивний характер (інфраструктурні, економічні, організаційні), так і суб'єктивний (психологічні установки, стан здоров'я, рівень поінформованості), що в сукупності обмежує реалізацію їхніх потреб і прав у сфері соціального захисту [4].

Передусім доступність соціальних послуг значною мірою визначається економічними умовами життя осіб похилого віку. Обмежені фінансові ресурси ускладнюють не лише задоволення базових потреб, але й можливість звернення до додаткових форм підтримки, зокрема платних соціальних або медичних послуг. Разом із тим економічний чинник тісно пов'язаний із рівнем розвитку інфраструктури соціального обслуговування, що безпосередньо впливає на фактичну доступність допомоги. Інституційний аспект проявляється у фрагментарності програм, слабкій координації між суб'єктами, складності процедур і недостатній поінформованості, що ускладнює орієнтацію в системі соціального забезпечення та обмежує використання наявних ресурсів [4].

Важливим є територіальний аспект: особи похилого віку в сільській місцевості перебувають у складніших умовах через обмежену мережу установ, слабе транспортне сполучення, дефіцит фахівців і недостатній розвиток догляду вдома. Унаслідок цього навіть наявні

програми реалізуються частково, що посилює соціальну ізоляцію.

Окремим бар'єром виступає недостатній рівень цифрової грамотності серед осіб похилого віку, який ускладнює доступ до сучасних форматів соціальних послуг. У контексті цифровізації значна частина інформації та сервісів переходить в онлайн-середовище, що створює нові можливості, але одночасно обмежує доступ для тих, хто не володіє відповідними навичками. Тому необхідним напрямком соціальної роботи є розвиток цифрових навичок [5].

Суттєвий вплив на доступ до послуг має також неоднорідність осіб похилого віку за рівнем адаптивності. Сучасне покоління літніх людей включає як осіб із відкритістю до нових форм взаємодії, готовністю використовувати цифрові ресурси та брати участь у суспільному житті, так і тих, хто орієнтується на традиційні моделі поведінки, уникає інновацій і відчуває труднощі в адаптації до змін. Така неоднорідність зумовлює потребу диференційованого підходу: для одних – розвиток інноваційних послуг, для інших – спрощення доступу, збереження офлайн-сервісів і індивідуальний супровід.

Ефективна адаптація передбачає переорієнтацію життєвих цілей, зосередження на саморозвитку, підтриманні психоемоційного благополуччя та збереженні соціальної активності [5]. Залучення до життя громади, підтримка міжособистісних зв'язків і посильна участь у соціальній взаємодії сприяють подоланню ізоляції та підвищенню якості життя осіб похилого віку. З огляду на це, соціальна робота має бути спрямована не лише на задоволення базових потреб, але й на створення підтримувального середовища.

Висновки. Проблема доступу осіб похилого віку до соціальних послуг має комплексний характер і зумовлена поєднанням об'єктивних і суб'єктивних чинників. Соціальні втрати, погіршення здоров'я, зниження мобільності та звуження соціальних зв'язків посилюють їх маргіналізацію та обмежують участь у суспільному житті. Доступність послуг визначається не лише їх наявністю, а й можливістю скористатися ними. Основними бар'єрами є економічні, інституційні та інформаційні чинники, а також територіальні обмеження й низька цифрова грамотність.

Отже, забезпечення ефективного доступу потребує спрощення процедур, розвитку інфраструктури, підвищення поінформованості та врахування психологічних особливостей, що сприятиме зменшенню ізоляції та підвищенню якості життя.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми соціальної роботи: теорія і практика : колективна монографія. І.В. Албул, О.Д. Балдинюк, В.П. Ісаченко [та ін.], за ред. Н.М. Коляди. Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань. 2021. 175 с.
2. Бережник Л.В. Проблеми та перспективи соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. Дніпро. 2024. Т.1. Вип. 12. С. 24-40.
3. Жалдак П.І., Крупельницька І. В. Адаптація людей похилого віку до сучасних соціальних умов. *International Scientific and Practical Conference World Science*. 2018. Т. 3. С. 34-38.
4. Оляницька Ю.М. Переживання самотності у людей похилого віку: чинники впливу та способи подолання. *Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г .С. Костюка НАПН України*. Київ. 2019. Т. 7. Вип. 48. С. 157-164.
5. Торба А.Р. Соціальна робота щодо попередження проблеми соціальної ізоляції осіб похилого віку : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю «6.231.00.00 Соціальна робота». Львів, 2024. 57 с.
6. United Nations. *World Population Highlights 2026: Youth*. New York: United Nations, 2026. UNDESA/POP/2026/TR/NO. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.de/pd/files/undesa_pd_2026_world_population_highlights-youth.pdf

Natalia Gevchuk, Daryna Sytnyk. PSYCHOSOCIAL PROBLEMS OF OLDER ADULTS IN MODERN SOCIETY: SOCIAL ISOLATION AND ACCESS TO SERVICES

Summary. The article examines the psychosocial problems of older adults from the perspective of contemporary societal transformations. Social isolation and loneliness are identified as key factors of social maladaptation among the elderly, having a direct impact on the deterioration of their psycho-emotional state. Financial, digital, and territorial determinants that hinder access to social services and diminish their positive impact on the quality of life of recipients are analyzed. The study concludes that social isolation is directly related to the lack of adequate support. This indicates the need to update social practices and to seek more effective ways of supporting older adults.

Key words: social isolation, loneliness, older adults, social services, psychosocial problems, social support.

Олена ДАНИЛЮК

к.е.н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

danylyuk@kpnpu.edu.ua

Михайло КЛЬОЦКО

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 232 Соціальне забезпечення

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

sz1b22.klotsko@kpnpu.edu.ua

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ

Данилюк О.І., Кльоцко М.С. Адміністративно-правове забезпечення захисту соціальних прав військовослужбовців та членів їх сімей в Україні. У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти адміністративно-правового забезпечення захисту соціальних прав військовослужбовців та членів їхніх сімей в Україні в умовах воєнного стану. Автори аналізують чинну законодавчу базу, визначають роль органів виконавчої влади та військового управління у сфері реалізації соціальних гарантій. Особливу увагу приділено механізмам надання пільг, медичного обслуговування, житлового забезпечення та грошового утримання як складових системи соціального захисту. Виявлено прогалини у правовому регулюванні та запропоновано шляхи вдосконалення адміністративних процедур для підвищення ефективності захисту прав зазначених категорій осіб. Обґрунтовано необхідність цифровізації сервісів та спрощення бюрократичних механізмів отримання соціальної допомоги. Висновки спрямовані на зміцнення правового статусу захисників України та їхніх родин.

Ключові слова: соціальні права, військовослужбовці, адміністративно-правове забезпечення, соціальний захист, члени сімей, воєнний стан, державні гарантії.

Вступ. В умовах триваючої збройної агресії проти України

питання соціального захисту військовослужбовців та їхніх родин набуває стратегічного значення для національної безпеки. Ефективність адміністративно-правового забезпечення у цій сфері безпосередньо впливає на морально-психологічний стан особового складу Збройних Сил України та престиж військової служби. Попри наявність розгалуженої системи пілг та гарантій, практична реалізація соціальних прав часто стикається з надмірним бюрократизмом, недосконалістю механізмів надання допомоги та динамічними змінами у законодавстві, що потребує ґрунтовного наукового аналізу.

Метою статті є комплексний аналіз сучасного стану адміністративно-правового регулювання соціального захисту військовослужбовців та їхніх сімей, виявлення проблемних аспектів у діяльності органів публічної адміністрації та розробка пропозицій щодо оптимізації правових механізмів захисту їхніх соціальних інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового статусу військовослужбовців та їхнього соціального забезпечення досліджували такі вчені, як В. Петков, О. Кузьменко, С. Чернявський та інші. Проте швидка трансформація адміністративних процедур у період воєнного стану вимагає переосмислення підходів до захисту прав не лише самих комбатантів, а й членів їхніх сімей, які є особливо вразливою категорією.

Результати дослідження. Адміністративно-правова реформа, що реалізується в Україні, істотно трансформує підходи до державотворчої та правотворчої діяльності, поступово утверджуючи людиноцентристську парадигму як визначальну. У межах цього підходу саме людина, її права та свободи визнаються найвищою соціальною цінністю держави [2, с. 134].

У процесі становлення демократичної правової держави простежується відчутний поступ у формуванні нового бачення співвідношення прав людини та обов'язків громадянина. Значною мірою цьому сприяє запровадження нових правових механізмів і гарантій, а також забезпечення їх реальної реалізації. Акцент зміщується з формального визначення правового статусу особи на його змістовне наповнення відповідно до сучасних правових і соціальних практик, що позитивно впливає на рівень правового захисту та ефективність гарантій, закріплених у нормативно-правових

актах і впроваджених у правозастосовну діяльність.

Інститут соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей доцільно аналізувати крізь призму визначення їх адміністративно-правового статусу.

Проблематика адміністративно-правового статусу військовослужбовців як специфічного різновиду соціального статусу особи тривалий час перебуває у фокусі уваги вітчизняних науковців. Водночас сучасні дослідники розглядають правовий статус особи в межах теорії держави і права, а також у галузях конституційного, адміністративного, цивільного та інших галузей права.

На сьогодні спостерігається зростання наукового інтересу до питань адміністративно-правового статусу військовослужбовців з боку вчених-теоретиків, конституціоналістів, адміністративістів, істориків, фахівців у сфері військового права, а також практиків, діяльність яких пов'язана з військово-юридичною сферою. Така тенденція зумовлена, зокрема, запровадженням правового режиму воєнного стану в Україні.

Упродовж останніх років вітчизняні правознавці приділяли значну увагу дослідженню прав людини в умовах демократичної держави та механізмам їх захисту. Так, Н. Оніщенко акцентувала увагу на особливостях правосвідомості та сприйняття права в умовах демократичних трансформацій в Україні, визначаючи актуальні проблеми, сучасні виклики та перспективи розвитку відповідної правової сфери.

Водночас О. Скрипнюк, Ю. Шемшученко, А. Кучук, В. Сущенко досліджували питання захисту прав людини, у тому числі соціальних прав, у контексті конституційних положень та зробили вагомий внесок у розвиток цієї проблематики в умовах демократичного поступу держави.

Одним із фундаментальних конституційних обов'язків держави є забезпечення соціального захисту громадян та створення умов для гідного рівня життя. Відповідно до ч. 1 ст. 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, який включає забезпечення у випадках втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, старості та в інших випадках, визначених законом [1].

З метою комплексного аналізу інституту адміністративно-правового забезпечення захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей доцільно розглядати його як складову адміністративно-

правового статусу військовослужбовців.

Системне опрацювання теоретичних засад адміністративно-правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей з урахуванням сучасних наукових концепцій створює передумови для формування обґрунтованої наукової позиції. Такий підхід дозволяє визначити теоретико-правові основи всебічного дослідження інституту адміністративно-правового забезпечення захисту соціальних прав військовослужбовців та окреслити його ключові елементи.

У сучасних геополітичних умовах Україна послідовно прагне інтеграції до НАТО та адаптації національного законодавства до європейських стандартів, що зумовлює необхідність формування науково обґрунтованої, ефективної та справедливої системи соціального й правового захисту громадян. Важливим етапом цього процесу має стати всебічне забезпечення соціального захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей [4].

Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію воєнної безпеки України», яким визначено пріоритети державної політики у воєнній та оборонній сферах, зокрема розвиток інституційних спроможностей сектору безпеки і оборони, нарощування потенціалу Збройних Сил України та інших складових сил оборони, а також удосконалення механізмів управління та реагування на загрози.

Забезпечення військової безпеки як ключового елементу національної безпеки покладається на військовослужбовців, які проходять службу у відповідних військових формуваннях[5].

Одним із ключових суб'єктів адміністративно-правового забезпечення соціального захисту є Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП). Саме на них покладено функцію «єдиного вікна» для ветеранів та їхніх родин, проте на практиці цей механізм часто стає джерелом правових конфліктів.

Незважаючи на реформування колишніх військкоматів у центри «соціальної підтримки», головними проблемами залишаються:

- Надмірний документарний формалізм. Процедура отримання статусу УБД (учасника бойових дій) або довідок про доходи часто вимагає збору десятків паперових документів, які вже наявні в державних реєстрах.
- Брак кадрового ресурсу. Велика завантаженість працівників

соціальних відділів ТЦК та СП призводить до порушення строків розгляду заяв, що є прямим порушенням адміністративного регламенту.

- Суб'єктивізм у прийнятті рішень. Відсутність чітко деталізованих алгоритмів дій посадових осіб при розгляді звернень сімей загиблих або зниклих безвісти створює підґрунтя для корупційних ризиків.

На сьогодні адміністративно-правовий механізм надання пільг (житлових, медичних, транспортних) характеризується фрагментарністю:

- Розпорошеність повноважень. Військовослужбовець змушений звертатися до різних відомств (ТЦК, Пенсійний фонд, органи місцевого самоврядування, ЦНАП), що розпорошує відповідальність за кінцевий результат.
- Недосконалість грошових виплат. Механізм нарахування додаткових винагород часто регулюється підзаконними актами (наказами Міністерства оборони), які можуть змінюватися швидше, ніж військовослужбовець встигає реалізувати своє право.

Для подолання цих викликів пропонується:

1. Повна цифровізація через «Армія+» та «Дія». Автоматичне підтягування даних про службу для нарахування пільг без участі ТЦК як посередника.
2. Запровадження інституту «сервісного супроводу». Закріплення за кожною родиною загиблого або тяжкопораненого персонального соціального менеджера.
3. Уніфікація законодавства. Кодифікація всіх норм, що стосуються соціального захисту військових, в єдиний нормативно-правовий акт для уникнення суперечностей між цивільним та військовим правом.

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження адміністративно-правового забезпечення соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей в Україні, можна сформулювати такі положення:

Чинна система адміністративного регулювання у цій сфері перебуває в стані активної трансформації. Воєнний стан вимагає від держави не лише декларації прав, а й створення гнучких, операційних механізмів їх реалізації, що мінімізують часові та бюрократичні витрати

суб'єктів звернення.

Необхідно переглянути адміністративний статус ТЦК та СП, змістивши акцент з контрольно-мобілізаційних функцій на сервісно-орієнтовані. Це передбачає чітку регламентацію процедур соціальної підтримки, яка б виключала дискреційні повноваження посадових осіб та забезпечувала прозорість прийняття рішень.

Ключовим вектором удосконалення є перехід від паперового документообігу до інтегрованих державних реєстрів. Впровадження принципу "екстериторіальності" (можливість отримати послугу в будь-якому центрі незалежно від місця реєстрації) та автоматизація виплат через застосунки типу "Армія+" дозволить усунути корупційні ризики та людський фактор.

Для подолання колізій між відомчими актами Міноборони, МВС та загальним соціальним законодавством доцільно розробити єдиний Процесуальний кодекс соціального захисту військовослужбовців, який би чітко визначав алгоритми дій органів публічної адміністрації у типових та кризових ситуаціях.

Реалізація цих кроків дозволить перетворити соціальний захист із формального обов'язку держави на реальний інструмент підтримки боєздатності армії та стабільності українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Автушенко І. Б. Система соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України як гарантія безпеки держави. Історія науки і біографістика. 2019. № 2. URL : <https://inb.dnsgb.com.ua/2019-2/02.pdf> (дата звернення: 29.01.2026).

2. Адміністративно-правова реформа в Україні. За заг. ред. С. В. Петкова. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля. 2020. 180 с.

3. Данилюк О.І. Організація соціальних послуг в умовах війни. *Науковий погляд: економіка та управління*. Науково-практичний журнал. 2023. Вип. 1 (81). С. 150-156.

4. Данилюк О., Бобро Н. Економічні імперативи надання соціальної допомоги та розвитку соціального забезпечення: впровадження європейського досвіду в українську практику. *Ввічливість. Humanitas*, 2024. Вип. (6). С. 89–97. URL : <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.14>

5. Данилюк О.І., Токар О.Б. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського

національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна / За ред. Л.П. Мельник, Т.Л. Опалюк. Вип. 40. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В, 2025. 166 с. С. 64–70.

6. Данилюк О. Особливості державної політики соціального захисту громадян України в умовах воєнного стану. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. Випуск 23. С.558–560.

7. Данилюк О.І., Сівак О.М. Теоретичні аспекти соціальної підтримки населення в умовах воєнного стану. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна / За ред. Л.П. Мельник, Т.Л. Опалюк. Вип. 40. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В, 2024. 166 с. С. 59–64.

Olena Danyliuk, Mykhailo Kliotsko. ADMINISTRATIVE AND LEGAL FRAMEWORK FOR PROTECTING THE SOCIAL RIGHTS OF SERVICEMEN AND THEIR FAMILY MEMBERS IN UKRAINE

Summary. The article explores the theoretical and practical aspects of the administrative and legal framework for protecting the social rights of servicemen and their family members in Ukraine under martial law. The authors analyze the current legislative framework and determine the role of executive authorities and military administration in the implementation of social guarantees. Particular attention is paid to the mechanisms for providing benefits, medical care, housing, and financial allowance as integral components of the social protection system. Gaps in legal regulation are identified, and ways to improve administrative procedures are proposed to increase the effectiveness of protecting the rights of these categories of persons. The necessity of digitalizing services and simplifying bureaucratic mechanisms for obtaining social assistance is substantiated. The findings are aimed at strengthening the legal status of Ukraine's defenders and their families.

Keywords: social rights, servicemen, administrative and legal framework, social protection, family members, martial law, state guarantees.

Олена ДАНИЛЮК

к.е.н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
danylyuk@kpnpu.edu.ua

Юлія КОШЕЛЬ

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 232 Соціальне забезпечення,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
sz1b22.koshel@kpnpu.edu.ua

ГАРАНТУВАННЯ ГІДНОГО РІВНЯ ЖИТТЯ ОСОБИ ЯК ПРИНЦИП ПРАВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Данилюк О.І., Кошель Ю.В. Гарантування гідного рівня життя особи як принцип прав соціального забезпечення. У статті досліджено зміст та значення принципу гарантування гідного рівня життя в системі права соціального забезпечення. Автори аналізують міжнародні стандарти та національне законодавство, що визначають критерії «гідності» через призму соціальних виплат, послуг та гарантій. Особливу увагу приділено взаємозв'язку між економічними можливостями держави та реалізацією конституційного права громадян на достатній життєвий рівень. У роботі розглядаються проблеми невідповідності прожиткового мінімуму реальним потребам особи в сучасних умовах. Обґрунтовано, що цей принцип є фундаментальною основою для реформування соціальної сфери та подолання бідності. Визначено роль судової практики, зокрема рішень Конституційного Суду України, у захисті права на гідне існування. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення механізмів соціального захисту для забезпечення соціальної справедливості. Стаття підкреслює, що гідний рівень життя є не лише метою соціальної політики, а й обов'язковим стандартом правової держави.

Ключові слова: право соціального забезпечення, гідний рівень життя, соціальні стандарти, прожитковий мінімум, соціальний захист, людська гідність, соціальна справедливість, конституційні права, державні соціальні гарантії та міжнародні правові стандарти.

Вступ. У сучасних умовах розбудови правової демократичної

держави питання соціального захисту населення набуває особливої гостроти. Стаття 1 Конституції України проголошує нашу державу соціальною, що покладає на неї обов'язок створювати умови для повноцінного життя кожного громадянина. Фундаментальним орієнтиром у цій сфері виступає принцип гарантування гідного рівня життя, який є не лише морально-етичною категорією, а й засадничим правовим принципом права соціального забезпечення.

В умовах глобальних економічних викликів, воєнного стану та необхідності адаптації українського законодавства до стандартів Європейського Союзу, змістовне наповнення поняття «гідний рівень життя» потребує переосмислення. Воно не може обмежуватися лише забезпеченням фізіологічного виживання, а має включати умови для всебічного розвитку особистості, доступ до якісної медицини, освіти та культурних благ.

Метою статті є комплексний аналіз принципу гарантування гідного рівня життя як основи системи права соціального забезпечення, дослідження його складових елементів та визначення ролі держави у забезпеченні реальних гарантій цього права для різних категорій осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціальних прав та принципів соціального забезпечення досліджувалася багатьма провідними правниками, зокрема Н. Болотіною, В. Жернаковим, П. Пилипенком, Б. Сташківим та іншими. Проте динамічність соціальних трансформацій вимагає подальшого вивчення механізмів реалізації цього принципу в контексті судової практики та міжнародно-правових зобов'язань України.

Результати дослідження. Реалізація принципу гарантування гідного рівня життя є складним багатоаспектним процесом, що базується на синергії міжнародних стандартів та національних правових норм. У доктрині права соціального забезпечення цей принцип розглядається як фундаментальна засада, що визначає спрямованість усієї правотворчої та правозастосовної діяльності держави.

Згідно з міжнародними актами, зокрема ст. 25 Загальної декларації прав людини та ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, право на гідний рівень життя включає достатнє харчування, одяг, житло та безперервне поліпшення умов життя [2].

У контексті права соціального забезпечення цей принцип проявляється через: встановлення державних соціальних стандартів: відповідність пенсій, допомог та інших виплат реальним потребам людини; диференціацію обсягу соціальної допомоги: врахування особливих потреб вразливих категорій (осіб з інвалідністю, дітей-сиріт,

пенсіонерів); недопустимість звуження змісту та обсягу існуючих прав: (відповідно до ст. 22 Конституції України) при прийнятті нових законів [4].

Критичною проблемою українського сьогодення є ототожнення гідного рівня життя з прожитковим мінімумом. Юридична наука наголошує, що ці поняття не є тотожними.

Прожитковий мінімум – це межа виживання (фізіологічний аспект), тоді як гідний рівень життя передбачає соціальний аспект – можливість особи брати участь у житті суспільства, здобувати освіту та забезпечувати розвиток своїх здібностей.

Особливе місце у гарантуванні цього принципу посідає Конституційний Суд України (КСУ). У своїх рішеннях (наприклад, Справа № 1-33/2018) Суд неодноразово наголошував, що держава може змінювати розмір соціальних виплат залежно від фінансових можливостей, проте вона не може зводити їх до рівня, що нівелює людську гідність. Гідність людини є найвищою цінністю, а отже, будь-які соціальні реформи повинні проходити крізь призму «тесту на пропорційність» [2].

Сьогодні принцип гідного рівня життя стикається з безпрецедентними викликами: масове переміщення осіб і необхідність адаптації системи соціальних послуг для ВПО; руйнування інфраструктури, перехід від грошових виплат до комплексних соціальних послуг (забезпечення житлом, реабілітація); економічна нестабільність, потреба в індексації виплат в умовах інфляції для збереження купівельної спроможності соціально вразливих верств.

Прожитковий мінімум є базовим державним соціальним стандартом, на основі якого визначаються розміри основних соціальних виплат [6]. Однак сьогодні він перестав виконувати свою основну функцію через низку факторів:

Методологічна застарілість, коли «споживчий кошик», що лежить в основі розрахунку, не переглядався належним чином роками і не враховує сучасних витрат на інформаційні послуги, мобільний зв'язок, якісну медицину та освіту;

Економічна невідповідність - існує суттєвий розрив між затвердженим у Законі про Державний бюджет прожитковим мінімумом та його фактичним розміром, який щомісяця розраховує Міністерство соціальної політики;

Вплив інфляції: в умовах воєнного стану та девальвації національної валюти купівельна спроможність соціальних виплат стрімко знижується, що нівелює саму суть поняття «гідне життя».

Обґрунтовано, що принцип гідного рівня життя має стати фундаментальною основою для реформування соціальної сфери. Це передбачає не просто механічне підвищення цифр, а запровадження універсальної соціальної допомоги, яка б базувалася на індивідуальній оцінці потреб сім'ї та її спроможності вийти зі стану бідності.

За умов, коли законодавча та виконавча гілки влади не завжди здатні забезпечити адекватний рівень соціальної підтримки, ключову роль у захисті прав громадян починає відігравати судова гілка влади.

Для подолання бідності та реального гарантування гідного рівня життя необхідно впровадити наступні кроки: запровадження медіанного доходу як орієнтира для розрахунку соціальних стандартів (за прикладом країн ЄС); монетизація та адресність, перехід від системи пільг до прямих грошових виплат тим, хто їх дійсно потребує; створення ефективної системи соціальних послуг, що сприяють самозайнятості особи, а не лише стимулюють утриманство.

Висновки. Отже, гарантування гідного рівня життя не є статичною обов'язковою виплатою, а є динамічним процесом створення таких умов, за яких кожна особа має змогу реалізувати свій потенціал. Судова практика наразі виступає єдиним дієвим «фільтром», що стримує державу від надмірного звуження соціальних стандартів у складні економічні періоди.

У результаті дослідження доведено, що принцип гарантування гідного рівня життя є фундаментальною засадою права соціального забезпечення, яка в сучасних умовах вимагає переосмислення через критичну невідповідність законодавчо встановленого прожиткового мінімуму реальним потребам особи. Обґрунтовано, що подолання бідності та ефективне реформування соціальної сфери можливе лише за умови переходу від моделі виживання до моделі забезпечення всебічного розвитку особистості, де особлива роль належить судовій практиці та рішенням Конституційного Суду України як дієвим інструментам захисту права на гідне існування. Зроблено висновок, що держава має забезпечувати такий обсяг соціальної підтримки, який не лише покриває базові фізіологічні потреби, а й відповідає міжнародним стандартам людської гідності, запобігаючи звуженню змісту існуючих прав громадян.

Список використаних джерел

1. Автушенко І. Б. Система соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України як гарантія безпеки

держави. *Історія науки і біографістика*. 2019. Вип. № 2. URL : <https://inb.dnsgb.com.ua/2019-2/02.pdf> (дата звернення: 29.01.2026).

2. Адміністративно-правова реформа в Україні. За заг. ред. С. В. Петкова. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля. 2020. 180 с.

3. Данилюк О.І. Організація соціальних послуг в умовах війни. *Науковий погляд: економіка та управління. Науково-практичний журнал*. 2023. Вип. 1 (81). С. 150-156.

4. Данилюк О., Бобро Н. Економічні імперативи надання соціальної допомоги та розвитку соціального забезпечення: впровадження європейського досвіду в українську практику. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. Вип. (6). С. 89–97.

5. Данилюк О.І., Токар О.Б. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна* / За ред. Л.П. Мельник, Т.Л. Опалюк. Вип. 40. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В, 2025. 166 с. С. 64–70.

6. Данилюк О. Особливості державної політики соціального захисту громадян України в умовах воєнного стану. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів*. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. Випуск 23. С. 558–560.

7. Данилюк О.І., Сівак О.М. Теоретичні аспекти соціальної підтримки населення в умовах воєнного стану. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна* / За ред. Л.П. Мельник, Т.Л. Опалюк. Вип. 40. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В, 2024. 166 с. С. 59-64.

Olena Danyliuk, Yuliia Koshel. GUARANTEEING A DECENT STANDARD OF LIVING FOR AN INDIVIDUAL AS A PRINCIPLE OF SOCIAL SECURITY LAW

Summary. The article explores the content and significance of the principle of guaranteeing a decent standard of living within the system of social security law. The authors analyze international standards and national legislation that define the criteria of "dignity" through the prism of social benefits, services, and guarantees. Particular attention is paid to the relationship between the economic capabilities of the state and the implementation of the constitutional right of citizens to an adequate standard

of living. The paper examines the problems of inconsistency between the subsistence minimum and the real needs of an individual in modern conditions. It is substantiated that this principle serves as a fundamental basis for reforming the social sphere and overcoming poverty. The role of judicial practice, in particular the decisions of the Constitutional Court of Ukraine, in protecting the right to a decent existence is determined. Proposals are formulated to improve social protection mechanisms to ensure social justice. The article emphasizes that a decent standard of living is not only a goal of social policy but also a mandatory standard of a state governed by the rule of law.

Keywords: social security law, decent standard of living, social standards, subsistence minimum, social protection, human dignity, social justice, constitutional rights, state social guarantees, international legal standards.

УДК 364.2:305-055.2(477)

Олена ДАНИЛЮК,

к.е.н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

danylyuk@kpmu.edu.ua

Ангеліна ОСІПОВА,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 232 Соціальне забезпечення,

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

sz1b22.osipova@kpmu.edu.ua

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЖІНОК В УКРАЇНІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Данилюк О.І., Осіпова А.А. Соціальний захист жінок в Україні в умовах сучасних викликів. Досліджено соціальний захист жінок в Україні як важливий напрям державної соціальної політики в умовах сучасних викликів. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення та основні напрями державної підтримки жінок. Визначено ключові проблеми реалізації соціального захисту, зокрема недостатнє фінансування, нерівний доступ до послуг і гендерні стереотипи.

Розглянуто вплив воєнного стану на соціальне становище жінок. Обґрунтовано необхідність удосконалення механізмів соціального захисту та впровадження комплексного підходу до забезпечення гендерної рівності.

Ключові слова: соціальний захист, жінки, гендерна рівність, державна соціальна політика, воєнний стан, соціальні послуги.

Вступ. Соціальний захист жінок в Україні є важливим складником державної соціальної політики, що набуває особливого значення в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій та воєнних викликів. Забезпечення рівних прав і можливостей жінок, підтримка їх соціальної безпеки, захист від дискримінації та насильства, а також створення умов для поєднання професійної діяльності з сімейними обов'язками є ключовими напрямками розвитку соціальної держави. У цьому контексті соціальний захист жінок виступає не лише як система матеріальної підтримки, а як комплексний механізм реалізації гендерної рівності та соціальної справедливості.

Метою статті є дослідження теоретичних засад та практичних аспектів соціального захисту жінок в Україні та обґрунтування напрямів удосконалення механізмів соціального захисту в умовах воєнних та соціально-економічних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціального захисту населення, зокрема жінок, є предметом наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Теоретичні основи соціального захисту держави, його сутність та моделі функціонування розкрито у працях О. Латишевої, М. Євтушенка, С. Проніна та М. Будовій. Питання соціальної роботи з жінками, які постраждали від насильства, детально досліджено у роботах Г. Скіпальської, Т. Лях та Н. Клішевич. Вплив воєнних дій на соціально-економічне становище жінок, зокрема внутрішньо переміщених осіб, проаналізовано у дослідженнях Л. Гуляєвої. Роль міжнародних організацій у захисті прав жінок висвітлено у працях А. Замули. Питання гендерної чутливості системи соціального захисту та її ефективності розглянуто у публікаціях М. Кіндрись. Окремі аспекти цифровізації соціальних послуг та їх адаптації до кризових умов досліджено М. Чалабієвою. Водночас, попри значну кількість наукових праць, комплексне дослідження соціального захисту жінок в Україні потребує подальшого поглиблення.

Результати дослідження. Соціальний захист – невід’ємна складова політики держави, відповідальної за добробут, розвиток і безпеку своїх громадян. Це той чинник, від ефективності якого залежить цивілізаційний розвиток будь-якого суспільства. Соціальний захист – це комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах. Соціальний захист населення становить «основу, стрижень соціальної політики держави, яку сьогодні здійснюють всі країни світу [1, с.95].

Важливим напрямом реалізації цієї політики є забезпечення соціального захисту окремих соціально вразливих груп населення, зокрема жінок.

В Україні правове забезпечення соціального захисту жінок базується на Конституції України [2], яка гарантує рівність прав жінок і чоловіків, а також на низці законодавчих актів, зокрема законах про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, про запобігання та протидію домашньому насильству, про державну допомогу сім’ям з дітьми тощо. Крім того, Україна ратифікувала міжнародні документи, зокрема Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, що визначає міжнародні стандарти у сфері гендерної політики. Створення правової бази для захисту прав жінок - це складний процес, в якому беруть участь постійно діючі органи, спеціально створені органи міжнародних міжурядових організацій, а також посадові особи цих органів, які є основою співпраці в цій сфері. Однак, попри наявність законодавчої бази, практична реалізація соціального захисту жінок часто стикається з низкою проблем, серед яких недостатнє фінансування, нерівномірність доступу до соціальних послуг, а також збереження гендерних стереотипів у суспільстві [3, с.268].

Особливого значення соціальний захист жінок набуває в умовах воєнного стану, коли жінки стають однією з найбільш вразливих категорій населення. Значна частина жінок вимушено переміщується всередині країни або за її межі, втрачає роботу, житло та соціальні зв’язки. У таких умовах держава змушена адаптувати механізми соціальної підтримки, зокрема через розширення програм грошової допомоги, надання житлових субсидій, психологічної підтримки, а також забезпечення доступу до медичних та освітніх послуг. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації та

громадський сектор, які доповнюють державні інститути та сприяють підвищенню ефективності соціального захисту [4].

Одним із ключових напрямів соціального захисту жінок є підтримка материнства та дитинства. В Україні діє система державної допомоги при народженні дитини, допомоги саодиноким матерям, допомоги по догляду за дитиною, а також програми соціального супроводу сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах. Водночас, розмір соціальних виплат часто не відповідає реальним потребам жінок, особливо в умовах інфляції та економічної нестабільності. Це зумовлює необхідність перегляду підходів до формування соціальних стандартів і підвищення адресності соціальної допомоги.

Не менш важливим аспектом є забезпечення економічної незалежності жінок. Незважаючи на поступове скорочення гендерного розриву в оплаті праці, жінки в Україні все ще отримують у середньому менше, ніж чоловіки, а також частіше зайняті в низькооплачуваних сферах економіки. Крім того, жінки мають обмежений доступ до керівних посад і підприємницької діяльності. У цьому контексті важливими є державні програми підтримки жіночого підприємництва, професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації, а також створення умов для поєднання роботи та сімейного життя, зокрема через розвиток мережі дошкільних закладів і гнучких форм зайнятості [5].

Окремої уваги потребує проблема насильства щодо жінок, яка залишається актуальною як у мирний, так і у воєнний час. Домашнє насильство, сексуальні домагання, торгівля людьми та інші форми гендерно зумовленого насильства потребують системного реагування з боку держави. В Україні створено механізми протидії насильству, зокрема гарячі лінії, притулки для постраждалих, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги. Водночас, існує потреба у підвищенні рівня обізнаності населення, вдосконаленні роботи правоохоронних органів та забезпеченні ефективного судового захисту прав жінок [6].

В умовах децентралізації значна частина повноважень у сфері соціального захисту передана на рівень територіальних громад, що відкриває нові можливості для більш адресного та ефективного надання соціальних послуг. Водночас це створює і нові виклики, пов'язані з нерівністю ресурсного забезпечення громад, недостатнім

рівнем підготовки кадрів та відсутністю єдиних стандартів надання послуг. Тому важливим завданням є розвиток інституційної спроможності громад у сфері гендерної політики та соціального захисту.

Важливим напрямом удосконалення соціального захисту жінок є цифровізація соціальних послуг. Впровадження електронних сервісів дозволяє спростити процедури отримання допомоги, зменшити бюрократичні бар'єри та підвищити прозорість системи соціального забезпечення. Одним із ключових адаптивних інструментів є цифрові платформи соціального захисту, зокрема «Соціальна громада», «ЄДопомога», а також функціонал мобільного застосунку «Дія». Ці платформи дозволяють вести реєстри отримувачів допомоги, обробляти звернення, здійснювати автоматизоване призначення послуг та інтегрувати облік на рівні територіальних громад і центральної влади. Однак, для ефективного використання таких інструментів необхідно забезпечити доступ жінок до цифрових технологій, особливо в сільській місцевості та серед соціально вразливих груп [7, с.94-95].

Соціальний захист жінок також тісно пов'язаний із питаннями охорони здоров'я. Забезпечення доступу до якісних медичних послуг, включаючи репродуктивне здоров'я, є важливою умовою підвищення якості життя жінок. В умовах воєнного стану система охорони здоров'я зазнає значного навантаження, що ускладнює доступ до послуг, особливо в прифронтових регіонах. Це зумовлює необхідність розвитку мобільних медичних бригад, телемедицини та співпраці з міжнародними партнерами.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що соціальний захист жінок в Україні є багатогранною системою, яка потребує постійного вдосконалення з урахуванням сучасних викликів. Ефективна реалізація гендерної політики, підвищення рівня соціальних гарантій, розвиток інституційної спроможності та активне залучення громадянського суспільства є ключовими умовами забезпечення соціальної безпеки жінок. У перспективі важливо зосередити зусилля на формуванні комплексного підходу до соціального захисту, який поєднає економічні, соціальні та правові механізми підтримки, а також сприяє досягненню гендерної рівності як невід'ємної складової сталого розвитку України.

Список використаних джерел

1. Латишева О. В., Євтушенко М. О., Пронін С. В., Будовій М. Ю. Соціальний захист держави: суть, моделі та особливості забезпечення. *Вісник економічної науки України*. 2020. Вип. №2. С. 95–104. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2\(39\).95-104](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2(39).95-104)
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>
3. Замула А.Ю. Роль Організації Об'єднаних Націй у захисті прав жінок: від стратегій до реалізації. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. С.268–275
4. Гуляєва, Л. Вплив війни на зайнятість жінок-внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. (51). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-33>
5. Кіндрись М. Чи гендерно чутлива система соціального захисту в Україні? URL: <https://jurfem.com.ua/chy-henderno-chutlyva-systema-sotszahystu/>
6. Скіпальська Г. Б., Лях Т. Л., Клішевич Н. А. Жінки, які постраждали від насильства, як об'єкт соціальної роботи. *Ввічливість. Humanitas*. 2021. № 5. С. 82–89. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.5.12>
7. Чалабієва М.Р Цифровізація соціальних послуг у територіальних громадах: правові виклики адаптації до кризових обставин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. Вип. №4. С. 93–96. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-4/20>

Olena Danyliuk, Anhelina Osipova. SOCIAL PROTECTION OF WOMEN IN UKRAINE UNDER CURENT CHALLENGES

Summary. The article examines the social protection of women in Ukraine as an important area of state social policy in the context of modern challenges. The regulatory and legal framework and the main directions of state support for women are analyzed. Key problems in the implementation of social protection are identified, including insufficient funding, unequal access to services, and persistent gender stereotypes. The impact of martial law on the social status of women is considered. The necessity of improving social protection mechanisms and implementing a comprehensive approach to ensuring gender equality is substantiated.

Keywords: social protection, women, gender equality, state social policy, martial law, social services.

Олена ДАНИЛЮК,

к. екон.н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
danylyuk@kpnu.edu.ua

Андрій ПАВЛЮК,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності І 10 Соціальна робота та консультування,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
pavliuk@kpnu.edu.ua

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ

Данилюк О.І., Павлюк А.Г. Соціальне підприємництво в Україні: сутність та особливості становлення. Досліджено сутність соціального підприємництва та особливості його становлення в Україні. Обґрунтовано, що досягнення цілей соціальних підприємств забезпечується через організацію діяльності на засадах підприємництва та формування стійких бізнес-моделей. Проаналізовано попередній досвід формування законодавчої бази та нормативно-правового забезпечення соціального підприємництва в Україні. Окрему увагу приділено значенню створення чіткого та прозорого правового середовища як необхідної умови його ефективного розвитку. Визначено ключові проблеми, що стримують розвиток соціального підприємництва в Україні.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціальна економіка, інновації, державна політика, соціальні послуги.

Вступ. У сучасних умовах трансформації економіки України, посилені військовими викликами та соціальною нестабільністю, особливого значення набувають інноваційні підходи до вирішення суспільних проблем. Одним із таких підходів є соціальне підприємництво, яке поєднує економічну ефективність із досягненням соціального ефекту. В умовах зростання соціальних викликів, зокрема внутрішнього переміщення населення, наслідків війни та економічної нестабільності, соціальне підприємництво виступає важливим інструментом забезпечення сталого розвитку та соціальної

згуртованості суспільства. Разом із тим, попри наявність значного потенціалу, соціальне підприємництво в Україні перебуває на етапі становлення, що зумовлює необхідність поглибленого наукового дослідження його сутності а також визначення особливостей становлення в українських реаліях.

Метою статті є дослідження сутності соціального підприємництва, аналіз особливостей його становлення в Україні та обґрунтування напрямів подальшого розвитку в умовах сучасних соціально-економічних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціального підприємництва є предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Значний внесок у вивчення сутності та особливостей розвитку соціального підприємництва в Україні зроблено у працях М. О. Нечепуренка, який розглядає соціальне підприємництво як інноваційну форму господарювання, спрямовану на вирішення соціальних проблем на засадах самоокупності та сталості. Окремі аспекти розвитку соціального підприємництва, зокрема його переваги та роль у сучасній економіці, висвітлено у дослідженнях А. Горбенко. Питання нормативно-правового забезпечення соціального підприємництва в Україні детально розглянуто у роботах А. Ю. Рамського. Актуальні дослідження В. Гурочкиної та А. Браунагеля присвячені ролі соціальних підприємств у період воєнних викликів. Незважаючи на значну кількість наукових праць, питання формування ефективної моделі розвитку соціального підприємництва в Україні, а також створення дієвого механізму його державної підтримки потребують подальшого дослідження.

Результати дослідження. Соціальне підприємництво в сучасних умовах виступає важливим інструментом вирішення соціальних проблем та забезпечення сталого розвитку суспільства. На відміну від традиційного підприємництва, основною метою якого є отримання прибутку, соціальне підприємництво орієнтоване на досягнення соціального ефекту, при цьому використовуючи бізнес-підходи та ринкові механізми.

Соціальне підприємництво становить собою інноваційну діяльність, котра насамперед направлена на вирішення або зменшення соціальних проблем суспільства на умовах самоокупності та стійкості. Таке визначення уособлює особу або певне скупчення осіб, котрі формують нові бізнес-проекти з метою вирішення певної соціальної проблеми в медичній, освітній та інших галузях. Статусу соціального

підприємця може набути лише той суб'єкт, який розвиває бізнес тільки з огляду на те, що його основа діяльності – це усунення вже наявної проблеми чи пом'якшення її впливу суспільство [1, с.233].

Сутність соціального підприємництва полягає у поєднанні економічної діяльності з вирішенням соціальних завдань. Це може проявлятися у створенні робочих місць для соціально вразливих груп населення, наданні соціальних послуг, розвитку місцевих громад, вирішенні екологічних проблем тощо. Соціальні підприємства, як правило, реінвестують більшу частину прибутку у розвиток своєї діяльності або у досягнення соціальної місії.

Місія соціального підприємництва набуває особливої цінності в період економічної кризи, оскільки, по-перше, в цей час загострюються соціальні проблеми і їх вирішення стає життєво важливим для існування суспільства. По-друге, соціальне підприємництво сприяє створенню сприятливого бізнес-середовища, підтриманню активної громадської позиції, інновацій, суспільної солідарності, що створює передумови для більш м'якого і своєчасного виходу з кризи [2].

В Україні соціальне підприємництво почало активно розвиватися у 2000-х роках, однак особливої актуальності набуло після 2014 року та в умовах повномасштабної війни. Це пов'язано зі зростанням соціальних проблем, зокрема безробіття, внутрішнього переміщення населення, соціальної ізоляції окремих груп. Соціальні підприємства стали важливим механізмом інтеграції внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, людей з інвалідністю у соціально-економічне життя.

У період війни соціальні підприємства виконують важливу функцію у задоволенні нагальних потреб населення, надаючи гуманітарну допомогу, організовуючи підтримувальні заходи та впроваджуючи ініціативи, що допомагають людям пристосовуватися до нових умов життя. У післявоєнний період їх значення ще більше зростатиме, оскільки вони сприятимуть соціальній інтеграції постраждалих груп населення, відновленню економіки та загальному розвитку суспільства. Крім того, соціальні підприємства відіграватимуть вагомий роль у післявоєнній відбудові, стимулюючи соціальні інновації, створюючи нові робочі місця та забезпечуючи сталий розвиток територіальних громад.

У Законі України «Про зайнятість населення» [3] ще більше доповнює ці зусилля, заохочуючи працевлаштування вразливих груп, що є ключовим напрямком діяльності багатьох соціальних підприємств. Регуляторне середовище для соціальних підприємств також включає

Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [4], який передбачає фінансову та інституційну підтримку підприємств, які сприяють суспільному благу. Ці правові рамки разом створюють сприятливе середовище для процвітання соціальних підприємств, дозволяючи їм виконувати свою подвійну місію соціального впливу та економічної стійкості [5].

Однак однією з ключових особливостей становлення соціального підприємництва в Україні є відсутність чітко визначеного правового статусу соціального підприємства. На сьогодні діяльність таких суб'єктів регулюється загальними нормами господарського та цивільного законодавства. Відсутність спеціального закону ускладнює розвиток цього сектору та обмежує можливості державної підтримки [6].

У 2015 році здійснювалися спроби надати соціальному підприємництву законодавче підґрунтя. Зокрема, до Верховної Ради України було внесено проект Закону України «Про соціальні підприємства», який складався із 6 розділів та містив 34 статті [7]. Однак цей законопроект так і не було реалізовано у правовому полі.

Без належного законодавчого фундаменту соціальні підприємства стикаються з труднощами у визначенні своєї правової структури, а це, в свою чергу, ускладнює їхню спроможність виконувати соціальні та економічні місії на повному обсязі. Відсутність чіткого законодавчого регулювання соціальних підприємств стає значущим фактором, гальмуючим їхній повноцінний розвиток, адже призводить до неоднозначності в їхній діяльності та обмежує їхню здатність залучати інвестиції та отримувати фінансову підтримку [6]. Також соціальні підприємства часто стикаються з труднощами у доступі до кредитних ресурсів та грантів. Водночас значну роль відіграють міжнародні донорські організації, які надають фінансову та консультативну допомогу.

Серед інших проблем слід виокремити низький рівень обізнаності населення про соціальне підприємництво, недостатній розвиток інфраструктури підтримки, а також обмежені можливості масштабування соціальних ініціатив. Крім того, відсутність системної державної політики у цій сфері стримує її розвиток.

Разом з тим, соціальне підприємництво має значний потенціал для розвитку в Україні. Воно сприяє вирішенню соціальних проблем, зменшенню рівня безробіття, розвитку громад та підвищенню

соціальної відповідальності бізнесу. Важливим напрямом є розвиток партнерства між державою, бізнесом та громадським сектором.

Висновки. Соціальне підприємництво є важливим інструментом вирішення соціальних проблем та розвитку соціальної економіки. В Україні воно перебуває на етапі становлення та характеризується наявністю значного потенціалу розвитку. Основними проблемами залишаються недосконалість нормативно-правової бази, обмежений доступ до фінансових ресурсів та недостатній рівень інституційної підтримки. Для подальшого розвитку соціального підприємництва необхідно сформулювати чітке законодавче поле, розширити можливості фінансування, підвищити рівень обізнаності населення та забезпечити підтримку з боку держави і міжнародних організацій. Реалізація цих заходів сприятиме зміцненню соціальної економіки та підвищенню рівня соціального добробуту населення України.

Список використаних джерел

1. Нечепуренко М. О. Соціальне підприємництво в Україні: Сутність та особливості становлення. *Журнал «Український журнал прикладної економіки та техніки»*. 2023. Вип. №3. С. 232-235. URL: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-3-34>
2. Горбенко А. Особливості розвитку та переваги соціального підприємництва. URL: <https://iqholding.com.ua/articles/osoblivosti-rozvitku-ta-perevagi-sotsialnogo-pidpriemnitstva>
3. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 No 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
4. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 No 4618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4618-VI>
5. Рамський А.Ю. Соціальне підприємництво в Україні: аналіз нормативно-правової бази та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. (58). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-50>
6. Гурочкіна В., Браунагель А. Соціальні підприємства в умовах війни vs ринок праці та демографічна ситуація України. *Сталий розвиток економіки*. 2024. Вип. 3(50). URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-41>
7. Проект Закону України від 23.04.2015 No 2710 «Про соціальні підприємства». Інформаційне агенство «ЛІГА:ЗАКОН». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH23A00A?an=218>

Olena Danyliuk, Andrii Pavliuk. SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE: ESSENCE AND FEATURES OF DEVELOPMENT

Summary. The essence of social entrepreneurship and the peculiarities of its development in Ukraine are studied. It is substantiated that the achievement of the goals of social enterprises is ensured through the organization of activities based on entrepreneurial principles and the formation of sustainable business models. The previous experience of forming the legislative framework and regulatory support for social entrepreneurship in Ukraine is analyzed. Particular attention is paid to the importance of creating a clear and transparent legal environment as a necessary condition for its effective development. The key problems that hinder the development of social entrepreneurship in Ukraine are identified.

Keywords: social entrepreneurship, social economy, innovation, public policy, social services.

УДК 364.4:053-67/.81:34

Олена ДАНИЛЮК,

к. екон. н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

danylyuk@kpnpu.edu.ua

Катерина ПЕТРУШКЕВИЧ,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 232 Соціальне забезпечення,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

sz1b24.petrushkevych@kpnpu.edu.ua

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ
ТА МОЛОДІ**

Данилюк О.І., Петрушкевич К.Д. Правове забезпечення соціального захисту дітей та молоді. Стаття присвячена вивченню та комплексному аналізу правового забезпечення соціального захисту дітей та молоді в Україні в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій та воєнного стану. Особливу увагу приділено дослідженню міжнародного досвіду у сфері соціального захисту,

зокрема визначенню ефективних моделей державної політики, що можуть бути адаптовані в Україні. Проаналізовано нормативно-правову базу, визначено проблеми її реалізації та запропоновано напрями вдосконалення.

Ключові слова: соціальний захист, діти, молодь, правове забезпечення, державна політика, соціальні послуги, міжнародний досвід.

Вступ. У сучасних умовах розвитку українського суспільства питання соціального захисту дітей та молоді набуває особливої актуальності. До початку повномасштабної війни значна кількість дітей та молодих людей уже перебувала у складних життєвих обставинах, що потребували державної підтримки. З початком військових дій ці проблеми значно загострилися, а кількість осіб, які потребують соціального захисту, істотно зростає. Особливої уваги потребують діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, внутрішньо переміщені особи, а також молодь, яка стикається з проблемами працевлаштування, освіти та соціальної адаптації. У зв'язку з цим держава повинна забезпечити ефективну систему соціального захисту, яка буде відповідати сучасним викликам та потребам суспільства. Як свідчить міжнародний досвід, ефективна система соціального захисту базується на чіткій нормативно-правовій базі, належному фінансуванні та ефективній організації соціальних послуг. Тому вивчення світових практик у цій сфері є важливим для вдосконалення національної системи соціального захисту.

Метою статті є комплексний аналіз правового забезпечення соціального захисту дітей та молоді в Україні, дослідження світового досвіду у цій сфері та визначення можливостей його використання в умовах сучасного соціально-економічного розвитку держави. Особлива увага приділяється виявленню основних проблем функціонування системи соціального захисту, оцінці ефективності чинного законодавства, а також визначенню напрямів його вдосконалення з урахуванням сучасних викликів. Крім того, метою є обґрунтування необхідності адаптації міжнародних практик до національних умов, що сприятиме підвищенню рівня соціальної захищеності дітей та молоді, а також забезпеченню їх повноцінного розвитку та інтеграції у суспільство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціального захисту дітей та молоді є предметом наукових досліджень

багатьох українських учених. Значний внесок у розробку теоретичних та практичних аспектів соціального захисту зробили такі науковці, як С. Горбатюк, М. Кравченко, Г. Лопушняк, Е. Лібанова, Т. Семигіна та інші. У своїх працях дослідники розглядають питання розвитку соціальної політики, удосконалення законодавчого забезпечення, підвищення ефективності соціальних програм та забезпечення доступності соціальних послуг. Особлива увага приділяється проблемам соціального захисту вразливих категорій населення, зокрема дітей та молоді. Разом з тим, аналіз наукових джерел свідчить про недостатню розробленість питань, пов'язаних із практичним впровадженням міжнародного досвіду у сфері соціального захисту дітей та молоді, що зумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

Результати дослідження. У сучасних умовах правове забезпечення соціального захисту дітей та молоді в Україні являє собою складну, багаторівневу та багатоаспектну систему, яка включає конституційні норми, спеціалізоване законодавство, підзаконні нормативно-правові акти, а також міжнародні зобов'язання держави у сфері захисту прав людини. Зазначена система формується під впливом як внутрішніх соціально-економічних процесів, так і зовнішніх чинників, зокрема євроінтеграційних процесів, що зумовлює необхідність постійного вдосконалення нормативно-правової бази. Центральне місце у цій системі займає Конституція України, яка гарантує кожному громадянину право на соціальний захист, визначаючи його як одну з основних соціальних гарантій держави, що має універсальний характер і поширюється на всі категорії населення [1].

Конституційні положення конкретизуються у галузевому законодавстві, що забезпечує більш детальне регулювання правовідносин у сфері соціального захисту. Важливим елементом правового регулювання є спеціалізовані закони, зокрема ті, що стосуються охорони дитинства, соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, а також надання соціальних послуг. Дані нормативно-правові акти деталізують положення Конституції України та визначають правові засади функціонування системи соціального захисту. Вони встановлюють категорії осіб, які мають право на державну підтримку, визначають обсяг соціальних гарантій, а також регламентують механізми надання соціальних послуг і порядок їх отримання [2; 3; 4].

Крім того, важливу роль у правовому забезпеченні відіграють підзаконні нормативно-правові акти, які конкретизують процедури

реалізації законодавчих норм, визначають порядок надання соціальної допомоги, а також регулюють діяльність органів соціального захисту населення. Значення таких актів полягає у забезпеченні практичної реалізації прав і свобод громадян, зокрема дітей та молоді, у сфері соціального захисту.

Система соціального захисту дітей та молоді охоплює широкий спектр заходів, спрямованих не лише на забезпечення їхніх базових потреб, але й на створення умов для всебічного розвитку особистості. До таких заходів належать матеріальна допомога, надання соціальних послуг, реалізація освітніх програм, медичне забезпечення, психологічна підтримка та соціальний супровід. У межах цієї системи особлива увага приділяється вразливим категоріям населення, таким як діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти з інвалідністю, а також внутрішньо переміщені особи, які найбільше потребують державної підтримки [6, с. 47–48; 8, с. 12].

Важливим аспектом є також розвиток превентивних заходів, спрямованих на запобігання виникненню складних життєвих обставин у дітей та молоді. Це включає раннє виявлення проблем, соціальну роботу з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також створення умов для гармонійного розвитку дітей. Такий підхід дозволяє зменшити навантаження на систему соціального захисту та підвищити її ефективність [6, с. 50].

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що ефективні системи соціального захисту базуються на принципах адресності, доступності, комплексності та інтегрованості соціальних послуг. У розвинених країнах функціонують спеціалізовані інституції, які забезпечують координацію діяльності у сфері соціального захисту, а також здійснюють постійний моніторинг ефективності реалізації соціальних програм. Важливим є те, що такі системи орієнтовані не лише на подолання наслідків соціальних проблем, але й на їх попередження, що відповідає сучасним підходам до соціальної політики [7, с. 112–115].

Особливу увагу у світовій практиці приділяють профілактиці соціальних проблем, розвитку сімейних форм виховання дітей, підтримці молоді у сфері освіти та працевлаштування, а також забезпеченню доступу до якісних соціальних послуг. Значна роль відводиться також розвитку партнерства між державними органами, громадськими організаціями та міжнародними інституціями, що дозволяє підвищити ефективність соціальної політики та забезпечити

більш комплексний підхід до вирішення соціальних проблем [8, с. 18].

В Україні, незважаючи на наявність розгалуженої нормативно-правової бази, існує низка проблем, що ускладнюють ефективне функціонування системи соціального захисту. До них належать недостатній рівень фінансування соціальної сфери, недосконалість механізмів реалізації законодавства, низький рівень координації між різними органами влади, а також обмежений доступ до соціальних послуг у окремих регіонах. Такі проблеми негативно впливають на рівень соціальної захищеності дітей та молоді та знижують ефективність державної політики у цій сфері [5, с. 80–81].

Окрім цього, важливою проблемою є недостатній рівень інформованості населення щодо можливостей отримання соціальної допомоги, що призводить до недоотримання громадянами належних їм соціальних послуг. Це свідчить про необхідність удосконалення інформаційної політики у сфері соціального захисту та підвищення рівня правової обізнаності населення.

Крім того, сучасні виклики, пов'язані з воєнним станом, потребують впровадження нових підходів до організації соціального захисту. Зокрема, актуальним є використання цифрових технологій, розвиток дистанційних форм надання соціальних послуг, а також підвищення ролі громадянського суспільства у забезпеченні соціальної підтримки населення. Це дозволяє зробити систему соціального захисту більш гнучкою, доступною та ефективною в умовах кризових ситуацій.

Важливим напрямом є також розвиток кадрового потенціалу соціальної сфери, підвищення рівня професійної підготовки соціальних працівників та впровадження сучасних методів соціальної роботи. Саме професійна компетентність фахівців значною мірою визначає якість надання соціальних послуг та ефективність функціонування всієї системи соціального захисту [7, с. 210].

Висновки. Таким чином, правове забезпечення соціального захисту дітей та молоді є ключовим елементом державної соціальної політики, який визначає рівень соціальної стабільності та розвитку суспільства. Аналіз міжнародного досвіду свідчить про необхідність комплексного підходу до організації системи соціального захисту, що передбачає поєднання правових, економічних та соціальних механізмів. Подальшого наукового дослідження потребують питання вдосконалення законодавства, підвищення ефективності соціальних програм, а також впровадження інноваційних підходів у сфері соціального захисту дітей та молоді.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 28.03.2026).

2. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 26.03.2026).

3. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 черв. 2001 р. № 2558-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> (дата звернення: 22.03.2026).

4. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 30.03.2026).

5. Кравченко М. В. Правове забезпечення соціального захисту населення в Україні. *Державне управління: теорія та практика*. 2019. № 1. С. 78–84.

6. Лопушняк Г. С. Соціальний захист дітей та молоді в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Соціальна політика і праця*. 2020. № 2. С. 45–52.

7. Колот А. М. Соціальна політика: теорія і практика : навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2018. 372 с.

8. Лібанова Е. М. Соціальна політика України: сучасні виклики та перспективи розвитку. *Демографія та соціальна економіка*. 2021. № 3. С. 9–23.

Olena Danyliuk, Katya Petrushkevych. LEGAL FRAMEWORK FOR SOCIAL PROTECTION OF CHILDREN AND YOUTH

Summary. The article is devoted to the study and comprehensive analysis of the legal framework for the social protection of children and youth in Ukraine under conditions of modern socio-economic transformations and martial law. Particular attention is paid to the study of international experience in the field of social protection, in particular to the identification of effective models of public policy that can be adapted in Ukraine. The regulatory and legal framework is analyzed, the problems of its implementation are identified, and directions for its improvement are proposed.

Keywords: social protection, children, youth, legal framework, public policy, social services, international experience.

Жанна МЕЛЬНИК,

к.п.н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

melnyk.zhanna@kpnu.edu.ua

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСТВА У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Мельник Ж.В. Роль волонтерства у розвитку соціальної роботи в сучасних умовах. У статті досліджується роль волонтерства як важливого механізму розвитку соціальної роботи в Україні. Розглянуто теоретичні основи волонтерської діяльності, її взаємодію із соціальною політикою держави та практичні аспекти залучення волонтерів до роботи з вразливими категоріями населення. Проведено аналіз сучасних наукових досліджень та законодавчих документів щодо інтеграції волонтерства у систему соціальних послуг.

Ключові слова: волонтерство, соціальна робота, соціальна підтримка, громадянське суспільство, соціальні послуги, соціальна політика.

Вступ. Волонтерство є однією з ключових складових сучасної соціальної роботи, оскільки забезпечує залучення громадян до вирішення соціальних проблем та сприяє розвитку їх соціальної активності, розбудові громадянського суспільства [1].

У сучасних умовах соціальна робота стикається з низкою викликів, серед яких соціальна нерівність, демографічні зміни, зростання кількості вразливих категорій населення та наслідки військових конфліктів. Державні ресурси для надання соціальних послуг часто обмежені, що зумовлює потребу в додаткових механізмах підтримки населення. Волонтерство є одним із ключових інструментів, що доповнює професійну соціальну роботу. Добровільна діяльність волонтерів дозволяє забезпечувати гуманітарну допомогу, соціальний супровід та психологічну підтримку вразливих груп населення, а також підвищувати ефективність державних соціальних програм.

Сучасні наукові дослідження свідчать, що волонтерські ініціативи не лише розширюють доступ до соціальних послуг, але й сприяють розвитку громадянського суспільства, формуванню соціальної солідарності та активізації громадянської участі.

Таким чином, інтеграція волонтерства у соціальну роботу стає критично важливою для забезпечення комплексної допомоги вразливим категоріям населення та підвищення соціальної безпеки в Україні.

Метою статті є визначення ролі волонтерства як механізму розвитку соціальної роботи, аналіз його практичних функцій та окреслення перспектив інтеграції у систему надання соціальних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема волонтерства в Україні активно вивчається у контексті соціальної роботи. Волонтерство як соціальний ресурс громадянського суспільства досліджено у працях О. Панькової, О. Касперович та О. Іщенко, Ю. Мацієвський та Я. Лук'янчук характеризують волонтерство як неформальний інститут, обґрунтовують його явні та латентні функції і дисфункції, взаємодію із формальними соціальними інститутами у кризових умовах. Проблемам самоорганізації громадянського суспільства, інституціоналізації волонтерської діяльності присвячені праці А. Матійчика та ін. Розвиток волонтерства під час російсько-української війни висвітлено у працях З. Жерельнікової, І. Шапошникової та Ю. Вірта [1].

Результати дослідження. Волонтерство у соціальній роботі виступає важливим інструментом підтримки вразливих груп населення, забезпечує додаткові ресурси для соціальних служб, сприяє реалізації державних і громадських програм, розвиває професійні компетенції волонтерів як майбутніх фахівців соціальної сфери [1].

Детальне визначення сутності поняття «волонтер» надається в Законі України «Про волонтерську діяльність»: волонтери – це фізичні особи, найактивніші представники різних груп населення, які на добровільних засадах здійснюють благодійну, неприбуткову і вмотивовану діяльність шляхом надання волонтерської допомоги, яка має корисний характер для суспільства та держави [3].

Закон України «Про волонтерську діяльність» визначає волонтерську діяльність як добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, що здійснюється фізичними особами шляхом надання волонтерської допомоги. Це форма благодійної діяльності, яка не включає безоплатне виконання робіт або надання послуг, що здійснюються на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин [3]. У статті 14 Закону України «Про соціальні послуги» [4] зазначено, щодо надання соціальних послуг до яких можуть залучатися волонтери.

Законом України «Про волонтерську діяльність» [3] визначені також основні напрями волонтерства у соціальній сфері, а саме: підтримка «малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних,

безпритульних, осіб, які потребують соціальної реабілітації, осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах; здійснення догляду за хворими, особами з інвалідністю, саодинокими, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги; надання волонтерської допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції».

Практичними аспектами волонтерства виступають:

- підтримка вразливих груп населення (волонтерські організації активно працюють з внутрішньо переміщеними особами, людьми похилого віку та особами з інвалідністю, надаючи гуманітарну, соціальну та психологічну допомогу);

- освітній та професійний вимір (участь здобувачів вищої освіти у волонтерських проєктах сприяє розвитку емпатії, комунікативних навичок та розуміння соціальних проблем на місцевому рівні) [5];

- інклюзивні практики (інклюзивне волонтерство сприяє соціальному включенню людей з особливими потребами та розвитку рівних можливостей для всіх) [2];

- громадянська активність і соціальна безпека (волонтерство зміцнює соціальний капітал, сприяє розвитку громадянського суспільства та покращує соціальну безпеку) [6].

Серед проблем волонтерства можна виокремити:

- обмежене фінансове забезпечення, що ускладнює сталість та масштабування волонтерських ініціатив;

- недостатній рівень координації між волонтерськими організаціями та державними інституціями, що призводить до дублювання функцій або неефективного розподілу ресурсів;

- відсутність уніфікованих стандартів підготовки волонтерів, що впливає на якість надання соціальних послуг;

- недосконалість нормативно-правової бази та недостатній рівень правового захисту волонтерів;

- емоційне вигорання волонтерів, особливо в умовах тривалих кризових ситуацій;

- обмежені можливості професійного розвитку та мотивації волонтерів;

– низький рівень інституційної підтримки та визнання волонтерської діяльності на державному рівні.

Висновки. Отже, волонтерська діяльність є важливим інструментом підтримки вразливих груп населення та зміцнення соціальної згуртованості. Вона сприяє розвитку громадянської активності, формуванню соціального капіталу та підвищенню рівня соціальної безпеки.

Водночас ефективність волонтерства стримується низкою системних проблем, що потребують комплексного вирішення. Подальший розвиток цієї сфери передбачає вдосконалення нормативно-правового регулювання, налагодження ефективної взаємодії між державою та громадськими організаціями, запровадження стандартів підготовки волонтерів, а також посилення їх соціального і психологічного захисту.

Список використаних джерел:

1. Демиденко Т. В., Мартовицька Н. С. Волонтерство як практико-орієнтована модель соціальної роботи: досвід України та Австрії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2025. Вип. № 57 (2). С. 57 – 61. URL : <https://doi.org/10.24144/2524-0609>
2. Дубосару В. М., Коляда Н. І. Інклюзивне волонтерство як напрям волонтерської діяльності. *Соціальна робота та соціальна освіта.* 2024. Вип. № 1(12). С. 140 – 145. URL : [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(12\).2024.305278](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(12).2024.305278)
3. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 №3236-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/3236-17>
4. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 №2671-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
5. Олійник Г.В., Петришин Л.М. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних працівників у центрах соціальних служб. *Ввічливість. Humanitas.* 2022. Вип. № 4. С. 46–51. URL : <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.7>
6. Руденко В. М. Волонтерство, як провідне явище в процесі забезпечення соціальної безпеки України: еволюція, значення, сучасний стан та проблематика. *Економіка та суспільство.* 2023. Вип. № 52. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-32>

Zhanna Melnyk. THE ROLE OF VOLUNTEERING IN THE DEVELOPMENT OF SOCIAL WORK IN MODERN CONDITIONS

Summary. The article examines the role of volunteering as an important mechanism for the development of social work in Ukraine. The theoretical foundations of volunteering, its interaction with the state's social policy and practical aspects of involving volunteers in work with vulnerable categories of the population are considered. An analysis of modern scientific research and legislative documents on the integration of volunteering into the system of social services is conducted.

Keywords: volunteering, social work, social support, civil society, social services, social policy.

УДК 364.3-2:342.72/.73-057.36(477)

Жанна МЕЛЬНИК

к.п.н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

melnyk.zhanna@kpnu.edu.ua

Юлія БІРЮЧЕВСЬКА

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 232 Соціальне забезпечення,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

sz1b22.shmynda@kpnu.edu.ua

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Мельник Ж.В., Бірючевська Ю.В. Правове регулювання соціальних гарантій військовослужбовців в законодавстві України. У статті досліджено сучасний стан та ключові аспекти правового регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні в умовах воєнного стану. Автори аналізують норми Конституції України, профільного закону «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та підзаконних актів, що визначають порядок надання пільг і компенсацій. Особливу увагу приділено механізмам забезпечення грошового утримання, права на житло, медичну допомогу та реабілітацію учасників бойових дій. У

роботі висвітлено проблемні питання реалізації соціальних гарантій на практиці та неузгодженості в законодавчому полі. Окреслено пріоритетні напрями вдосконалення системи соціального забезпечення з урахуванням європейських стандартів та реальних потреб захисників. Висновки статті підкреслюють необхідність комплексної реформи для зміцнення престижу військової служби та гарантування гідного рівня життя ветеранам.

Ключові слова: військовослужбовці, соціальні гарантії, правове регулювання, соціальний захист, воєнний стан, пільги, грошове забезпечення, учасники бойових дій, законодавство України.

Вступ. В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України питання належного соціального захисту військовослужбовців набуло стратегічного значення для національної безпеки. Ефективність функціонування Збройних Сил України та інших військових формувань безпосередньо залежить не лише від технічного оснащення, а й від рівня мотивації особового складу, який значною мірою визначається стабільністю та повнотою наданих державою соціальних і правових гарантій.

Попри наявність розгалуженої нормативно-правової бази, динамічність воєнного стану вимагає постійного адаптування законодавства до нових викликів. Соціальні гарантії — це не просто пільги, а фундаментальний елемент правового статусу військовослужбовця, що покликаний компенсувати особливі умови праці, ризики для життя та здоров'я, а також обмеження певних цивільних прав і свобод.

На сьогодні спостерігається певна колізійність між нормами спеціальних законів та підзаконними актами, що нерідко призводить до труднощів у реалізації прав військовослужбовців на:

- належне грошове забезпечення;
- медичну допомогу та реабілітацію;
- житлове забезпечення;
- підтримку членів їхніх сімей.

Метою даної статті є комплексний аналіз сучасного стану правового регулювання соціальних гарантій військовослужбовців, виявлення прогалин у профільному законодавстві та обґрунтування пріоритетних напрямів його вдосконалення задля забезпечення принципу соціальної справедливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового регулювання соціального захисту військовослужбовців завжди

перебувало у центрі уваги українських правознавців, проте з 2022 року фокус досліджень змістився з загальнотеоретичних аспектів на розв'язання практичних проблем воєнного стану.

Теоретичний фундамент соціального захисту закладено у працях таких відомих вчених, як В. Венедиктов, М. Іншин, С. Вишновецька та Н. Болотіна, які розглядали соціальні гарантії через призму трудового права та права соціального забезпечення. Їхні дослідження дозволили сформуванню базового розуміння правового статусу військовослужбовця як суб'єкта соціальних відносин.

Окремий пласт наукових робіт присвячено специфіці військового права. Дослідники П. Богуцький та С. Петков акцентують увагу на тому, що соціальні гарантії є невід'ємним елементом боєздатності військ, а їхнє правове забезпечення має розглядатися як частина національної безпеки.

У публікаціях останніх років (2024–2026 рр.) спостерігається тенденція до вузькоспеціалізованого аналізу: дослідження О. Сироїд та І. Дороніна присвячені правовому регулюванню електронного документообігу в армії та легітимності статусів, отриманих через цифрові платформи; праці М. Хавронюка та О. Музичука висвітлюють проблеми реформування системи ВЛК та МСЕК, а також правові колізії при визначенні причинного зв'язку поранень. Роботи сучасних аналітиків (зокрема фахівців ГО «Юридична сотня» та правозахисних центрів) зосереджені на адаптації чинного законодавства до міжнародних стандартів НАТО щодо підтримки ветеранів та їхніх сімей.

Попри значну кількість публікацій, залишається недостатньо вивченим питання ефективності імплементації новітніх норм законодавства 2025 року в умовах тривалого воєнного конфлікту. Зокрема, наукового переосмислення потребує механізм судового захисту соціальних прав військовослужбовців у ситуаціях, коли підзаконні акти Міністерства оборони обмежують дію загальних норм закону.

Результати дослідження. У сучасній юридичній науці під соціальними гарантіями військовослужбовців слід розуміти систему визначених законом обов'язків держави щодо створення умов для повної реалізації прав, свобод та інтересів осіб, які перебувають на службі в силах оборони.

На відміну від загальних соціальних прав громадян, гарантії для військових мають компенсаторний характер. Вони є своєрідною «платою» держави за:

- високий ризик для життя та здоров'я;
- специфічний режим робочого часу (24/7);
- обмеження права на політичну діяльність та свободу пересування;
- неможливість розірвання контракту за власним бажанням у період дії воєнного стану[2].

Для системного аналізу правового регулювання доцільно розподілити соціальні гарантії на наступні групи:

1. Економічні (матеріальні): грошове забезпечення, преміювання, одноразова грошова допомога при пораненні або звільненні.

2. Медико-реабілітаційні: безкоштовне лікування, протезування, санаторно-курортне оздоровлення та психологічне відновлення.

3. Житлово-побутові: право на отримання житла, компенсація за оренду, пільгове іпотечне кредитування.

4. Трудові та освітні: збереження робочого місця (для призваних за мобілізацією), право на безоплатну перепідготовку та пільговий вступ до закладів вищої освіти.

Сучасний етап розвитку законодавства характеризується переходом до трьох ключових принципів[4]:

- Адресність: допомога надається залежно від конкретних потреб (наприклад, пріоритетність для осіб з інвалідністю внаслідок війни).
- Діджиталізація: реалізація гарантії має відбуватися в «один клік», що мінімізує корупційні ризики та адміністративний тиск на бійця.
- Безперервність: соціальний супровід не припиняється після звільнення в запас, а трансформується у ветеранську підтримку.

Попри активне оновлення нормативної бази у 2024–2025 роках, особливої уваги та детального правового аналізу потребують механізми практичної реалізації гарантій, де декларативні норми часто вступають у протиріччя з ресурсними можливостями держави та бюрократичними перепонами. Залишається дискусійним питання правової визначеності поняття «додаткова винагорода» та механізмів її виплати у разі перебування військовослужбовця на тривалому лікуванні або у розпорядженні. Необхідно проаналізувати правомірність дискреційних повноважень командирів при визначенні розміру преміювання[6].

Потребує критичного огляду ефективність переходу від системи

«черг на отримання квартир» до інструментів пільгового іпотечного кредитування. Питання полягає у тому, чи забезпечує чинне законодавство рівний доступ до житлових гарантій для різних категорій (контрактники vs мобілізовані) [5].

Ключовою проблемою є правова неврегульованість статусу «військового реабілітолога» та механізму безперешкодного переведення поранених між відомчими госпіталями та цивільними закладами охорони здоров'я.

На основі проведеного аналізу встановлено, що подальша реформа соціальних гарантій має рухатися в напрямку гармонізації військового права з європейськими стандартами трудового та соціального захисту. Ключовими векторами є:

Запровадження прозорості сітки окладів, де базова частина (за звання та посаду) становить не менше 70–80% від загальної суми, що забезпечить прогнозованість пенсійного забезпечення та стабільність доходів незалежно від «преміальних» рішень командирів [1];

Завершення інтеграції реєстру «Оберіг» із базами даних МОЗ та Мінсоцполітики для автоматичного (проактивного) призначення виплат та пільг без подання рапортів, що мінімізує вплив людського фактора;

Поступова відмова від неефективного механізму «житлових черг» на користь персональних накопичувальних рахунків для військовослужбовців (деPOSITНО-житлова програма), що дозволить військовому вільно обирати житло на ринку;

Впровадження на законодавчому рівні обов'язкової психологічної декомпресії та реабілітації після кожних 6–12 місяців перебування у зоні бойових дій із повним збереженням усіх видів забезпечення;

Розширення соціального пакета для членів сімей (безоплатна освіта, пріоритетне працевлаштування), що дозволить розглядати військовослужбовця не як окрему одиницю, а в контексті його соціальних зв'язків.

Висновки. Проведений аналіз правового регулювання соціальних гарантій військовослужбовців свідчить, що станом на 2026 рік в Україні сформовано динамічну, але все ще колізійну нормативну базу, яка потребує переходу від декларативних пільг до моделі «соціального інвестиційного контракту». Встановлено, що ключовим вектором удосконалення законодавства є повна цифровізація процедур (зокрема через автоматизацію виплат та проходження ВЛК), заміна неефективної системи житлових черг сучасними фінансово-кредитними інструментами, а також законодавче закріплення пріоритетності

реабілітації та ментального здоров'я як невід'ємної складової боєздатності. Ефективність цих гарантій безпосередньо залежить від усунення дискреційних повноважень органів військового управління та гармонізації відомчих наказів із загальнодержавними соціальними стандартами, що дозволить забезпечити реальний, а не формальний захист прав оборонців та членів їхніх родин.

Список використаних джерел

1. Гордійчук Д., Вінокуров Я. Як змінилися зарплати та пенсії військових з 1 лютого. *Економічна правда*. 23.02.2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/02/23/697351/#:~:text> (дата звернення: 21.03.2026).

2. Грень Т. Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 6. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/6_2022/13.pdf (дата звернення: 02.03.2026).

3. Логінова О., Рассказова О. Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту на сході України. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Вип. 2 (7). 2021. С. 61-71.

4. Маркін А. О., Тимченко Л. М. Правовий статус та трудова правосуб'єктність в науці трудового права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2021. № 65. С. 176–179. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.32>.

5. Мельник Т. М. Військовозобов'язаний та військовослужбовець: сучасні підходи до розуміння понять. *Галицькі студії: Юридичні науки*. № 1 (2023) URL: <https://journals.gi.ternopil.ua/index.php/law/article/view/8/7> (дата звернення: 16.03.2026).

6. Хортюк Н. В. Поняття та особливості військовослужбовців як суб'єктів трудового права. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Випуск 5. С. 86-91.

Zhanna Melnyk, Yulia Biriuchevska. LEGAL REGULATION OF SOCIAL GUARANTEES FOR MILITARY PERSONNEL IN THE LEGISLATION OF UKRAINE

Summary. The article examines the current state and key aspects of the legal regulation of social protection for military personnel in Ukraine under

martial law. The author analyzes the norms of the Constitution of Ukraine, the specialized law "On Social and Legal Protection of Military Personnel and Their Family Members," and bylaws defining the procedure for providing benefits and compensations. Particular attention is paid to the mechanisms for ensuring financial support, the right to housing, medical care, and rehabilitation for combat veterans. The paper highlights problematic issues in the practical implementation of social guarantees and inconsistencies within the legislative framework. Priority directions for improving the social security system are outlined, taking into account European standards and the actual needs of defenders. The conclusions of the article emphasize the necessity of a comprehensive reform to strengthen the prestige of military service and guarantee a decent standard of living for veterans.

Keywords: Military personnel, social guarantees, legal regulation, social protection, martial law, benefits, financial support (remuneration), combatants, legislation of Ukraine.

УДК 364(477)

Жанна МЕЛЬНИК,

к.п.н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

melnyk.zhanna@kpnu.edu.ua

Андрій ГІГЕЙ,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності І 10 Соціальна робота та консультування
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

psp1b21.hihej@kpnu.edu.ua

ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Мельник Ж.В., Гігей А.І. Впровадження міжнародних стандартів соціального захисту в Україні. У статті досліджено особливості впровадження міжнародних стандартів соціального захисту в Україні в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій. Проаналізовано роль міжнародних організацій, зокрема Організація Об'єднаних Націй та Міжнародна організація праці, у формуванні

стандартів соціального забезпечення. Визначено основні проблеми адаптації міжнародного досвіду до національних умов та окреслено перспективи вдосконалення соціальної політики України. Обґрунтовано необхідність гармонізації законодавства відповідно до міжнародних вимог з метою підвищення ефективності соціального захисту населення.

Ключові слова: соціальний захист, міжнародні стандарти, соціальна політика, соціальне забезпечення, вразливі групи населення, міжнародні організації.

Вступ. У сучасних умовах глобалізації та євроінтеграційних процесів особливого значення набуває впровадження міжнародних стандартів соціального захисту. Для України це питання є надзвичайно актуальним у контексті реформування соціальної сфери, підвищення рівня життя населення та забезпечення соціальної справедливості. Адаптація національної системи соціального забезпечення до міжнародних норм сприяє підвищенню ефективності соціальної політики та захисту прав громадян, особливо вразливих категорій населення.

Проблематика формування, застосування та імплементації європейських стандартів соціального захисту громадян постає не лише як теоретично значуща, але й як практично необхідна. Актуальність дослідження посилюється й потребою в науково обґрунтованих підходах до вдосконалення національного законодавства у сфері соціальних прав, що відповідає як міжнародним зобов'язанням України, так і потребам її громадян у сучасних умовах [5].

Метою статті є аналіз процесу впровадження міжнародних стандартів соціального захисту в Україні, визначення основних проблем та перспектив їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема впровадження міжнародних стандартів соціального захисту в Україні є предметом досліджень низки вітчизняних науковців, зокрема О. І. Амоша, Е. М. Лібанова, Н. Б. Болотіна, С. М. Прилипко та інших. У їхніх працях розкрито теоретичні засади міжнародних соціальних стандартів, сформованих під впливом Організації Об'єднаних Націй та Міжнародної організація праці, а також проаналізовано особливості їх імплементації в Україні. Дослідники наголошують на необхідності гармонізації національної системи соціального забезпечення з міжнародними та європейськими стандартами, водночас підкреслюючи наявність проблем у практичній реалізації соціальних гарантій, що зумовлює актуальність подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Проблеми вдосконалення системи соціальних стандартів та нормативів в Україні перебувають у центрі наукових досліджень фахівців різних галузей науки. Варто зазначити, що вагомий внесок у розвиток наукової думки з питань соціального захисту у цьому напрямку зробили такі провідні вчені, як І. Андрієнко, К. Боровиченко, Л. Кулачок, О. Кучма, О. Потопахіна, С. Прилипенко, О. Тищенко, С. Синчук, Г. Чанишева та ін. [1].

Утім, попри наявність вагової теоретичної бази, існує потреба у поглибленому аналізі ефективності міжнародно-правових механізмів, зокрема у питаннях адаптації міжнародних норм до національного законодавства, практичних аспектів імплементації права громадян на соціальний захист. Особливої актуальності набуває вивчення цих процесів в умовах збройного конфлікту, внутрішнього переміщення осіб та погіршення доступу до соціальних послуг [5].

Результати дослідження. Впровадження міжнародних стандартів соціального захисту в Україні є складним і багаторівневим процесом, який охоплює нормативно-правову, інституційну та практичну складові. Основою для формування сучасної системи соціального забезпечення виступають міжнародні документи та рекомендації Організації Об'єднаних Націй та Міжнародної організації праці, які визначають базові соціальні права, гарантії та мінімальні стандарти соціального захисту. Встановлено, що Україна поступово інтегрує ці стандарти у національне законодавство, що підтверджується адаптацією законів та програм соціального розвитку відповідно до міжнародних вимог.

Важливим напрямом є гармонізація української системи соціального захисту з європейськими стандартами, що особливо актуалізується в умовах євроінтеграційних процесів. Встановлено, що на законодавчому рівні Україна вже закріпила низку соціальних гарантій, зокрема у сфері пенсійного забезпечення, соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, особам з інвалідністю та іншим вразливим категоріям населення. Проте ефективність реалізації цих гарантій залишається недостатньою, що зумовлено низкою факторів, серед яких обмеженість фінансових ресурсів, недосконалість механізмів адміністрування соціальних програм та недостатній рівень адресності соціальної допомоги.

Окрему увагу в дослідженні приділено впливу сучасних соціально-економічних викликів, зокрема воєнного стану, на систему соціального захисту населення. Встановлено, що зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, підвищення рівня безробіття та зниження доходів населення значно ускладнюють процес впровадження міжнародних

стандартів. У цих умовах держава змушена оперативно реагувати на нові соціальні ризики, розширюючи спектр соціальних послуг і підвищуючи їх доступність. Разом з тим, існуюча система соціального захисту не завжди є достатньо гнучкою та ефективною для швидкого реагування на кризові ситуації.

Важливим результатом дослідження є визначення ролі соціальних послуг як інструменту реалізації міжнародних стандартів. Встановлено, що розвиток системи надання соціальних послуг в Україні поступово орієнтується на принципи доступності, адресності, комплексності та клієнтоорієнтованості. Однак на практиці існують проблеми, пов'язані з нерівномірністю розвитку соціальної інфраструктури в регіонах, недостатнім кадровим забезпеченням та обмеженим фінансуванням соціальної сфери.

Дослідження також показало, що значну роль у впровадженні міжнародних стандартів соціального захисту відіграють інституційні механізми, зокрема органи державної влади та місцевого самоврядування. Встановлено, що процес децентралізації сприяв розширенню повноважень територіальних громад у сфері надання соціальних послуг, що дозволяє більш ефективно враховувати потреби населення на місцевому рівні. Водночас відзначено, що не всі громади мають достатні ресурси та управлінський потенціал для належного забезпечення соціального захисту, що призводить до нерівності у доступі до соціальних послуг.

Крім того, встановлено, що важливою складовою впровадження міжнародних стандартів є розвиток партнерства між державою, громадськими організаціями та міжнародними інституціями. Таке співробітництво сприяє залученню додаткових ресурсів, впровадженню інноваційних підходів у соціальній роботі та підвищенню якості соціальних послуг. Водночас дослідження засвідчило, що потенціал такого партнерства в Україні реалізується не повною мірою, що обмежує можливості модернізації системи соціального захисту.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що процес впровадження міжнародних стандартів соціального захисту в Україні має позитивну динаміку, однак супроводжується низкою системних проблем.

Серед ключових із них – недостатній рівень фінансування соціальної сфери, недосконалість механізмів реалізації соціальної політики, нерівномірність доступу до соціальних послуг та необхідність підвищення ефективності управління соціальною сферою. Водночас подальша інтеграція України у міжнародний простір створює передумови для вдосконалення системи соціального захисту відповідно

до сучасних стандартів та підвищення рівня соціальної безпеки населення.

Для сприяння прогресу у сфері соціального забезпечення слід вживати всіх можливих заходів на міжнародному, регіональному та національному рівнях. Об'єднання держав у міжнародні організації, консолідація як позитивного так і негативного досвіду, вироблення універсальних підходів до вирішення існуючих проблем із можливістю їх адаптації до національного контексту, розробка мінімальних стандартів соціального забезпечення – усе це є надзвичайно актуальним в мінливих умовах сьогодення [2].

Для досягнення цієї мети важливо забезпечити постійний моніторинг доступності та ефективності соціальних програм, а також удосконалення соціальних послуг із використанням сучасних технологій [4].

Висновки. Таким чином, результати дослідження підтверджують, що успішна імплементація міжнародних стандартів соціального захисту в Україні вимагає комплексного підходу, який поєднує законодавчі зміни, розвиток інституцій, адресність соціальних послуг та активне партнерство з міжнародними та громадськими організаціями, що забезпечить підвищення ефективності соціальної політики та захист прав громадян.

Список використаних джерел

1. Андріїв В.В. Державні соціальні стандарти та нормативи в системі соціального захисту / В. В. Андріїв, В. О. Тімашов. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 296 – 300.

2. Бондар М. І., Цятковська О. В., Цятковська А. М. Соціальне забезпечення: міжнародно-правовий аспект. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 64. С. 96 – 105.

3. Гаврилюк Ю. М. Міжнародні стандарти надання соціальних послуг. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5. С. 1–10.

4. Купновицький Н. П. Міжнародно-правові стандарти соціального захисту осіб з інвалідністю: загальні принципи, спеціальні норми та право на захищеність. *Публічне управління та соціальна робота*. 2024. № 2. С. 9 – 19.

5. Наливайко Л. Р. Європейські стандарти права громадян на соціальний захист. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4. С. 422 – 427.

Zhanna Melnyk, Andriy Hihei. IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL SOCIAL PROTECTION STANDARDS IN UKRAINE

Summary. The article examines the features of the implementation of international social protection standards in Ukraine in the context of modern socio-economic transformations. The role of international organizations, in particular the United Nations and the International Labor Organization, in the formation of social security standards is analyzed. The main problems of adapting international experience to national conditions are identified and the prospects for improving the social policy of Ukraine are outlined. The need for harmonization of legislation in accordance with international requirements is substantiated in order to increase the effectiveness of social protection of the population.

Key words: social protection, international standards, social policy, social security, vulnerable groups of the population, international organizations.

УДК 364.6-22

Жанна МЕЛЬНИК,

к.п.н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

melnyk.zhanna@kpnpu.edu.ua

Анастасія КЄНЮК,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 232 Соціальне забезпечення

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

sz1b22.kieniuk@kpnpu.edu.ua

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ВРАЗЛИВИМИ КАТЕГОРІЯМИ НАСЕЛЕННЯ: ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД

Мельник Ж.В., Кєнюк А.В. Соціальна робота з вразливими категоріями населення: практичний досвід. У статті досліджено особливості соціальної роботи з вразливими категоріями населення в контексті надання соціальних послуг як інструменту державної підтримки. Проаналізовано практичний досвід реалізації соціальної політики в Україні, визначено основні напрями надання соціальних послуг та проблеми їх функціонування. Обґрунтовано роль соціальних працівників у забезпеченні доступності та якості соціальних послуг.

Ключові слова: соціальна робота, соціальні послуги, державна підтримка, вразливі категорії населення, соціальна політика, соціальний захист.

Вступ. В умовах сучасних соціально-економічних трансформацій та воєнного стану в Україні значно зростає потреба у забезпеченні ефективної державної підтримки вразливих категорій населення. Соціальні послуги виступають одним із ключових інструментів реалізації соціальної політики держави, спрямованої на подолання складних життєвих обставин та забезпечення належного рівня життя громадян [6].

Зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, людей похилого віку, осіб з інвалідністю та інших соціально вразливих груп актуалізує питання удосконалення системи надання соціальних послуг та підвищення їх доступності й якості [5].

Метою статті є аналіз соціальних послуг як інструменту державної підтримки вразливих категорій населення та узагальнення практичного досвіду їх надання в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціальних послуг як інструменту державної підтримки активно досліджується сучасними науковцями. Значний внесок у розвиток теорії та практики соціальної роботи зробили такі вітчизняні дослідники, як О. Безпалько, А. Капська, Т. Семигіна, які розкривають сутність соціальної роботи, механізми реалізації соціальної політики та особливості надання соціальних послуг [1; 3; 7].

Сучасні дослідження акцентують увагу на трансформації системи соціальних послуг в умовах децентралізації та воєнного стану. Зокрема, у працях О. Дворник висвітлено питання організації надання соціальних послуг сім'ям у складних життєвих обставинах та визначено проблеми їх доступності [2].

У дослідженнях Е. Костишин, Ю. Шевців та О. Луцишин розглядаються соціальні послуги як складова соціальної політики держави, що реалізується через взаємодію державного та недержавного секторів [4].

Разом з тим, у наукових працях наголошується на необхідності модернізації системи соціальних послуг, підвищення їх якості, розширення спектра та впровадження інноваційних підходів до їх надання [8].

Отже, аналіз сучасних досліджень свідчить про актуальність теми та необхідність подальшого вивчення практичного досвіду соціальної роботи у сфері надання соціальних послуг.

Результати дослідження. Соціальні послуги є важливим елементом системи соціального захисту населення, що забезпечує підтримку осіб і сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Відповідно до законодавства України, вони охоплюють широкий спектр заходів, спрямованих на подолання соціальних ризиків та інтеграцію особистості в суспільство [6].

Практичний досвід свідчить, що ефективність соціальних послуг значною мірою залежить від їх адресності та індивідуального підходу до їх отримувачів. Соціальні працівники здійснюють оцінку потреб клієнтів, визначають оптимальні форми підтримки та забезпечують соціальний супровід [1].

Важливу роль у наданні соціальних послуг відіграють територіальні центри соціального обслуговування, які забезпечують догляд вдома, соціально-побутову допомогу, психологічну підтримку та інші види послуг для людей похилого віку та осіб з інвалідністю [3].

У контексті воєнного стану особливого значення набуває соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами. Основними напрямками підтримки є надання матеріальної допомоги, забезпечення житлом, психологічна допомога, сприяння працевлаштуванню та соціальній адаптації [5].

Суттєвим чинником підвищення ефективності соціальних послуг є міжвідомча взаємодія. Співпраця органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та волонтерських структур дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення соціальних проблем [4].

Сучасний етап розвитку соціальної роботи характеризується впровадженням інноваційних технологій. Зокрема, використання цифрових платформ, електронних реєстрів та дистанційного консультування сприяє підвищенню доступності соціальних послуг [8].

Разом з тим, існують певні проблеми у функціонуванні системи соціальних послуг. До них належать недостатнє фінансування, кадровий дефіцит, нерівномірний розвиток соціальної інфраструктури та недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення [7].

Окремою проблемою є доступність соціальних послуг у сільській місцевості, що потребує розвитку мобільних соціальних служб та розширення мережі соціальних установ [2].

Практичний досвід також свідчить про необхідність переходу від пасивної моделі допомоги до активної, що передбачає розвиток

потенціалу отримувачів послуг та їх залучення до процесу вирішення власних проблем [1].

Висновки. Таким чином, соціальні послуги є ефективним інструментом державної підтримки вразливих категорій населення та важливим механізмом реалізації соціальної політики. Практичний досвід їх надання свідчить про необхідність комплексного підходу, індивідуалізації допомоги, розвитку партнерства та впровадження інновацій.

Подальший розвиток системи соціальних послуг має бути спрямований на підвищення їх доступності, якості та ефективності, а також удосконалення механізмів державного управління у соціальній сфері.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 312 с.

2. Дворник О. Соціальні послуги сім'ям у складних життєвих обставинах в Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. Вип. №1. С. 45 –52.

3. Капська А. Й. Соціальна робота : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 488 с.

4. Костишин Е., Шевців Ю., Луцишин О. Ринок соціальних послуг в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Економіка та держава*. 2023. Вип. №5. С. 78 – 84.

5. Міністерство соціальної політики України. Соціальні послуги в Україні : офіційний сайт. Київ, 2023. 45 с.

6. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

7. Семигіна Т.В. Соціальна політика: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 296 с.

8. Чопко Н., Зеліско Т. Розвиток системи соціальних послуг в умовах сучасних викликів. *Публічне управління та адміністрування*. 2024. Вип. № 2. С. 112 – 118.

Zhanna Melnyk, Anastasia Kieniuk. SOCIAL WORK WITH VULNERABLE POPULATION CATEGORIES: PRACTICAL EXPERIENCE

Summary. The article examines the features of social work with vulnerable categories of the population in the context of providing social services as an instrument of state support. The practical experience of implementing social policy in Ukraine is analyzed, the main directions of providing social services and the problems of their functioning are identified. The role of social workers in ensuring the accessibility and quality of social services is substantiated.

Keywords: social work, social services, state support, vulnerable categories of the population, social policy, social protection.

УДК 364.65-053.2(100:477)

Людмила МЕЛЬНИК,

к.п.н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

melnyk.lyudmyla@kpn.edu.ua

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІМЕЙ З ДІТЬМИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Мельник Л.П. Зарубіжний досвід соціального захисту сімей з дітьми та можливості його адаптації в Україні. У статті проаналізовано зарубіжний досвід соціального захисту сімей із дітьми та визначено можливості його адаптації в Україні. Розкрито основні моделі соціальної підтримки в країнах Європи, а також в Ізраїлі та США. З'ясовано, що ефективні системи соціального захисту базуються на поєднанні державних виплат, соціального страхування та участі недержавного сектору. Обґрунтовано доцільність використання окремих зарубіжних практик для вдосконалення національної системи соціальної підтримки сімей із дітьми.

Ключові слова: соціальний захист, сім'я з дітьми, соціальні ризики, зарубіжний досвід, соціальна політика, соціальна підтримка.

Вступ. У сучасних умовах соціально-економічної нестабільності та демографічних викликів проблема соціального захисту сімей із дітьми набуває підвищеної актуальності. Зростання соціальних ризиків, зокрема бідності, поширення неповних сімей, захворюваності дітей,

наслідків воєнних дій та економічної невизначеності, що обумовлює потребу в удосконаленні національної системи соціальної підтримки.

Міжнародний досвід свідчить про ефективність різних моделей організації соціального захисту сімей із дітьми, що базуються на поєднанні державних програм, механізмів соціального страхування та участі недержавного сектору. Практики країн Європи та інших розвинених держав, зокрема Ізраїлю та США, демонструють різноманітні підходи до забезпечення соціальної підтримки, орієнтовані на зниження рівня соціальних ризиків і підвищення добробуту сімей.

Таким чином, вивчення та узагальнення зарубіжного досвіду є важливим науково-практичним завданням, спрямованим на підвищення ефективності соціальної політики України та адаптацію дієвих механізмів підтримки сімей із дітьми до національних умов.

Метою статті є узагальнення та аналіз зарубіжних практик соціального захисту сімей із дітьми з метою визначення можливостей їх застосування в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціального захисту сімей із дітьми та зарубіжних моделей сімейної політики є одним із ключових напрямів сучасних досліджень соціальної політики та порівняльної соціології. У науковій літературі сформовано концептуальні підходи до аналізу ролі держави у забезпеченні добробуту сімей, що базуються на теорії моделей соціальної держави.

У працях Дж. Льюїс акцентовано увагу на гендерному вимірі сімейної політики та різних моделях підтримки материнства і дитинства в європейських країнах. Дослідниця доводить, що ефективні системи соціального захисту спрямовані на поєднання зайнятості жінок із вихованням дітей та розвитком інституцій догляду за дитиною [8].

У дослідженнях Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) узагальнюються сучасні тенденції розвитку сімейних виплат у країнах Європейського Союзу. Наголошується, що сім'ї з дітьми є більш економічно вразливою групою населення, тому державні трансферти та соціальні послуги відіграють ключову роль у зниженні рівня бідності та соціальної нерівності [9].

У працях М. Дейлі проаналізовано трансформацію сімейної політики в Європі в умовах соціальних змін, зокрема переходу до нових форм сімейних відносин. Автор підкреслює посилення ролі держави у забезпеченні догляду за дітьми та підтримці різних моделей сімейного життя [7].

Наукові дослідження підтверджують, що зарубіжні моделі соціального захисту сімей із дітьми ґрунтуються на поєднанні державних виплат, соціальних послуг і політиці зайнятості, а їх ефективність значною мірою залежить від рівня інституційного розвитку держави. Водночас у науковій літературі наголошується на необхідності адаптації цих моделей до умов України з урахуванням економічних і соціальних особливостей.

Результати дослідження. У сучасних умовах соціально-економічних трансформацій соціальний захист сімей із дітьми є важливим напрямом державної політики, що безпосередньо впливає на демографічний розвиток, рівень добробуту населення та соціальну стабільність. Особливого значення набуває вивчення зарубіжного досвіду, який дає змогу виявити ефективні механізми підтримки сімей і визначити можливості їх адаптації в Україні.

Є. Яригіна [6] у своїх дослідженнях підкреслює, що досвід розвинених європейських країн є показовим у сфері соціального забезпечення сімей із дітьми, зокрема у Франції, де функціонує комплексна система допомог. Вона охоплює одноразові виплати при народженні або усиновленні, базову допомогу на дітей раннього віку, а також додаткові виплати, пов'язані з доглядом за дитиною та частковою або повною відмовою одного з батьків від зайнятості. Окремо передбачені сімейні допомоги залежно від кількості дітей і доходу, виплати на освіту, підтримка самотніх батьків та допомога на дітей з інвалідністю. Загалом французька модель поєднує універсальні та адресні механізми підтримки, що сприяє підвищенню рівня народжуваності, хоча водночас може впливати на зайнятість жінок.

Ізраїльська система соціального захисту сімей із дітьми має універсальний характер і спрямована на стимулювання народжуваності через розгалужену систему грошових виплат. Вона включає допомогу під час вагітності, одноразові виплати при народженні та щомісячну підтримку дітей незалежно від доходу сім'ї, з підвищенням розмірів виплат для багатодітних родин. Додатково передбачено підтримку самотніх батьків, освітні виплати та податкові пільги, що забезпечує базовий рівень соціального захисту та стимулює народжуваність [6].

Канадська модель соціальної підтримки сімей із дітьми ґрунтується на принципі залежності виплат від рівня доходу сім'ї. Основу становлять державні допомоги на дітей, які зменшуються зі зростанням доходів, але частково зберігаються для сімей середнього

рівня забезпечення. Додатково функціонують соціальні програми для малозабезпечених, підтримка одиноких батьків і податкові пільги, що дозволяє зменшити фінансове навантаження на сім'ї та підвищити рівень їхнього добробуту [3].

У країнах Європи та інших регіонах основними інструментами підтримки є щомісячні виплати та одноразові гранти при народженні або усиновленні дитини. У Норвегії, Італії, Іспанії, Бельгії та Нідерландах такі виплати значно варіюються за розмірами та умовами, залежно від кількості дітей і рівня доходу сім'ї. У Данії, Чехії, Угорщині, Люксембурзі та Польщі важливим елементом є допомога по догляду за дитиною у період припинення трудової діяльності, тоді як у Греції, Португалії, Іспанії та Ірландії такі виплати відсутні [6].

У Швеції система соціального забезпечення, як зазначає В. Закриницька, ґрунтується на поєднанні соціального страхування та державної підтримки, що забезпечує комплексний підхід до захисту сімей із дітьми. Вона включає регулярні щомісячні виплати на дітей, повне або часткове покриття медичних і стоматологічних послуг для дітей та молоді, а також додаткові гарантії для багатодітних сімей і сімей із підвищеними соціальними ризиками [4].

А. Добрянський вказує, що у Німеччині функціонує система універсальних дитячих виплат, що надаються незалежно від рівня доходу сім'ї, а також законодавчо закріплені гарантії збереження робочого місця під час декретної відпустки. Додатково передбачені податкові пільги та соціальні дотації для сімей із дітьми, що сприяє фінансовій стабільності батьків у період виховання дитини [2].

У США система соціальної підтримки сімей із дітьми є багаторівневою та реалізується через широкий спектр державних програм. Вона охоплює допомогу малозабезпеченим сім'ям, житлові субсидії, продовольчу підтримку, а також програми медичного забезпечення, зокрема Medicaid. Важливу роль у наданні соціальних послуг і підтримки сімей відіграють також недержавні та благодійні організації, які доповнюють державні механізми соціального захисту [5].

Зауважимо, що дослідження зарубіжного досвіду соціального захисту сімей із дітьми свідчить про їхній значний вплив на формування національних систем соціального забезпечення. Міжнародні стандарти виступають орієнтиром для забезпечення соціальних прав і підвищення ефективності соціальної політики держави.

Для України важливим є використання зарубіжного досвіду формування комплексної системи соціального захисту сімей із дітьми, що поєднує щомісячні та одноразові виплати, податкові пільги й розвиток соціальних послуг, які забезпечують реальне зниження фінансового навантаження на сім'ї. Найбільш ефективною є змішана модель, що поєднує універсальні та адресні механізми підтримки з додатковою допомогою для малозабезпечених, багатодітних і вразливих сімей, що дозволяє одночасно забезпечувати базові гарантії та цільову підтримку найбільш потребуючих категорій населення. Важливими напрямками також є стимулювання народжуваності через диференціацію виплат залежно від кількості дітей, що створює додаткові соціально-економічні стимули для сімейної політики, розвиток системи підтримки батьківства, зокрема оплачуваних відпусток по догляду за дитиною із збереженням частини доходу, а також розширення доступу до якісних і доступних послуг догляду за дітьми, що сприяє поєднанню сімейних і професійних обов'язків. Окреме значення має залучення недержавного сектору до надання соціальної підтримки, що дозволяє підвищити гнучкість і ефективність соціальних послуг. У сукупності ці заходи сприятимуть модернізації національної системи соціального захисту та підвищенню ефективності соціальної політики держави.

Висновки. Отже, зарубіжний досвід доводить, що ефективний соціальний захист сімей із дітьми ґрунтується на поєднанні щомісячних і одноразових виплат, податкових пільг та допомоги по догляду за дитиною. Найбільш результативними є змішані моделі, що поєднують універсальні та адресні механізми підтримки, а також передбачають розвиток послуг догляду за дітьми та залучення недержавного сектору. Для України доцільним є адаптація таких підходів з урахуванням національних соціально-економічних умов, що сприятиме підвищенню ефективності соціальної політики та рівня підтримки сімей із дітьми.

Список використаних джерел

1. Березін О.В., Безпарточний М.Г., Нікілева Л.О. Механізми формування та методологія розвитку закладів і підприємств соціального обслуговування. Полтава: Інтер Графіка, 2013. 210 с.

2. Добрянський А.Я. Зарубіжний досвід вирішення проблем багатодітних сімей (на прикладі деяких країн ЄС). *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 44 (1). С. 104-110. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_44%281%29_14

3. Дубич К.В. Історія і теорія соціального забезпечення в Україні та за кордоном. Навч. посіб. Львів : «Магнолія 2006», 2017. 272 с.

4. Закриницька В.О. Зарубіжний досвід соціального захисту сім'ї, дітей та молоді : особливості організації та правового забезпечення. *Юрист України*. 2012. Вип. № 4. С. 36-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uy_2012_4

5. Мельник Л.П. Соціальний захист сімей з дітьми: зарубіжний досвід. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів: у 3-х томах*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 20. Т. 1. С. 119-120. URL: <https://surl.li/qhnyef>

6. Яригіна Є.П. Соціальне забезпечення сімей з дітьми: міжнародний досвід та українська модель : монографія. Харків : Моноліт, 2016. 196 с.

7. Daly M. Changing family life in Europe: Significance for state and society. *European Societies*. 2005. Vol. 7(3). P. 379–398. DOI : <https://doi.org/10.1080/14616690500194001>

8. Lewis J. The Politics of Motherhood: Child and Family Policy in the UK and Europe. London : Routledge, 2009. 256 p.

9. OECD. Family Database 2023. Paris : Organisation for Economic Co-operation and Development, 2023. URL : <https://www.oecd.org/social/family/database.htm>

Ludmyla Melnyk FOREIGN EXPERIENCE OF SOCIAL PROTECTION OF FAMILIES WITH CHILDREN AND POSSIBILITIES OF ITS ADAPTATION IN UKRAINE

Summary. The article analyzes foreign experience in the social protection of families with children and identifies possibilities for its adaptation in Ukraine. The main models of social support in European countries, as well as in Israel and the United States, are examined. It is found that effective social protection systems are based on a combination of state benefits, social insurance, and the involvement of the non-governmental sector. The study substantiates the feasibility of applying certain foreign practices to improve the national system of social support for families with children.

Keywords: social protection, family with children, social risks, foreign experience, social policy, social support.

Людмила МЕЛЬНИК,

к.п.н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

melnyk.lyudmyla@kpnpu.edu.ua

Ельнара АБІБУЛЛАЄВА

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 231 Соціальне робота,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

sr1b23.abibullaieva@kpnpu.edu.ua

ВПЛИВ ПСИХОТРАВМИ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ СОЦІАЛЬНУ АДАПТАЦІЮ

Мельник Л.П., Абібуллаєва Е.Р. Вплив психотравми на розвиток особистості та її соціальну адаптацію. У статті розглядається психотравма як складне психічне явище та її вплив на розвиток особистості і процеси соціальної адаптації. Аналізуються зміни в емоційній, когнітивній та поведінковій сферах особистості під впливом травматичного досвіду, що можуть ускладнювати міжособистісну взаємодію та соціальне функціонування. Розкрито основні психологічні підходи до трактування психотравми та її наслідків. Підкреслюється значення інтеграції травматичного досвіду для відновлення психологічної рівноваги, розвитку особистісної стійкості та успішної соціальної адаптації.

Ключові слова: психотравма, психологічна травма, особистість, розвиток особистості, соціальна адаптація, психологічна стійкість, емоційна сфера, когнітивні процеси, поведінкові реакції, травматичний досвід, психологічна допомога, соціально-психологічна реабілітація.

Вступ. Психотравма є важливим чинником, що впливає на розвиток особистості та її соціальну адаптацію. Вона порушує емоційну рівновагу, змінює когнітивні процеси та поведінкові реакції, що може ускладнювати взаємодію індивіда із соціальним середовищем. У сучасній психології психотравма розглядається як багатовимірне явище, яке має як деструктивний вплив, так і потенціал для особистісного розвитку за умови інтеграції травматичного досвіду.

Актуальність теми зумовлена необхідністю розуміння механізмів впливу психотравми на процеси розвитку особистості та її соціальної адаптації. Аналіз наукових підходів до проблеми дозволяє глибше розкрити природу психотравми та окреслити напрями подолання її негативних наслідків.

Метою статті є дослідження впливу психотравми на розвиток особистості та її соціальну адаптацію, а також аналіз психологічних підходів до її розуміння й можливостей інтеграції травматичного досвіду для формування психологічної стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема психотравми та її проявів активно досліджується науковцями. Зокрема, Л. Бондаревська [1] аналізувала вплив психічної травми на емоційні переживання та розвиток професійного вигорання, а О. Керик – вторинну травматизацію у системі «людина–людина». Н. Гоцуляк [2] зосереджувалася на шляхах подолання психологічної травми, тоді як Н. Лозінська [7] розглядала її як наслідок травматичного стресу в різних психологічних підходах. Окремі аспекти травматичного досвіду вивчали Г. Діденко [4], С. Луппо [8], О. Сандал [10] та інші, зокрема у контексті його впливу на життєвий стиль і типи реагування. Узагальнюючи напрацювання зазначених дослідників, слід підкреслити, що вивчення впливу психотравми на розвиток особистості та її соціальну адаптацію є особливо доцільним, оскільки дозволяє комплексно осмислити трансформації емоційної, когнітивної й поведінкової сфер особистості та визначити ефективні шляхи її відновлення й інтеграції у соціум.

Результати дослідження. Психотравма є складним психологічним явищем, що суттєво впливає на розвиток особистості та особливості її соціальної адаптації. Її наслідки можуть проявлятися у порушеннях емоційного стану, когнітивного функціонування та поведінкових реакцій, що ускладнює взаємодію людини із соціальним середовищем. Узагальнюючи підходи сучасної психології, психотравму доцільно розглядати як багатовимірний феномен, що виникає внаслідок подій, які перевищують адаптаційні можливості особистості, і має тривалий вплив на її психічні процеси. Її наслідки залежать не лише від об'єктивної сили травматичної події, але й від індивідуально-психологічних особливостей, попереднього досвіду та ресурсів особистості.

У працях Н. Гоцуляк психотравма постає як явище, що охоплює емоційну та когнітивну сфери психіки. Вона проявляється у стійких негативних емоційних станах, зокрема тривожності, страху, пригніченості, безпорадності та відчутті загрози. Крім того, травматичний досвід впливає на процеси сприйняття й інтерпретації реальності, зумовлюючи формування дисфункціональних когнітивних схем, які можуть призводити до спотвореного бачення подій. У поведінковому аспекті це виявляється через уникання травматичних ситуацій, нав'язливі реакції, труднощі у міжособистісній взаємодії та зниження ефективності у вирішенні життєвих завдань [3].

О. Туриніна розглядає психотравму як явище, наслідки якого не обмежуються моментом переживання травматичної події. Наголошується, що травматичний досвід може зумовлювати тривалі психічні прояви, зокрема повторні переживання, сновидіння, нав'язливі образи, психосоматичні реакції та зміни поведінкових патернів. Такі наслідки впливають на особистісний розвиток, самооцінку, рівень соціальної активності та загальну психологічну стійкість індивіда. Підкреслюється, що психотравма є комплексним феноменом, який охоплює взаємодію емоційної, когнітивної та поведінкової сфер психіки. З огляду на її багатовимірність, дослідження цього явища є важливим для розуміння механізмів адаптації, відновлення психічного здоров'я та формування психологічної стійкості особистості [13].

Вивчення психотравми не може обмежуватися лише описом її загальних характеристик, оскільки це багатовимірний феномен, що потребує розгляду в межах різних теоретичних підходів. У сучасній психологічній науці сформовано низку концептуальних моделей, які по-різному інтерпретують природу психотравми, механізми її виникнення та вплив на психічне функціонування особистості. Одні підходи акцентують увагу на суб'єктивному переживанні та індивідуальній інтерпретації подій, інші — на несвідомих процесах, ще інші розглядають її як результат взаємодії особистості з соціальним контекстом. Таке розмаїття підходів засвідчує складність досліджуваного явища.

У межах психоаналітичної теорії З. Фрейд трактував психотравму як наслідок надмірно інтенсивного емоційного переживання, що перевищує можливості психіки щодо його усвідомлення та переробки. Такі переживання супроводжуються сильними афективними реакціями (страхом, тривогою, жахом) і не інтегруються у свідомий досвід

особистості. Важливим положенням є концепція витіснення як механізму психологічного захисту, відповідно до якої травматичний досвід переміщується у несвідоме, зберігаючи свій емоційний заряд і зумовлюючи появу невротичних симптомів, нав'язливих станів, сновидінь або повторюваних поведінкових патернів. У цьому контексті психотравма постає як результат конфлікту між свідомими та несвідомими психічними структурами [14].

В аналітичній психології К. Юнг визначав психотравму як глибинне порушення психічної рівноваги, пов'язане з переживаннями, які складно інтегруються у свідомість. Учений розширив розуміння несвідомого, включивши до нього колективний рівень з архетиповими структурами. Травматичний досвід може активізувати архетипові образи та внутрішні конфлікти між свідомим і несвідомим, що у разі недостатньої інтеграції призводить до розвитку тривожних, депресивних або невротичних станів. Водночас підкреслюється трансформаційний потенціал психотравми, яка через процес індивідуації може сприяти особистісному зростанню та відновленню психічної цілісності [11].

У межах юнгіанської традиції Д. Калшед у праці «Внутрішній світ травми» розглядає психотравму як досвід глибокого емоційного страждання, детермінований як зовнішніми, так і внутрішньо психічними чинниками. Автор описує динаміку реагування психіки на травму як процес трансформації зовнішнього впливу у внутрішню саморуйнівну силу, що супроводжується феноменом малігнізації захисних механізмів. У такому випадку психологічні захисти, які первинно виконують адаптивну функцію, набувають деструктивного характеру та можуть сприяти порушенню психічної цілісності особистості [5].

У працях Л. Матяш-Заяць та О. Носової встановлено, що травматичний досвід відіграє важливу роль у формуванні поведінкових моделей і процесах соціальної адаптації юнаків. Він не лише змінює структуру особистості, а й впливає на сприйняття соціальних норм і цінностей, а також на можливості інтеграції в суспільство. Це може проявлятися у соціальній ізоляції, порушенні міжособистісних зв'язків і формуванні девіантних форм поведінки. Авторки підкреслюють, що соціалізація після пережитої травми є ускладненим процесом, який потребує психологічної підтримки, відновлення соціальних контактів та реінтеграції в соціальне середовище. Ефективність цього процесу

залежить як від здатності особистості інтегрувати травматичний досвід, так і від наявності підтримки з боку соціальних інституцій. У зв'язку з цим наголошується на необхідності розроблення програм психологічної реабілітації та супроводу осіб юнацького віку, які пережили психотравмуючі події [9].

Т. Титаренко розглядає психологічну травму як комплекс залишкових афективних переживань, що формуються під впливом зовнішніх чинників, спричиняють психічний дискомфорт і негативно впливають на розвиток особистості. У ширшому розумінні психотравма постає як значне психічне потрясіння, що порушує функціонування індивіда та визначає особливості його подальшої життєдіяльності. Зазначається, що її вплив поширюється на емоційну, когнітивну та поведінкову сфери, а також визначає характер соціальної адаптації та рівень психологічної стійкості. Водночас за наявності відповідних ресурсів і підтримки травматичний досвід може бути інтегрований у життєвий досвід людини та сприяти її особистісному зростанню [12].

Вплив психотравми на розвиток особистості та її соціальну адаптацію має також виражену вікову специфіку, особливо в юнацькому віці, коли відбувається становлення ідентичності, системи цінностей і соціальних ролей. Важливу роль у перебігу адаптаційних процесів відіграє соціальне оточення, зокрема підтримка сім'ї, освітніх і соціальних інституцій, відсутність якої може посилювати ризики дезадаптації. Значущими є також особливості формування самооцінки та ідентичності, які можуть зазнавати негативних змін під впливом травматичного досвіду. Результат переживання психотравми значною мірою визначається індивідуальними копінг-стратегіями та механізмами психологічного захисту. Водночас сучасні дослідження підкреслюють не лише деструктивний вплив травми, але й можливість посттравматичного зростання, що проявляється у формуванні нових смислів, підвищенні психологічної стійкості та переоцінці життєвих цінностей. Отже, розуміння багатофакторності впливу психотравми є важливим для розроблення ефективних програм психологічної підтримки та соціально-психологічної реабілітації особистості.

Висновок. Отже, проведений аналіз наукових підходів засвідчує, що психотравма є складним багатовимірним феноменом, який суттєво впливає на розвиток особистості та її соціальну адаптацію. Її наслідки проявляються у порушеннях емоційного благополуччя, когнітивних процесів і поведінкових реакцій, що ускладнює взаємодію індивіда із

соціальним середовищем та процес засвоєння соціальних норм і цінностей.

Водночас травматичний досвід може виступати не лише деструктивним чинником, а й потенційним ресурсом особистісного зростання за умови його усвідомлення та інтеграції в життєвий досвід. Ефективність соціальної адаптації після пережитих травматичних подій значною мірою визначається індивідуально-психологічними ресурсами особистості, рівнем соціальної підтримки та наявністю психокорекційних і реабілітаційних заходів.

Список використаних джерел

1. Бондаревська Л. Вплив травмуючих переживань на виникнення психічного вигорання. *Психологія і суспільство*, 2008. Вип. 2(32). С.185 – 188.

2. Бабелюк О.В., Гоцуляк Н.Є. Психологія травмуючих ситуацій : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня “Рута”», 2021. 110 с.

3. Гоцуляк Н.Є. Психологічна травма: аналіз та шляхи її подолання. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні та психологічні науки*, 2015. Вип. 1. С. 378 – 390.

4. Діденко Г.О. Психологічні особливості життєвого стилю осіб з травматичним досвідом : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Херсон, 2020. 40 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0420U101561/>

5. Заграй Л.Д. Концептуалізація «Я» і психологічна травма. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Психологічні науки*, 2015. Вип. 128. С. 108 – 111.

6. Керик О. Професійне вигорання та прояви вторинної травми у фахівців системи «людина - людина». *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*, 2013. Вип. 31. С. 64 – 72.

7. Лозінська Н. Психотравма як наслідок травматичного стресу в різних напрямках сучасної психології. *Вісник Національного університету оборони України*, 2018. Вип. 2. С. 65 – 73

8. Луппо С.Є. Типологія життєвої взаємодії дорослої особистості з досвідом дитячих психотравм у сім'ї : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2015. 20 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7203/Luppo.pdf>

9. Матяш-Заяць Л., Носова О. Вплив травматичного досвіду на соціалізацію особистості юнацького віку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*, 2024. Вип. 2(20). С.68 – 74.

10. Сандак О. С. Особливості емоційних стилів у осіб з травматичним досвідом : дис. ... д-ра філософії в галузі психології. Київ, 2023. 180 с. URL: <http://psychology-naes-ua.institute/read/2825/>

11. Символічний вимір терапії травми [Електронний ресурс]. URL: <https://uja.com.ua/symvolichnyj-vymir-terapiyi-travmy/>

12. Титаренко Т.М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації : монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.

13. Туриніна О.Л. Психологія травмуючих ситуацій : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: ДП «Вид. дім Персонал», 2017. 160 с.

14. Фройд З. Фрагмент аналізу однієї істерії (1905) : уривок. [Електронний ресурс]. URL: <https://komubook.com.ua/blog/vypadok-dory-zigmund-freud>

Ludmyla Melnyk, Elnara Abibullayeva. THE IMPACT OF PSYCHOLOGICAL TRAUMA ON PERSONALITY DEVELOPMENT AND SOCIAL ADAPTATION

Summary. The article examines psychological trauma as a complex mental phenomenon and its impact on personality development and processes of social adaptation. It analyzes changes in the emotional, cognitive, and behavioral spheres of the individual under the influence of traumatic experience, which may complicate interpersonal interaction and social functioning. The main psychological approaches to understanding psychological trauma and its consequences are revealed. The importance of integrating traumatic experience for restoring psychological balance, developing personal resilience, and achieving successful social adaptation is emphasized.

Keywords: psychological trauma, psychotrauma, personality, personality development, social adaptation, psychological resilience, emotional sphere, cognitive processes, behavioral reactions, traumatic experience, psychological assistance, socio-psychological rehabilitation.

Людмила МЕЛЬНИК,

к.п.н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
melnyk.lyudmyla@kpnu.edu.ua

Діана БОЙКО,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності І 10 Соціальна робота та консультування,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
diankaa01@icloud.com

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Мельник Л.П., Бойко Д.Я. Особливості соціальної допомоги особам похилого віку в умовах воєнного стану. У статті проаналізовано особливості соціальної допомоги осіб похилого віку в умовах воєнного стану в Україні. Розкрито основні наукові підходи до проблеми, визначено ключові виклики та напрями їх подолання. Обґрунтовано необхідність комплексного, міждисциплінарного та індивідуалізованого підходу до організації соціальної допомоги літнім людям.

Ключові слова: особи похилого віку; соціальна допомога; воєнний стан; соціальна робота; соціальний супровід; вразливі категорії населення.

Вступ. В умовах воєнного стану в Україні особи похилого віку належать до найбільш вразливих категорій населення. Військові дії спричиняють не лише фізичні загрози, але й значно ускладнюють доступ до базових соціальних послуг, медичної допомоги та соціального захисту. Особливо гостро ці проблеми проявляються у прифронтових регіонах та сільській місцевості.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку ефективних механізмів соціальної допомоги та підтримки людей похилого віку в умовах тривалої соціально-економічної нестабільності.

Метою статті є аналіз особливостей соціальної допомоги особам похилого віку в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження соціального становища людей похилого віку в умовах війни охоплює, зокрема, питання надання їм соціальної допомоги через діяльність соціальних служб і громадських організацій (А. Капська, І. Зверева, І. Трубавіна, В. Лютий та ін.), а також вивчення умов їхнього повсякденного життя (Ю. Горемікіна, М. Житинська, І. Савельчук та ін.). Водночас на сьогодні недостатньо наукових праць, які безпосередньо розкривають особливості надання соціальної допомоги особам похилого віку в умовах воєнного стану, що зумовлює потребу в подальшому дослідженні цієї проблеми.

Результати дослідження. У сучасних умовах повномасштабної війни в Україні проблема соціальної допомоги особам похилого віку набуває особливої актуальності. Ця категорія населення є однією з найуразливіших, оскільки зазнає комплексного впливу соціальних, економічних, медичних і психологічних чинників. У наукових працях вітчизняних дослідників висвітлюються різні аспекти зазначеної проблематики – від організації соціальної роботи та аналізу міжнародного досвіду соціального забезпечення до дослідження реальних потреб і труднощів літніх людей в умовах війни.

У дослідженнях простежується комплексний підхід до осмислення проблеми соціальної допомоги особам похилого віку, що охоплює як загальносоціальні, так і прикладні аспекти соціальної роботи.

Так, О. Митькевич підкреслює, що воєнний стан суттєво посилює вразливість осіб похилого віку, зумовлюючи їхню соціальну ізоляцію, обмежений доступ до базових ресурсів і медичної допомоги, а також високий рівень психологічного напруження. У зв'язку з цим авторка наголошує на необхідності впровадження сучасних технологій соціальної роботи, застосування індивідуального підходу та забезпечення міждисциплінарної взаємодії фахівців [3].

Розвиваючи питання соціальної політики в умовах демографічних змін, О. Рябошапка акцентує увагу на процесі старіння населення та потребі модернізації соціальної системи. На основі порівняльного аналізу він доводить, що в розвинених країнах уже функціонують ефективні моделі соціального та медичного захисту, а також політика активного довголіття, які можуть слугувати орієнтиром для України [4].

У свою чергу Т. Семігіна досліджує європейський досвід організації соціальної підтримки літніх людей, зокрема в Ірландії, Польщі та Хорватії. Вона описує різноманітні форми соціальних послуг – від стаціонарного догляду до альтернативних моделей проживання та програм соціальної інтеграції. Дослідниця підкреслює важливість

інтегрованого медико-соціального підходу, міжвідомчої взаємодії та партнерства державного, приватного й громадського секторів, а також обґрунтовує доцільність адаптації європейського досвіду в Україні [5].

У контексті сучасних викликів І. Курило аналізує становище людей похилого віку в умовах повномасштабної війни, виокремлюючи ключові проблеми: втрату житла, руйнування інфраструктури, обмежений доступ до медичних і соціальних послуг, зростання рівня бідності та негативні психологічні наслідки. Окрему увагу дослідниця приділяє проблемам внутрішньо переміщених осіб похилого віку та їхнім базовим потребам у медичній, соціальній і гуманітарній підтримці [2].

З позиції практичної соціальної роботи І. Ковальчук наголошує, що соціальний супровід є одним із ключових інструментів покращення життєвих умов осіб похилого віку в умовах воєнних дій. Вона визначає основні завдання, принципи, напрями та методи соціального супроводу, серед яких провідне місце посідає кейс-менеджмент, що передбачає міждисциплінарну взаємодію фахівців і спрямований на підтримку самостійного вирішення життєвих проблем клієнтів [1].

Слід зауважити, що в умовах воєнного стану у осіб похилого віку зростає потреба у забезпеченні базових життєвих потреб, оскільки значна частина людей цього віку залежить від пенсійних виплат і державної допомоги. Важливого значення набуває своєчасність надання фінансової підтримки, а також забезпечення продуктами харчування, медикаментами та предметами першої необхідності. Воєнний стан істотно ускладнює доступ до соціальних послуг через руйнування інфраструктури, обмеження транспортного сполучення та перебої в роботі соціальних установ. Особливо гостро ці проблеми відчувають маломобільні та самотні особи похилого віку, які не мають можливості самостійно звернутися по допомогу. У зв'язку з цим посилюється адресний характер соціальної допомоги, що передбачає виявлення найбільш уразливих осіб, організацію доставки допомоги за місцем проживання та діяльність мобільних соціальних служб. Важливою особливістю є розширення кола суб'єктів надання соціальної допомоги. Поряд із державними органами активну роль відіграють громадські організації, волонтерські ініціативи та міжнародні гуманітарні структури, що сприяє формуванню багаторівневої системи забезпечення потреб літніх людей. У таких умовах соціальна допомога часто поєднується з медичною, оскільки для осіб похилого віку критично важливим є безперервний доступ до лікування, контроль хронічних захворювань і забезпечення необхідними лікарськими засобами.

Додатковим викликом стає цифровізація соціальних послуг, яка в умовах війни пришвидшується, але водночас створює бар'єри для літніх людей через недостатній рівень цифрової грамотності та обмежений доступ до технічних засобів. Окремої уваги потребують питання евакуації та внутрішнього переміщення, адже особи похилого віку часто відмовляються залишати місце проживання або зазнають труднощів із адаптацією в нових умовах, що потребує супроводу при переміщенні та допомоги в оформленні соціальних виплат.

Висновки. Отже, в умовах воєнного стану соціальна допомога особам похилого віку набуває гнучкого, адресного та мобільного характеру, спрямованого на оперативне реагування на їхні потреби, подолання бар'єрів доступу до соціальних і медичних послуг та координацію зусиль різних суб'єктів допомоги для забезпечення належного рівня життєдіяльності. Вона також набуває комплексного і кризового характеру, що зумовлює необхідність швидкої адаптації форм і методів соціальної роботи до умов воєнної реальності.

Ефективність соціальної допомоги визначається не лише ресурсним забезпеченням системи соціального захисту, а й рівнем міжвідомчої взаємодії та впровадженням інтегрованого підходу, який поєднує соціальну, медичну та інші види підтримки. У цьому контексті важливого значення набувають індивідуалізація підходів, розвиток мобільних і цифрових сервісів, а також залучення громадських і волонтерських ресурсів.

Список використаних джерел

1. Ковальчук І. Особливості соціального супроводу людей похилого віку в умовах війни. *Молодий вчений*, 2023. Вип. 5 (117). С. 46-50. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-5-117-9>
2. Курило І. О. Літні особи в Україні під час війни: становище, потреби, приклади стійкості. *Український соціум*, 2023. Вип 4 (87). С. 9-20.
3. Митькевич О. Соціальна робота з людьми похилого віку в умовах воєнного стану. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*, 2024. Вип. 78. С. 51-56. URL: <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2024-78-51-56>
4. Рябошапка О. Соціальне забезпечення людей похилого віку: міжнародний досвід. *Ввічливість. Humanitas*, 2022. Вип. (1). С. 168–173. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.1.24>

5. Semigina T. Exploring the EU countries' experience in social support for older persons. *Social Work and Education*, 2024. 11(3), 385–401. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.3.7>

Lyudmila Melnyk, Diana Boyko. PECULIARITIES OF SOCIAL ASSISTANCE FOR OLDER PERSONS UNDER MARTIAL LAW CONDITIONS

Summary. The article analyzes the specific features of social assistance for older adults under martial law in Ukraine. It examines the main scientific approaches to the issue and identifies key challenges as well as ways to address them. The study substantiates the need for a comprehensive, interdisciplinary, and individualized approach to organizing social assistance for elderly people.

Keywords: older adults; social assistance; martial law; social work; social support; vulnerable population groups.

УДК 364.62-058.862

Людмила МЕЛЬНИК,

к.п.н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

melnyk.lyudmyla@kpnu.edu.ua

Вадим ГРУШКЕВИЧ,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 231 Соціальне робота,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

sr1b23.hrushkevych@kpnu.edu.ua

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ-СИРІТ ТА
ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ**

Мельник Л.П., Грушкевич В.А. Соціально-психологічна підтримка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: проблеми та шляхи вдосконалення. У статті розглянуто особливості соціально-психологічної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Проаналізовано основні проблеми, з якими стикаються діти цієї категорії, зокрема емоційна

депривація, труднощі соціалізації та наслідки психотравмуючих подій. Висвітлено сучасні підходи до надання соціально-психологічної допомоги, а також окреслено шляхи вдосконалення системи підтримки в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, соціально-психологічна підтримка, соціальна робота, психологічна допомога, травма, соціалізація.

Вступ. Сучасні соціальні умови в Україні, зокрема наслідки війни, економічної нестабільності та зростання кількості кризових ситуацій, зумовлюють підвищення уваги до проблем дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Ця категорія дітей є однією з найбільш вразливих, оскільки вони зазнають не лише матеріальних труднощів, але й серйозних психологічних втрат, пов'язаних із відсутністю сімейного середовища.

Соціально-психологічна підтримка таких дітей виступає важливим інструментом їх адаптації, розвитку та інтеграції у суспільство. Вона включає комплекс заходів, спрямованих на подолання наслідків психотравмуючих ситуацій, формування соціальних навичок та забезпечення емоційного благополуччя. Ефективність цієї підтримки залежить від узгодженості дій соціальних працівників, психологів, педагогів та державних інституцій.

У сучасних умовах особливої актуальності набуває питання вдосконалення системи соціально-психологічної допомоги дітям-сиротам, з урахуванням нових викликів та потреб, що виникають у процесі їх соціалізації та розвитку.

Мета статті. Метою даної роботи є аналіз особливостей соціально-психологічної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначення основних проблем у цій сфері та обґрунтування шляхів її вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціально-психологічної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних учених. Зокрема, теоретичні засади соціальної роботи та соціальної педагогіки висвітлено у працях О. Безпалько [1] та А. Капської [3]. Питання психологічного супроводу та соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт розкриваються у дослідженнях О. Смука [6], де обґрунтовано необхідність комплексного підходу до їх соціалізації. Актуальні аспекти надання допомоги дітям-сиротам в умовах сучасних викликів, зокрема війни, розглядаються у працях

Ю. Підвальної [5] та С. Курінної [4], Я. Курінного [4], які акцентують увагу на проблемах адаптації дітей та шляхах удосконалення системи їх підтримки.

Результати дослідження. Розглядаючи проблему соціально-психологічної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, доцільно розпочати з уточнення базових понять.

У Законі України «Про охорону дитинства» (ст. 1) діти-сироти – це діти, в яких померли чи загинули обидва батьки, а діти, позбавлені батьківського піклування – це діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з: позбавленням їх батьківських прав; відібранням дитини без позбавлення батьківських прав; визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними; оголошенням їх померлими; відбуванням покарання в місцях позбавлення волі; перебуванням під вартою на час слідства; розшуком органами Національної поліції, пов'язаним із відсутністю відомостей про їх місцезнаходження; тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає виконанню ними батьківських обов'язків; а також підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, та безпритульні діти [2].

У наукових працях А. Капської, діти-сироти визначаються як діти, які втратили обох батьків, тоді як діти, позбавлені батьківського піклування, – це діти, які з різних соціальних причин залишилися без належного догляду та виховання, зокрема внаслідок позбавлення батьківських прав, тривалої відсутності батьків або їхньої неспроможності виконувати свої обов'язки [3].

Такий поділ має важливе значення для визначення змісту та форм соціальної роботи з різними категоріями дітей.

Соціально-психологічна підтримка у сучасній науковій літературі розглядається як комплексна діяльність, спрямована на створення умов для гармонійного розвитку дитини, її соціалізації та формування психологічної стійкості. Вона включає психологічний супровід, соціальну допомогу, захист прав дитини, а також організацію сприятливого соціального середовища для її розвитку [1; 6].

Важливим аспектом є поєднання соціально-педагогічних і психологічних методів впливу, що забезпечує цілісний підхід до підтримки дитини.

Як зазначається у дослідженнях, Ю. Підвальної [5], О. Смук [6]

діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, часто перебувають у стані соціальної та емоційної депривації. Це проявляється у порушенні емоційних зв'язків, дефіциті уваги та підтримки, що негативно впливає на їхній психоемоційний розвиток. Такі діти нерідко характеризуються підвищеною тривожністю, труднощами у спілкуванні, низьким рівнем самооцінки та схильністю до соціальної дезадаптації. Це обумовлює необхідність спеціалізованого психологічного супроводу.

Одним із ключових напрямів соціально-психологічної підтримки є забезпечення умов виховання, максимально наближених до сімейних. У сучасній системі соціального захисту України пріоритет надається розвитку сімейних форм виховання, зокрема усиновленню, прийомним сім'ям і дитячим будинкам сімейного типу, що сприяє формуванню стабільного емоційного середовища та ефективній соціалізації дітей [3; 5]. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям гуманізації соціальної політики.

Разом із тим, значна кількість дітей продовжує виховуватися в інституційних закладах, що негативно впливає на їх розвиток. Інтернатні установи, як правило, не забезпечують індивідуалізованого підходу та належного рівня емоційної підтримки, що ускладнює процес соціалізації дітей. У зв'язку з цим, на думку Ю. Підвальної [5] актуальним є подальше реформування системи інституційного догляду та розширення альтернативних форм виховання.

Суттєвою проблемою залишається недостатній рівень професійної підготовки фахівців соціальної сфери. Ефективна робота з дітьми, які зазнали психотравмуючого досвіду, потребує спеціальних знань і навичок, зокрема вміння здійснювати психологічну діагностику, проводити кризове втручання та забезпечувати довготривалий соціальний супровід. Рівень професійної компетентності спеціалістів безпосередньо впливає на якість надання соціально-психологічної допомоги [1; 6].

У працях О. Смук [6], наголошується, що у практиці соціальної роботи важливе місце посідає використання сучасних методів і технологій в роботі з дітьми сиротами та дітьми, позбавлених батьківського піклування, таких як арт-терапія, ігрова терапія, тренінги розвитку соціальних навичок та програми психологічної підтримки. Їх застосування сприяє зниженню рівня тривожності, розвитку комунікативних умінь та покращенню адаптаційних можливостей дітей.

У дослідженні Ю. Підвальної [5] акцентується увага на ролі державних і громадських інституцій у забезпеченні соціальної підтримки дітей-сиріт в Україні.

Не менш важливою, на думку автора, є міжвідомча взаємодія між різними суб'єктами соціальної роботи – соціальними службами, освітніми та медичними установами, громадськими організаціями. Комплексний підхід дозволяє враховувати індивідуальні потреби дитини та забезпечувати її всебічну підтримку, однак недостатня координація між цими структурами залишається актуальною проблемою [5].

Ю. Підвальна [5], С. Курінна [4], Я. Курінний [4], наголошують, що в умовах сучасних викликів, зокрема війни, значно зростає потреба у вдосконаленні системи соціально-психологічної підтримки дітей. Актуальними стають нові форми роботи, зокрема дистанційне консультування, кризова допомога та програми соціальної адаптації, спрямовані на подолання наслідків травматичного досвіду.

Важливим напрямом є розвиток соціального партнерства між державними установами, громадськими організаціями та місцевими громадами. Така взаємодія сприяє розширенню спектра соціальних послуг та підвищенню їх ефективності, що є необхідною умовою забезпечення належного рівня підтримки дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [1; 5].

Висновки. Отже, соціально-психологічна підтримка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є важливою складовою системи соціального захисту. Вона спрямована на подолання наслідків психотравмуючого досвіду, забезпечення гармонійного розвитку та успішної соціалізації дітей. Основними проблемами залишаються інституційність системи догляду, недостатній рівень підготовки фахівців, обмеженість ресурсів та недостатня координація між суб'єктами соціальної роботи. Водночас перспективними напрямами є розвиток сімейних форм виховання, впровадження сучасних методів психологічної підтримки, підвищення професійної компетентності спеціалістів та розширення соціального партнерства.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2015. 256 с. URL: <https://www.studocu.com/uk/document/sums%D1%8Ckiy->

derzhavnyi-universitet/avtomatizatsiya-virobnichikh-protseviv/sotsial%D1%8Cna-pedagogika-bezpal%D1%8Cko-o-v/103840022

2. Закон України. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

3. Капська А. Й. Соціальна робота : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2011. 280 с. URL: <https://sociology.knu.ua/uk/library/socialna-robota-navch-posibnik-dlya-studvishchih-navch-navch-zakladiv>

4. Курінна С., Курінний Я. Роль соціально-педагогічної підтримки дитини-сироти у вирішенні проблем, пов'язаних з війною в Україні. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2025. Вип. № 1(107). С. 176-183. URL: <https://gnvp.ddpu.edu.ua/article/view/327074>

5. Підвальна Ю. Соціальна робота та соціальна допомога сиротам в Україні в умовах війни. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. Вип.(1). С. 92–97. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.13>

6. Смуk О. Т. Психологічний супровід дітей-сиріт – необхідна складова соціального супроводу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота» / гол. ред. І.В. Козубовська*. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла». 2014. Випуск 32. С.180-181. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/11380>

Lyudmila Melnyk, Vadym Hruskevych. SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR ORPHANED CHILDREN AND CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE: PROBLEMS AND WAYS OF IMPROVEMENT

Summary. The article examines the specific features of social and psychological support for orphaned children and children deprived of parental care. It analyzes the main challenges faced by this category of children, including emotional deprivation, difficulties in socialization, and the consequences of traumatic experiences. Modern approaches to providing social and psychological assistance are highlighted, and ways to improve the support system in the context of contemporary challenges are outlined.

Key words: orphaned children, children deprived of parental care, psychosocial support, social work, psychological assistance, trauma, socialization.

Людмила МЕЛЬНИК

к.п.н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

melnyk.lyudmyla@kpnu.edu.ua

Давид НЕСТЕРОВ

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 232 Соціальне забезпечення,

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

sz1b22.nesterov@kpnu.edu.ua

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЖІНОК, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ГРОМАДСЬКИМИ ТА БЛАГОДІЙНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Мельник Л.П., Нестеров Д.Р. Соціальна підтримка жінок, які постраждали від домашнього насильства громадськими та благодійними організаціями. У статті досліджено роль та механізми діяльності громадських і благодійних організацій у системі соціальної підтримки жінок, які постраждали від домашнього насильства. Авторами проаналізовано специфіку надання психологічної, юридичної та гуманітарної допомоги неурядовим сектором в умовах сучасних викликів. Особливу увагу приділено функціонуванню притулків (шелтерів), кризових кімнат та мобільних бригад соціально-психологічної допомоги. Виявлено переваги громадського сектору, зокрема його мобільність, індивідуальний підхід до кожної ситуації та здатність до швидкого впровадження інноваційних соціальних послуг. Розглянуто рівень взаємодії благодійних фондів із державними структурами в межах міжсекторального партнерства. Узагальнено проблеми, з якими стикаються організації, такі як обмеженість фінансування та необхідність удосконалення законодавчої бази. Запропоновано шляхи оптимізації соціальної підтримки через зміцнення потенціалу громадських ініціатив та розширення мережі спеціалізованих сервісів для постраждалих осіб.

Ключові слова: домашнє насильство, соціальна підтримка, громадські організації, благодійні фонди, постраждалі жінки, шелтери, міжсекторальна взаємодія.

Вступ. Проблема домашнього насильства залишається одним із найгостріших викликів для сучасного суспільства, набуваючи особливої ваги в умовах соціально-економічної нестабільності та воєнних конфліктів. Попри активне впровадження державного механізму захисту, значна частина постраждалих жінок потребує специфічної підтримки, яка часто виходить за межі суто правового регулювання. У цьому контексті діяльність громадських та благодійних організацій стає критично важливим сегментом системи соціального захисту.

Громадський сектор в Україні сьогодні виступає не лише як допоміжна ланка, а як гнучкий і мобільний інструмент реагування. Благодійні фонди та громадські організації (ГО) здатні забезпечити комплексний підхід: від надання тимчасового притулку (шелтерів) до довготривалої психологічної реабілітації та сприяння економічній незалежності жінок. Проте, питання координації їхньої діяльності з державними структурами та сталість фінансування таких ініціатив потребують детального наукового аналізу.

Мета статті полягає у висвітленні ролі громадських та благодійних організацій у наданні допомоги постраждалим жінкам, аналізі ефективності їхніх програм та визначенні перспектив зміцнення партнерства між державним і недержавним секторами для подолання наслідків насильства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях домашнє насильство часто ототожнюють із сімейним насильством, підкреслюючи різноманіття його проявів: фізичне, психологічне, економічне, сексуальне або інші форми жорстокого ставлення, що мають серйозні наслідки для постраждалих.

Так, Т. Алексєенко досліджувала такі аспекти, як дитячі шлюби, раннє материнство та різновиди домашнього насильства [1, с. 36], тоді як Ю. Белікова зосереджувалася на соціальному супроводі осіб, які постраждали від насильства [2, с. 14]. Науковиці Т. Лях, Т. Спіріна та Н. Клішевич детально аналізували питання соціальної профілактики сімейного неблагополуччя на рівні територіальних громад [5, с. 246], а М. Маєрчик і О. Плахотник приділяли увагу дослідженню феномену гендерного насильства.

Це питання також стало об'єктом уваги представників суміжних наук: психологи (О. Бондаренко – характеристика психологічного типу домашнього насильства; Т. Миронюк; А. Шиделко; Л. Шимко – психологічні детермінанти насильства над жінками), соціологи (О. Бойко – соціологічний аналіз явища; В. Бондаровська – життєві стратегії постраждалих; Я. Юрків – феномен домашнього насильства),

економісти (Г. Герасименко – оцінка економічних наслідків насильства проти жінок), політологи (О. Дмитренко – аналіз інституційної спроможності неурядового сектору в Україні) та інші.

Проблема домашнього насильства щодо жінок стала предметом спеціалізованих досліджень у різних наукових галузях і особливо активно вивчається останнім часом.

Зокрема, для нашого дослідження важливими є дисертаційні роботи у сфері юридичних наук, які розкривають правові аспекти та характеристики даного явища. Серед них: Н. Ліщук – аналіз насильницьких дій щодо жінок, їх причин та заходів профілактики; К. Довгунь – вивчення змісту адміністративного права та засад профілактичної діяльності; О. Євдокимова – аналіз шляхів запобігання домашньому насильству; В. Медведська – дослідження причин домашнього насильства, правових засад та методології захисту жінок; Н. Стасюк – класифікація та криміногенна характеристика осіб, які вчиняють домашнє насильство; Г. Карпеченкова – аналіз державної політики запобігання домашньому насильству та інші.

Результати дослідження. Нормативно-правова база України передбачає механізми надання послуг як особам, які постраждали від домашнього насильства, так і тим, хто зазнав насильства за ознакою статі. Водночас ключова відмінність між цими категоріями полягає у змістовному акценті: насильство за ознакою статі переважно пов'язане з проявами дискримінації та нерівномірного впливу на осіб залежно від їхньої статі, тоді як домашнє насильство охоплює ширший спектр ситуацій і не завжди має прямий зв'язок із гендерною належністю постраждалої особи [6].

З урахуванням умов воєнного стану та зростання кількості осіб, які зазнали шкоди внаслідок збройної агресії проти України, питання організації та надання соціальних послуг набуває особливої актуальності й розширеного значення. Зокрема, у багатьох випадках оперативне надання допомоги постраждалим ускладнюється об'єктивними обставинами, що зумовлює необхідність удосконалення механізмів швидкого реагування з боку надавачів соціальних послуг – як після отримання повідомлення про випадок, так і після евакуації особи у безпечні регіони. Такий підхід забезпечує можливість своєчасного отримання комплексної підтримки від різних суб'єктів системи соціального захисту.

Слід підкреслити, що соціальна допомога та підтримка реалізуються безпосередньо через систему соціальних послуг, які можуть мати як матеріальний, так і нематеріальний характер,

забезпечуючи комплексний вплив на відновлення та стабілізацію життєдіяльності постраждалих осіб.

В умовах воєнного стану жінки з дітьми належать до однієї з найбільш уразливих категорій населення. Значне зростання кількості внутрішньо переміщених осіб досягло масштабів серйозної суспільної проблеми на державному рівні. При цьому слід зазначити, що жінки, які були змушені переміститися внаслідок збройного конфлікту, мають утричі вищі показники гендерно зумовленого насильства порівняно з іншими групами постраждалих.

У сучасних умовах жінки виступають категорією, яка потребує не лише спеціалізованої підтримки, але й тривалого соціального супроводу. Оскільки дане дослідження спрямоване на аналіз механізмів надання допомоги жінкам, які постраждали від домашнього насильства, важливо враховувати вплив актуальних соціально-політичних процесів, зокрема наслідків повномасштабного вторгнення. Саме жінки з дітьми опинилися серед найбільш соціально незахищених груп населення.

Ефективність подолання наслідків домашнього насильства залежить від комплексності наданої допомоги. Громадські та благодійні організації в Україні сьогодні вибудовують багатокomпонентну систему підтримки, яку можна розділити на кілька стратегічних рівнів:

1. Екстрена допомога та безпека (Шелтери). Першочерговим завданням недержавних організацій є фізичне вилучення жінки з небезпечного середовища. Організації створюють притулки (шелтери) та «кризові кімнати», де постраждалі можуть перебувати від кількох діб до кількох місяців.

Наприклад, мережі, що підтримуються фондом «Благополуччя дітей» або «Ла Страда-Україна», надають не лише дах над головою, а й повне забезпечення продуктами та засобами гігієни, що є критичним для жінок, які залишили дім без речей.

2. Психосоціальна реабілітація. Робота з травмою – найтриваліший етап. Громадські організації залучають фахових психологів для: індивідуальних консультацій (подолання посттравматичного стресового розладу (ПТСР)); груп самопомоги (де жінки діляться досвідом за принципом «рівний-рівному», що сприяє соціальній інтеграції та зменшенню відчуття ізоляції); роботи з дітьми (оскільки діти, що стали свідками насильства, також є постраждалими).

3. Юридичний супровід та адвокація. Більшість благодійних фондів забезпечують безкоштовну правничу допомогу. Це включає супровід у справах про розлучення та поділ майна; допомогу в оформленні обмежувальних приписів щодо кривдника; захист інтересів

жінки в правоохоронних органах, де постраждалі часто стикаються з упередженим ставленням.

4. Економічна стабілізація. Однією з головних причин повернення жінки до кривдника є фінансова залежність. Сучасні ГО (наприклад, проекти від «Мережі Елеос-Україна» або «Горіховий дім») впроваджують програми:

- Професійної перепідготовки: курси ІТ, манікюру, флористики, швейної справи.
- Грантів на розвиток власної справи: невеликі виплати для старту самозайнятості.
- Працевлаштування в соціальних підприємствах: де жінки отримують першу роботу в безпечних умовах.

5. Мобільні бригади та цифрові рішення. В умовах війни та обмеженого доступу до стаціонарних центрів, благодійні організації розвивають мобільні бригади соціально-психологічної допомоги. Вони виїжджають у віддалені громади або місця проживання ВПО. Також активно використовуються цифрові інструменти: чат-боти (наприклад, «Калькулятор безпеки»), анонімні гарячі лінії та онлайн-платформи для психологічної підтримки.

У результаті проведеного дослідження ролі громадських та благодійних організацій у системі соціальної підтримки жінок, які постраждали від домашнього насильства, можна зробити такі **висновки**:

Громадські та благодійні організації сьогодні є не просто допоміжною ланкою, а стратегічним партнером держави. Їхня головна перевага полягає в оперативності, гнучкості та здатності впроваджувати інноваційні соціальні послуги (такі як мобільні бригади, цифрові платформи допомоги та спеціалізовані шелтери), на які державна система часто не має достатнього ресурсу чи законодавчої мобільності.

Доведено, що ефективна соціальна підтримка не обмежується лише кризовим втручанням. Найбільш успішні кейси громадських організацій базуються на моделі «повного циклу»: від забезпечення фізичної безпеки та юридичного захисту до довготривалої психологічної реабілітації та сприяння економічній самостійності жінки (навчання, працевлаштування).

Встановлено, що умови повномасштабної війни створили нові ризики для жінок, водночас перевантаживши систему соціального захисту. Благодійні фонди взяли на себе значну частину роботи з внутрішньо переміщеними особами, забезпечуючи поєднання гуманітарної допомоги з фаховою роботою з травмою насильства.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні досвіду

впровадження програм для кривдників, що реалізуються громадськими організаціями, як необхідного елемента розірвання кола насильства.

Список використаних джерел

1. Алексєєнко Т.Ф. Концепції та моделі соціально-педагогічної підтримки учнівської молоді у зарубіжному досвіді. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2017. Вип. 21(1). С. 33–47.

2. Белікова Ю.В. Дослідження потреб постраждалих від насильства: звіт за результатами якісного дослідження. Дніпро. 2020. 26 с.

3. Бондаренко О. С. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні. *Правові горизонти*. 2019. Вип. 20 (33). С. 102–107.

4. Від домашнього насильства в Україні щороку гинуть 600 жінок – Лубінець. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*.

URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3621741-vid-domasnogo-nasilstva-v-ukraini-soroku-ginut-600-zinok-lubinec.html> (дата звернення 20.01.2026).

5. Лях Т. Л., Спіріна Т. П., Клішевич Н. А. Соціальна профілактика сімейного неблагополуччя в територіальній громаді. *Social Work and Education*. 2022. Т. 9. Вип.№ 2. С. 245–255.

6. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

7. Про затвердження заходів щодо виконання Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та Примірного положення про центр медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї : Наказ Міністерства охорони здоров'я від 23.02.2004 №v0038282–04. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0038282-04#Text> (дата звернення: 17.02.2026).

Lyudmila Melnyk, Davyd Nesterov. SOCIAL SUPPORT FOR WOMEN VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE BY PUBLIC AND CHARITABLE ORGANIZATIONS

Summary. The article examines the role and mechanisms of activities of public and charitable organizations within the social support system for women affected by domestic violence. The author analyzes the specifics of providing psychological, legal, and humanitarian assistance by the non-

governmental sector in the face of contemporary challenges. Particular attention is paid to the functioning of shelters, crisis rooms, and mobile social and psychological assistance teams. The study highlights the advantages of the civil sector, including its mobility, individualized approach, and ability to rapidly implement innovative social services. The level of interaction between charitable foundations and state structures within the framework of intersectoral partnership is considered. The problems faced by organizations, such as limited funding and the need for legislative improvements, are summarized. Ways to optimize social support are proposed by strengthening the potential of community initiatives and expanding the network of specialized services for victims.

Keywords: domestic violence, social support, non-governmental organizations (NGOs), charitable foundations, female survivors, shelters, intersectoral cooperation.

УДК 364-053.6:7.01:316.6

Ігор ПОГОРЖЕЛЬСЬКИЙ,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
«Доктор філософії» (PhD) кафедри соціальної роботи
Українського державного університету імені Михайла
Драгоманова

i.v.pohorzhelskyi@udu.edu.ua

Марина СОЛЯНИК,

к. п. н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи
Українського державного університету імені Михайла
Драгоманова

m.h.solyanyk@npu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Погоржельський І. В., Соляник М. Г. Формування життєстійкості молоді засобами естетичної культури в умовах сучасного соціокультурного середовища. У статті досліджується проблема формування життєстійкості молоді засобами естетичної культури в умовах сучасного соціокультурного середовища. Розкрито сутність поняття життєстійкості як важливої характеристики особистості, що забезпечує її здатність до адаптації, саморозвитку й

подолання життєвих труднощів. Проаналізовано роль естетичної культури як чинника формування ціннісних орієнтацій, розвитку емоційної сфери та творчого потенціалу молоді. Особливу увагу приділено можливостям соціальної роботи у використанні культурно-мистецьких практик як ефективного інструменту підтримки життєстійкості молодого покоління. Визначено, що інтеграція естетичних компонентів у соціальну роботу сприяє гармонійному розвитку особистості, формуванню активної життєвої позиції та підвищенню рівня соціальної адаптації молоді.

Ключові слова: соціальна робота, молодь, життєстійкість, естетична культура, естетичне виховання, соціалізація, культурно-мистецькі практики, соціокультурне середовище.

Вступ. Сучасне соціокультурне середовище характеризується високою динамікою змін, зростанням інформаційного навантаження, невизначеністю соціальних процесів та посиленням впливу глобалізаційних чинників. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема формування життєстійкості молоді як здатності ефективно адаптуватися до змін, долати труднощі та зберігати внутрішню рівновагу. Молоде покоління є однією з найбільш вразливих соціальних груп, оскільки перебуває на етапі становлення світогляду, ціннісних орієнтацій і життєвих стратегій. Важливим ресурсом формування життєстійкості виступає естетична культура, яка сприяє розвитку емоційної чутливості, творчого мислення та здатності до самовираження. Через залучення до мистецтва та культурних практик молодь отримує можливість осмислювати власний досвід, формувати ціннісні орієнтири та розвивати внутрішній потенціал. Естетична культура виступає не лише як складова духовного розвитку особистості, але й як ефективний засіб соціальної адаптації та підтримки психологічної стійкості. У контексті соціальної роботи проблема формування життєстійкості молоді засобами естетичної культури набуває особливого значення. Використання культурно-мистецьких практик у роботі з молоддю відкриває нові можливості для розвитку її особистісних ресурсів, формування активної життєвої позиції та підвищення рівня соціальної інтеграції. Це зумовлює необхідність наукового осмислення зазначеної проблеми та визначення ефективних підходів до її вирішення.

Метою статті є обґрунтування та аналіз особливостей формування життєстійкості молоді засобами естетичної культури в умовах сучасного соціокультурного середовища. Особлива увага приділяється визначенню сутності життєстійкості як інтегративної характеристики

особистості, що забезпечує її здатність до адаптації, саморозвитку та подолання життєвих труднощів. У межах дослідження також передбачається з'ясування ролі естетичної культури у формуванні ціннісних орієнтацій молоді, розвитку її емоційної сфери та творчого потенціалу. Важливим аспектом є визначення можливостей соціальної роботи щодо використання культурно-мистецьких практик як ефективного інструменту підтримки життєстійкості молодого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема життєстійкості молоді є предметом активних досліджень у галузі психології, соціальної роботи та педагогіки. Сучасні наукові підходи розглядають життєстійкість як інтегративну характеристику особистості, що забезпечує її здатність до адаптації, саморозвитку та подолання складних життєвих обставин. У працях українських дослідників значна увага приділяється життєстійкості як психологічному ресурсу особистості. Зокрема, О. І. Купрєєва зазначає, що життєстійкість виступає важливим психологічним ресурсом особистісного розвитку студентської молоді: «Життєстійкість – внутрішній ресурс, який підвладний самій людині, саме тому, що він може змінити і перосмислити те, що сприяє підтриманню, фізичного, психологічного, соціального здоров'я, установка, яка надає життю цінності та смислу в будь-яких обставинах» [4, с. 88]. Дослідниця підкреслює її зв'язок із мотиваційною сферою, самоствавленням і психологічним благополуччям особистості. Актуальність дослідження життєстійкості особливо зростає в умовах кризових соціальних трансформацій. Так, С. М. Кондратюк визначає, що життєстійкість є ресурсом подолання життєвих труднощів та збереження психічної рівноваги особистості: «Життєстійкість вважається основним функціональним компонентом життєздатності, що зберігає стабільність системи особистості, системоутворюючим чинником, що задає параметри основних компонентів життєздатності» [3, с. 79]. У свою чергу, Т. В. Андрущенко наголошує, що життєстійкість безпосередньо пов'язана з рівнем психологічного благополуччя та емоційної регуляції молоді: «Життєстійкість є одним із ключових параметрів індивідуальної здатності людини до форм саморегуляції, фундаментом її особистісних властивостей. Життєстійкість можна вважати аналогом життєвої сили людини, яка відображає міру подолання нею певних життєвих обставин, а також рівень докладених зусиль, працюючи над собою, і над обставинами свого життя» [1, с. 9]. У дослідженнях сучасних

українських науковців також акцентується увага на взаємозв'язку життєстійкості з ціннісними орієнтаціями молоді. Зокрема, Л. Степаненко [5, с. 89] зазначає, що складна життєва ситуація, не лише забезпечує особистісне зростання, а й відкриває індивідуальність в особистості, яка переломлюється через унікальний досвід вирішення проблеми. В умовах сучасних соціальних викликів, зокрема воєнного стану, проблема життєстійкості набуває особливої значущості. Як зазначає Л. Колесник, життєстійкість сприяє збереженню психічного благополуччя молоді та ефективній адаптації до складних умов життя: «Життєстійкість молоді виступає важливим ресурсом у протидії негативним впливам воєнного конфлікту, забезпечуючи адаптацію до складних умов та збереження психічного здоров'я» [2]. Це підтверджує необхідність пошуку нових підходів до її формування, зокрема у межах соціальної роботи.

У зарубіжній науковій думці поняття життєстійкості (resilience) розглядається як динамічний процес адаптації до несприятливих умов. Зокрема, С. Мадді визначає життєстійкість як систему установок, що забезпечують стійкість до стресу та активну життєву позицію [6]. Дослідження Р. Шварцера також підтверджують, що життєстійкість тісно пов'язана із самоефективністю та здатністю особистості до саморегуляції [7].

Водночас у сучасних наукових розвідках зростає інтерес до ролі культурних та естетичних чинників у формуванні життєстійкості. Дослідники підкреслюють, що залучення до культурно-мистецьких практик сприяє розвитку емоційної сфери, творчого потенціалу та формуванню позитивних життєвих орієнтирів молоді. Саме це відкриває нові можливості для соціальної роботи, орієнтованої на підтримку особистісного розвитку молодого покоління.

Таким чином, аналіз наукових досліджень свідчить про значну увагу до проблеми життєстійкості молоді в сучасній науці. Водночас недостатньо дослідженим залишається питання використання засобів естетичної культури як ресурсу формування життєстійкості у соціальній роботі, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Результати дослідження. У ході дослідження встановлено, що формування життєстійкості молоді є складним і багатовимірним процесом, який залежить від поєднання соціальних, психологічних та культурних чинників. Визначено, що естетична культура виступає важливим ресурсом розвитку життєстійкості, оскільки сприяє формуванню ціннісних орієнтацій, розвитку емоційної сфери та

здатності до творчого самовираження. З'ясовано, що життєстійкість молоді проявляється через здатність до адаптації в умовах соціальної нестабільності, вміння долати труднощі, зберігати внутрішню рівновагу та здійснювати свідомий вибір життєвих стратегій. У цьому контексті естетична культура виконує функцію смислотворення, допомагаючи молоді осмислювати власний досвід та формувати позитивне ставлення до життя. У результаті аналізу встановлено, що використання культурно-мистецьких практик у соціальній роботі (зокрема арт-терапії, театральних та музичних форм діяльності, візуального мистецтва) позитивно впливає на розвиток емоційної стійкості, підвищення самооцінки та формування соціальної активності молоді. Такі практики сприяють розвитку креативності, емпатії та навичок комунікації, що є важливими складовими життєстійкості. Виявлено, що інтеграція естетичних компонентів у соціальну роботу забезпечує формування у молоді здатності до рефлексії, самопізнання та саморозвитку. Залучення до мистецької діяльності створює сприятливі умови для розвитку внутрішніх ресурсів особистості, що підвищує її адаптаційні можливості та сприяє подоланню стресових ситуацій. Крім того, встановлено, що ефективність формування життєстійкості молоді значною мірою залежить від організації соціокультурного середовища, яке має забезпечувати доступ до культурних ресурсів, підтримку творчих ініціатив та створення умов для самореалізації молодих людей.

Отже, результати дослідження підтверджують, що естетична культура є важливим інструментом соціальної роботи, який сприяє формуванню життєстійкості молоді, розвитку її особистісного потенціалу та адаптації до сучасних соціальних умов.

Висновки. Формування життєстійкості молоді є комплексним процесом, який включає соціальні, психологічні та культурні чинники. Життєстійкість виступає ключовою характеристикою особистості, що забезпечує її здатність до адаптації, саморозвитку та подолання життєвих труднощів. Естетична культура є ефективним ресурсом соціальної роботи, спрямованої на підтримку життєстійкості молоді. Вона сприяє розвитку ціннісних орієнтацій, емоційної сфери, творчого потенціалу та здатності до рефлексії й самопізнання. Використання культурно-мистецьких практик (арт-терапія, театральні та музичні студії, візуальне мистецтво) у соціальній роботі підвищує соціальну активність, креативність, емпатію та навички комунікації молоді, що безпосередньо впливає на формування її життєстійкості. Інтеграція естетичних компонентів у соціальну роботу сприяє створенню

сприятливого соціокультурного середовища, яке забезпечує доступ до культурних ресурсів, підтримку творчих ініціатив та умови для самореалізації молодих людей. Результати дослідження підтверджують, що естетична культура може виступати як ефективний інструмент соціальної роботи, що забезпечує гармонійний розвиток особистості, формування активної життєвої позиції та підвищення рівня соціальної адаптації молоді в сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Андрущенко Т. В. Психологічні особливості життєстійкості і благополуччя осіб підліткового віку. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 12. Психологічні науки. 2024. № 25 (70). С. 5–14.

2. Колесник Л. Життєстійкість молоді як ресурс подолання негативних наслідків війни в Україні. *Вісник ПДТУ*. 2024. Т. 1 № 12. С. 5–14. URL: https://journals.urau.ua/vsgf_pstu/article/view/320344/310921

3. Кондратюк С. М. Життєстійкість як ресурс подолання життєвих труднощів в умовах війни. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 4. С. 78–83.

4. Купрєєва О. І. Життєстійкість як психологічний ресурс особистісного розвитку студентської молоді. *Історико-педагогічні студії: науковий часопис* / гол. Ред. Н. М. Дем'яненко. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 9-10. С. 86–90.

5. Степаненко Л. В. Особливості взаємозв'язку життєстійкості та складників емоційної саморегуляції переселенців. *Габітус*. 2021. Вип. 23. С. 68–72.

6. Maddi S. R. Hardiness: The courage to grow from stresses. *Journal of Positive Psychology*. 2006. Vol. 1. P. 160–168.

7. Schwarzer R. Self-efficacy: Thought control of action. Washington: Hemisphere, 2014. 350 p.

Ihor Pohorzelskyi, Maryna Solianyk. FORMATION OF YOUTH RESILIENCE THROUGH THE MEANS OF AESTHETIC CULTURE IN THE CONTEMPORARY SOCIOCULTURAL ENVIRONMENT

Summary. The article examines the problem of forming youth resilience through the means of aesthetic culture in the contemporary sociocultural environment. The essence of resilience is revealed as an important personal characteristic that ensures the ability to adapt, develop oneself, and overcome life difficulties. The role of aesthetic culture as a factor in shaping value

orientations, developing the emotional sphere, and enhancing the creative potential of youth is analyzed. Special attention is paid to the possibilities of social work in using cultural and artistic practices as an effective tool for supporting the resilience of the younger generation. It is determined that the integration of aesthetic components into social work contributes to the harmonious development of personality, the formation of an active life position, and the improvement of the level of social adaptation of youth.

Key words: social work, youth, resilience, aesthetic culture, aesthetic education, socialization, cultural and artistic practices, sociocultural environment.

УДК 364:331.56]:355.48(470:477)"2014/..."

Юрій СЕРБАЛЮК,

к.іст.н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
serbaliuk@gmail.com

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ БЕЗРОБІТНИХ: ЗМІНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сербалюк Ю.В. Соціальний захист безробітних: зміни в умовах воєнного стану. Розглянуті базові міжнародні та вітчизняні нормативно-правові документи у сфері соціального захисту безробітних. Виділені основні види соціальної допомоги і соціальних послуг для безробітних. Проаналізовано ситуацію на ринку праці в умовах воєнного стану. Виявлені причини безробіття і проблеми з працевлаштуванням на сучасному етапі. Виділено основні шляхи модернізації соціального захисту безробітних в умовах воєнного стану. Здійснено порівняльний аналіз нововведень у законодавство стосовно соціального захисту безробітних. Акцентовано увагу на запроваджені цифрових сервісів та підвищенні ролі місцевого самоврядування у створенні робочих місць і працевлаштуванні громадян.

Ключові слова: безробіття, воєнний стан, соціальний захист, законодавство.

Вступ. Соціальна підтримка економічно активного населення є актуальним завданням сьогодні у кожній розвинутій країні. Трудовий ресурс забезпечує не лише економічне процвітання, але й є гарантом

соціальної стабільності за умови його зайнятості. Позбавлені роботи чи іншої суспільно-корисної діяльності люди працездатного віку стають потенційною загрозою для стабільності суспільства, є джерелом соціальної напруженості. Гарантії зайнятості, соціальний захист у випадку вимушеного безробіття – сьогодні важлива складова соціальної політики.

Ситуація на ринку праці ускладнилась з розв'язанням повномасштабної війни проти України. Необхідність мобілізації сил на відсіч ворогу, підтримання економічного розвитку, оптимізація бюджетних та інших витрат на підтримку соціально незахищеного населення змусило внести зміни у законодавство, що визначає головні параметри соціальної підтримки безробітних.

Мета статті – визначити зміни у системі соціального захисту безробітного населення в умовах війни, розв'язаною Російською Федерацією в Україні

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність безробіття, державна політика у сфері соціального захисту безробітних знайшли відображення у наукових дослідженнях сучасників. Відмітимо дисертаційні дослідження із зазначеної тематики Басая О., Рісного О., Супруна К., Терехова І., Юрчика І.

Концептуальні засади соціального захисту безробітних розглядають у монографії Шабанова Р. (Шабанов Р. Концептуальні засади соціального захисту від безробіття: монографія. Харків : ХНАДУ, 2015. 359 с.). Проблеми правового забезпечення соціального захисту безробітних – у монографії Басая О. (Басай О. Соціальний захист безробітних в Україні: правові засади. Івано-Франківськ : [б.в.], 2006. 168 с.).

Відзначимо наукові публікації з окресленої проблеми у наукових часописах дослідників Бондаренка Н., Макарова О., Мантур-Чубатої О., Шамілевої Л., Хандій О., Коваля С., Тулай О. та ін.

З початком повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації в Україну з'являються нові реалії у ситуації на ринку праці. Це пов'язано з масовим виїздом громадян з тимчасово окупованих територій, прифронтових районів, зростанням чисельності безробітних, ролакацією підприємств, зміною пріоритетів у затребуваних спеціальностях тощо. Відбуваються також зміни в структурі безробіття. З'являються дослідження розв'язання проблеми безробіття і забезпечення соціального захисту безробітних в умовах воєнного стану.

Зазначимо у цьому контексті дослідження, які опублікували Артюх І., Гапочка В., Лісовець О., Сіроха Д., Тищенко О., Черноус С.

Загалом можна окреслити головні напрями наукових досліджень у сфері соціального захисту безробітних на сучасному етапі – цифровізація послуг безробітним, подолання структурного безробіття, гендерні проблеми на сучасному ринку праці.

Результати дослідження. Захист від безробіття є одним з наріжних каменів державної соціальної політики. Світове співтовариство напрацювало базові документи, які стоять на захисті соціальних прав людини праці. Більшість з них імплементовано в українське правове поле. Серед них – Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Конвенція № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» Міжнародної організації праці (МОП), Рекомендація № 202 МОП про національні мінімальні рівні соціального захисту (2012 р.), Європейська соціальна хартія (переглянута) та інші.

Так, Конвенція МОП № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» Міжнародної організації праці» у розділі IV «Допомога по безробіттю» передбачає мінімальні стандарти соціального захисту щодо безробіття, встановлює норми періодичних виплат допомог; проголошує принцип рівноправності осіб.

Європейська Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників у ст. 10 декларує право працюючих на адекватний соціальний захист і соціальне забезпечення. У разі настання ситуації безробіття, яке супроводжується відсутністю коштів до існування, безробітний має мати можливість отримувати достатні кошти і соціальну допомогу з урахуванням особливостей їхньої конкретної ситуації [7].

У Європейській соціальній хартії (переглянутій) також зазначене право на соціальний захист у випадках звільнення (ст. 24).

Безробіття, якого офіційно не існувало в Радянській Україні, стало важким спадком для молоді незалежної України. Вихід з глибокої економічної кризи кінця ХХ ст. вимагав одночасно вирішувати питання гарантій соціального захисту для цієї нової категорії соціально незахищеної частини населення. Спираючись на міжнародний досвід, міжнародні стандарти, влада поступово створювала нормативно-правову базу захисту безробітних. Головними документами молоді держави у цій царині стали Конституції України, яка визнавала безробіття з незалежних від людини обставиною, що гарантує їй право

на соціальний захист (ст. 46), закон України «Про зайнятість населення», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та інші. Створено новий державний інститут – Державна служба зайнятості.

Видами забезпечення безробітних, відповідно законодавства України, визначені допомоги та послуги [5; 6]. З початку запровадження воєнного стану (лютий 2022 р.) на початок квітня 2026 р. у базові закони України стосовно соціального захисту безробітних внесено 23 зміни – у Законі України «Про зайнятість на населення» – 15, у Законі України «Про державне соціальне страхування на випадок безробіття» – 8.

На сьогодні визначено законодавством два види допомог: допомога по безробіттю та допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні. Соціальні послуги для безробітних передбачають сприяння їх працевлаштуванню (професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації, пошук підходящої роботи, інформаційні та консультаційні послуги тощо), підтримки самозайнятості та реалізації підприємницької ініціативи, стимулювання роботодавців до створення нових робочих місць (компенсації та інші послуги), надання додаткової гарантії зайнятості окремим категоріям населення, які не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці [5; 6].

Державна служба статистики не публікує в умовах воєнного стану офіційні дані по безробіттю. За офіційними даними Державної служби зайнятості у лютому-березні 2026 р. зареєстровано 94 692 безробітних [4]. Хоча людей, які займають пошуками роботи набагато більше.

Соціологічні дослідження показують, що основними причинами безробіття в Україні на сучасному етапі є: особисті обставини, низький рівень оплати праці, неготовність змінювати місце проживання заради роботи через сімейні причини, відсутність житла та недостатня кількість вакансій у місці постійного проживання, відсутність досвіду та затребуваної кваліфікації [8]. Враховуючи останнє, зазначимо, що сьогодні відносно високий рівень безробіття значною мірою зумовлений невідповідністю між потребами економіки і освітньо-професійними пропозиціями робочої сили на ринку праці. Ускладнили цю ситуацію масштабне переміщення населення та руйнація і релокація підприємств. Наявні освітньо-професійні характеристики, уміння та навички шукачів роботи часто не відповідають потребам роботодавців, що робить нові виклики перед соціальними службами, відповідальними за перекваліфікацію, навчання безробітних.

Особливо проблема працевлаштування в умовах воєнного стану актуальна для таких категорій населення, як внутрішньо переміщені особи, особи з інвалідністю, учасники бойових дій. Труднощі з пошуками роботи у них пов'язані з необхідністю адаптації до нових умов життя, необхідністю перекваліфікації чи опанування новою професією, що часто стає причиною дискримінації на ринку праці [8].

Фінансовий тягар воєнних витрат та інших видатків, пов'язаних з воєнним станом, змусив владу переглянути деякі питання соціального забезпечення у випадку безробіття. У вересні 2022 р. вступили в силу зміни до ст. 24 та прикінцевих положень Закону України «Про державне соціальне страхування на випадок безробіття» (Закон від 21.09.2022 № 2622-IX) [5]. У попередній редакції цього Закону зазначалось, що допомога по безробіттю мала виплачуватись з 8 дня після реєстрації застрахованої особи в установленому порядку в державній службі зайнятості. В умовах воєнного стану цей термін скасовується і така допомога виплачується з першого дня реєстрації.

Що стосується осіб, які звільнились з роботи за власним бажанням чи за угодою сторін, то початок виплат допомог по безробіттю скоротили на 60 днів. Якщо раніше допомоги виплачували з 91 першого дня реєстрації у службі зайнятості, то за новими правилами з 31 дня. Для осіб, які втратили роботу через порушення трудового законодавства, а також для тих, у кого страховий стаж менше 7 місяців за попередній календарний рік, виплати по безробіттю будуть здійснюватись починаючи з 61 дня реєстрації у мінімально встановленому розмірі.

Змінились і умови, за яких безробітній може претендувати на отримання виплат. Тривалість страхового стажу на протязі року, що передував реєстрації у якості безробітного збільшилась на місяць і тепер становить 7 місяців.

Зазнала змін і тривалість допомоги о безробіттю. Якщо у попередній редакції Закону вона обмежувалась для всіх 360 календарними днями, то тепер запроваджено диференціацію: якщо страховий стаж становить до 3 років, то допомога по безробіттю буде виплачуватися не більше 180 календарних днів; від 3 до 6 років – 210 календарних днів; від 6 до 12 років – 240 календарних днів; від 12 до 18 років – 270 календарних днів; від 18 до 24 років – 300 календарних днів; від 24 до 30 років – 330 календарних днів; понад 30 років – 360 календарних днів.

За умов воєнного стану тривалість отримання виплат по безробіттю скоротилась в четверо – з 360 днів до 90. Для осіб передпенсійного віку таке скорочення сталось вдвічі. Якщо у

попередній редакції Закону особам, до настання віку, що дає право на пенсію залишається не більше 2 років, тривалість таких виплат встановлювалась у межах 720 календарних днів, то ці цифри відповідно зменшились: 1 рік до виходу на пенсію виплати і 360 календарних днів виплат.

Величина допомоги по безробіттю визначається залежно від трьох показників – страхового стажу, розміру середньої заробітної плати та обставин втрати роботи. Попередня редакція Закону України «Про державне соціальне страхування на випадок безробіття» передбачала, що для безробітних, у яких страхових стаж у межах двох років, сума допомоги становитиме 50% середньої заробітної плати. Із збільшенням стажу зростали і виплати: від 2 до 6 років – 55 %; від 6 до 10 років – 60 %; понад 10 років – 70 %. Нова редакція Закону поглибила диференціацію за роками страхового стажу, збільшила його тривалість, а для осіб зі стажем більше 24 і 30 років збільшила на 5% і 10% відповідно суми допомог.

До внесення змін до Закону встановлювались такі диференціації виплат: перші 90 календарних днів – 100%, другі 90 днів – 80%, а далі 70%. Внесені зміни передбачають поділ всього терміну отримання допомог по безробіттю на два періоди: перша половина строку передбачає 100% виплату допомоги, друга – 50%.

Для осіб, які мають страховий стаж 15 і більше років на момент звернення у службу зайнятості і за цей час не отримували допомогу по безробіттю, ці виплати збільшені на 10%.

В умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну зазнали зміни максимальні та мінімальні розміри виплат. У редакції Закону України «Про державне соціальне страхування на випадок безробіття» на початок війни граничний розмір допомоги по безробіттю було обмежено чотирикратним прожитковим мінімумом для працездатних осіб. З травня 2022 р. цей максимум обмежений вже був 150 відсотків мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня календарного року. Останні зміни до Закону у вересні 2022 р. на період дії воєнного стану встановили діючу на сьогодні норму – не більше мінімальної заробітної плати. Таким чином, із збільшення мінімальної заробітної плати в Україні, зростають і виплати по безробіттю. З 1 січня 2026 року максимальний розмір допомоги по безробіттю становить 8 647 грн.

Стосовно мінімального розміру допомог до безробіттю, то нормативна база з цього питання визначається Правлінням Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок

безробіття. Правління Фонду прийняло постанову «Про мінімальний розмір допомоги по безробіттю» від 26.12.2025 № 97, якою встановило мінімальний розмір допомоги по безробіттю: з 1 січня 2026 року допомога становитиме 3900 грн., раніше було 3600 грн. Отримувати цю мінімальну суму зможуть: застраховані особи, які не мали 7 місяців страхового стажу протягом року до набуття статусу безробітного; застраховані особи, які працювали не менше 7 місяців перед настанням безробіття (працювали не повний робочий день, тиждень, відсутні дані для розрахунку середньої заробітної плати на момент призначення допомоги по безробіттю); внутрішньо переміщені особи та особи які перебувають на тимчасово окупованих територіях, які не мають документів, підтверджуючих їх страховий стаж.

Також у цьому документі визначено окремі категорії громадян, для яких розмір матеріального забезпечення на випадок безробіття становитиме 1 650 гривень (раніше – 1 500 грн). Йдеться про наступні категорії населення: молодь, яка ще не має страхового стажу та потребує сприяння у працевлаштуванні на перше робоче місце у разі реєстрації як безробітна; осіб, які були звільнені з роботи з певних підстав, передбачених законодавством (наприклад, за порушення трудової дисципліни, прогул, втрату довіри тощо).

Дослідження можливостей вирішення проблем з безробіття на місцевому рівні показали потенціал місцевих громад у цьому та проблеми, які не сприяють ефективному розв'язанні працевлаштування. Так, Артюх І. та Лісовець О. виділяють такі проблеми соціальної політики у сфері подолання безробіття на місцевому рівні: недостатній рівень фінансування, обмежені можливості цифровізації соціальних послуг, низьку поінформованість населення про доступні програми, а також переважання низько кваліфікованих вакансій на місцевому ринку праці. Автори вважають, що перспективним напрямом подальшого розвитку системи соціального захисту є впровадження цифрових сервісів для обліку безробітних і надання соціальних послуг онлайн, а також формування комплексних програм підтримки на рівні громади [1, 10].

Що стосується впровадження цифрових сервісів, то в країні вже відбувається все більше їх запровадження. Визнано на державному рівні, що одним із шляхів щодо подолання безробіття і сприянню ефективнішому працевлаштуванню має сприяти цифровізація послуг безробітним. У застосунок та портал «Дія» планується інтегрувати цифрову екосистему для безробітних «Обрій». Це має бути цифрова система ринку праці, що поєднує, шукачів роботи, роботодавців, освітні

можливості та державні сервіси в одній екосистемі. Нова платформа об'єднає державні служби, заклади освіти та місцеву владу. Серед інших послуг система використовуватиме штучний інтелект для профорієнтації: індивідуально пропонуватиме професії, курси та вакансії робочих місць.

Рішенням уряду запущено такий пілотний проєкт в Україні. Експеримент запроваджується строком на два роки. В рамках пілоту буде протестовано електронне прийняття на роботу, звільнення та ведення кадрової інформації в єдиній цифровій системі. У межах експериментального проєкту працездатні особи засобами Порталу Дія або мобільного додатка Порталу Дія можуть, серед іншого, шукати підходящу роботу через отримання рекомендацій щодо працевлаштування, автоматизованих пропозицій вакансій та можливостей професійного розвитку, отримання послуг з професійного навчання, присвоєння чи підтвердження професійної кваліфікації, участі у програмах сприяння зайнятості населення, отримання довідок (витягів) та інших електронних документів, а також отримання інших довідок [3].

Висновки. Війна та воєнний стан погіршили ситуації на ринку праці. Втрата роботи стала реальністю для багатьох громадян України, які вимушені покинути район бойових дій, стати внутрішньо переміщеними особами, залишитись на окупованій території. Тому актуальним завданням держави є постійний моніторинг ситуації на ринку праці приведення нормативно-правової бази у сфері соціального захисту безробітних у відповідність до реалій поточного моменту. Потрібно розв'язувати питання працевлаштування і соціальної підтримки для них та інших категорій осіб, які в сучасних реаліях зазнають дискримінації на ринку праці.

Розв'язання зазначених проблем здійснюються сьогодні у напрямках пристосування соціального законодавства до нових реалій та цифровізації соціальних послуг з пошуку роботи.

Зменшення термінів соціальних виплат по безробіттю, поглиблення диференціації цих виплат робить громадян більш відповідальними за своє працевлаштування і розмір виплат у випадку настання ситуації безробіття.

Не достатньо задіяний ресурс місцевих громад у забезпеченні зайнятості населення, що проживає на їх території.

Поєднання ресурсів держави, громад і стимулювання активної зайнятості самих громадян в умовах війни посилить можливості їх

соціального захисту і сприятиме вирішенню багатьох соціальних та економічних проблем у державі.

Список використаних джерел

1. Артюх І., Лісовець О. Система соціального захисту безробітного населення як складова соціальної політики територіальної громади. *SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*, 2025. № 16 С. 6-11. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socioprostir/issue/view/1638/2278>

2. Гапочка В. Соціальний захист безробітних: реалії сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2022. Серія ПРАВО. Випуск 74: частина 1. С. 171-175. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/01/31.pdf>

3. Деякі питання реалізації експериментального проекту щодо оптимізації та цифровізації процесів та послуг у сфері праці та зайнятості населення. Постанова КМУ № 1403 від 29 жовтня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.03.2026).

4. Кількість вакансій та чисельність шукачів роботи у професійному розрізі. Державна служба зайнятості. Офіційний портал. URL: <https://dcz.gov.ua/stat/statfile> (дата звернення 20.03.2026).

5. Про державне соціальне страхування на випадок безробіття. Закон України № 1533-III від 02. 03. 2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text> (дата звернення 23.03.2026).

6. Про зайнятість населення. Закон України № 5067-VI від 05.07.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення 11.03.2026).

7. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників. Акти європейського права із соціальних питань Київ : Парламентське видавництво, 2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044#Text (дата звернення 12.03.2026).

8. Яценко Л. Безробіття в Україні: сучасні тренди та особливості. Національний інститут стратегічних досліджень. Центр економічних і соціальних досліджень. Електронний ресурс. 2026. URL: <https://surl.li/ujdxyi> (дата звернення 03.03.2026).

Yuriy Serbaliuk. SOCIAL PROTECTION OF THE UNEMPLOYED: CHANGES UNDER MARTIAL LAW

Summary. The basic international and domestic legal documents in the field of social protection of the unemployed were considered. The main types of social assistance and social services for the unemployed are highlighted. The situation on the labor market under martial law is analyzed. Identified causes of unemployment and problems with employment at the current stage. The main ways of modernizing social protection of the unemployed under martial law are highlighted. A comparative analysis of innovations in legislation regarding social protection of the unemployed is carried out. Attention is focused on the introduction of digital services and increasing the role of local government in creating jobs and employing citizens.

Key words: unemployment, martial law, social protection, legislation.

УДК 364.62-057.36

Віталій СПІВАК,

к.психол.н., доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
spivak@kpnpu.edu.ua

Юлія ЯРОВА,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності Психологія
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
yarova@kpnpu.edu.ua

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Співак В.І., Ярова Ю.О. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців. Досліджено особливості соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців, які страждають на посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), передбачає комплекс соціальних і психотерапевтичних заходів. Їх основна мета – запобігання розвитку ускладнень після пережитих травматичних подій, що можуть призводити до порушення соціальних зв'язків, професійної дезадаптації, особистісної дестабілізації, а також до алкоголізму, наркотичної залежності чи суїцидальної поведінки. Важливу роль відіграє моральна та ідеологічна підтримка військових, а також

адекватне етичне осмислення їхнього бойового досвіду в суспільстві.

Ключові слова: соціально-психологічна реабілітація, військовослужбовці, ускладнення, травматичні події, порушення соціальних зв'язків.

Вступ. Соціально-психологічна допомога учасникам бойових дій здійснюється як у форматі групових занять, так і через індивідуальну терапію. Групова робота спрямована на подолання невротичних проявів, труднощів у спілкуванні та соціальній адаптації. Вона передбачає спільну терапевтичну діяльність, яка допомагає зменшити фіксацію на травматичному досвіді, розширити коло інтересів, налагодити соціальні контакти та розвинути комунікативні навички.

Індивідуальна терапія, у свою чергу, орієнтована на відновлення психічного стану клієнта. Зокрема, застосовуються методи роботи з образами у стані глибокого розслаблення, інколи з використанням апаратів імпульсної терапії.

Мета статті. Проаналізувати основні етапи, принципи та методи соціально-психологічної реабілітації з відновлення психічного здоров'я військовослужбовця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Головною метою психологічної реабілітації є відновлення психічного здоров'я військовослужбовця до рівня, достатнього для подальшої професійної діяльності. За підходами дослідників (А. Глушко, Б. Овчінников, Л. Янишев), цей процес включає чотири основні етапи [3]:

Діагностичний етап – спрямований на визначення характеру психологічних проблем, їхнього впливу на стан військовослужбовця та його життєдіяльність. У межах цього етапу:

- виявляються та оцінюються негативні наслідки бойового стресу;
- аналізуються причини їх виникнення та можливі рецидиви;
- визначається ефективність наявних способів подолання стресу;
- обираються доцільні методи психологічної допомоги.

Важливою умовою є подолання комунікативного бар'єру, який часто виникає через небажання говорити про травматичний досвід. Діагностична бесіда дає можливість військовим висловити пережиті емоції, переосмислити події, краще зрозуміти їхній вплив на життя та підготуватися до подальшої реабілітації чи служби.

Психологічний етап – передбачає застосування спеціально підібраних методів впливу на психіку для корекції стану

військовослужбовця.

Реадаптаційний етап – спрямований на повернення до нормального соціального та професійного функціонування, зазвичай у межах спеціалізованих програм.

Етап супроводу – включає подальше спостереження, консультування та, за потреби, додаткову психологічну допомогу після завершення основного курсу реабілітації.

Результати дослідження. Психологічна реабілітація ґрунтується на таких ключових принципах:

- оперативність – своєчасне надання допомоги після дії стресових факторів;
- системність – комплексний вплив на різні аспекти психічного стану;
- гнучкість – адаптація методів залежно від стану військовослужбовця;
- багаторівневність – використання різних рівнів і форм допомоги відповідно до складності ситуації.

Під час вибору методів реабілітації важливо враховувати ситуативні фактори, характерні для бойових умов. Серед них: постійна загроза життю, інтенсивний стрес (обстріли, поранення, втрати побратимів), необхідність застосування смертельної сили, невизначеність і хаотичність бойових дій, складні побутові умови (порушення сну, харчування, антисанітарія), а також вплив кліматичних і географічних умов [2].

Не менш значущими є особистісні чинники: особливості психічної організації, наявність залежностей, попередні психотравми (особливо в дитинстві), соціальна та інтелектуальна незрілість, ізольованість, несприятливе соціальне оточення.

Особи з такими факторами потребують комплексної підтримки, яка має надаватися фахівцями різних сфер: медичної, психологічної, соціальної та правової, а також громадськими організаціями.

Психічний стан людини виконує три основні функції:

- адаптаційну – забезпечує пристосування на фізіологічному, психологічному та соціальному рівнях;
- регулятивну – впливає на поведінку, комунікацію та соціальні ролі;
- інтегративну – об'єднує потреби, цінності, мотиви й наміри, формуючи внутрішні ресурси та активність особистості.

Ознаками поведінки військовослужбовця, які свідчать про необхідність невідкладної медичної реабілітації, є такі прояви:

- інтенсивне відчуття страху та безпорадності внаслідок пережитої психотравмувальної події, підтвердженої документально;
- отримані поранення або каліцтва;

- нав'язливі спогади про травматичні події, що постійно відтворюються в уяві;
- раптове «оживлення» травматичних переживань під час сну або в стані алкогольного сп'яніння;
- психогенна амнезія;
- порушення сну (безсоння, поверхневий сон, ранні пробудження);
- уникнення розмов чи ситуацій, що нагадують про травму;
- зловживання алкоголем або наркотичними речовинами;
- суїцидальні думки чи наміри;
- соматичні прояви (головний біль, м'язова напруга, швидка втомлюваність, проблеми з травленням, запаморочення, болі в серці);
- соціальна ізоляція;
- емоційне відчуження від близьких;
- підвищена дратівливість і агресивність;
- неконтрольовані спалахи гніву;
- професійна та особистісна деградація [2].

Психологічна допомога військовослужбовцям може надаватися як індивідуально, так і в груповому форматі.

Індивідуальна психотерапія часто базується на психоосвітньому підході, що включає такі складові:

- корекцію хибних уявлень про стресові реакції;
- інформування про природу стресу;
- пояснення ролі надмірного стресу у розвитку психічних розладів;
- допомогу в усвідомленні власних симптомів ПТСР;
- розвиток навичок самоаналізу для виявлення індивідуальних стресорів;
- формування активної позиції клієнта у процесі терапії [1].

Посттравматичні симптоми значно ускладнюють міжособистісні стосунки. Неконтрольований гнів, емоційна відстороненість і труднощі у взаємодії з оточенням, зокрема з представниками соціальних інституцій, призводять до конфліктів і соціальної дезадаптації.

У зв'язку з цим ефективною є трифазна модель групової психотерапії. На першому етапі формуються групи взаємопідтримки з осіб, які пережили подібні травми. На другому – до групи долучаються нові учасники з дещо іншим досвідом, утворюючи психотерапевтичну групу. Це може викликати емоційні реакції, напруження, ослаблення групової згуртованості та прояви гніву. Однак під керівництвом фахівця учасники поступово навчаються усвідомлювати свої переживання і керувати ними. Третій етап передбачає перехід до глибшої, психоаналітично орієнтованої роботи.

Надзвичайно важливим фактором успішної реабілітації є сімейне середовище. Після повернення з бойових дій у родині часто виникають напруження та конфлікти, що потребують професійної підтримки. Тому важливо працювати не лише з військовими, а й з їхніми близькими.

Психологічна робота з сім'ями включає два напрямки:

- використання сім'ї як ресурсу для реабілітації військовослужбовця;
- надання психологічної допомоги самим членам родини.

Доцільно проводити підготовчу роботу з сім'ями ще до повернення військових, зокрема через тренінги та консультації. Основними рекомендаціями для близьких можна вважати наступні:

- уважно слухати та підтримувати без осуду;
- допомагати поступово повертатися до мирного життя;
- проявляти терпіння до емоційних труднощів;
- враховувати зміни, що відбулися за час розлуки;
- приділяти увагу дітям;
- створювати атмосферу підтримки та прийняття;
- обмежувати або виключати вживання алкоголю.

Результатом такої підтримки є зниження емоційної напруги, краща адаптація, переосмислення пережитого досвіду та відновлення психологічної рівноваги.

У реабілітації застосовуються також різні психотерапевтичні підходи: психодинамічний, когнітивно-поведінковий, гіпнотерапія, гештальт-терапія, арт-терапія, логотерапія, психодрама та інші. Вони спрямовані на:

- усвідомлення причин поточного стану;
- емоційне відреагування травматичного досвіду;
- прийняття пережитого як частини життєвого шляху;
- формування адаптивної поведінки.

Додатково можуть використовуватися релаксаційні та відновлювальні методи: музикотерапія, масаж, сауна, медитація, спорт, творча діяльність.

Окремі рекомендації існують і щодо самодопомоги при ПТСР:

- підтримувати регулярний контакт із терапевтом або групою підтримки;
- опанувати техніки релаксації та саморегуляції;
- уникати інформаційних тригерів;
- дбати про якісний сон;
- дотримуватися збалансованого харчування;
- регулярно займатися фізичною активністю;
- контролювати вживання алкоголю та уникати наркотиків;
- розвивати соціальні зв'язки;

- активно працювати у терапії;
- бути готовим до тимчасових труднощів у процесі відновлення;
- дотримуватися медикаментозного лікування;
- своєчасно звертатися по допомогу.

Разом із терапевтом доцільно розробити письмовий план дій на випадок загострення симптомів.

Висновки. Соціально-психологічна реабілітація є невід'ємною частиною сучасної системи підтримки військовослужбовців. Хоча повністю уникнути психотравм у бойових умовах неможливо, своєчасна допомога значно знижує ризик важких наслідків. Важливу роль відіграє наявність життєвих цілей, можливість самореалізації, фізична активність та соціальна підтримка.

Ефективність відновлення значною мірою залежить від загального рівня благополуччя: стабільного доходу, житлових умов, гармонійних сімейних відносин, доступу до медико-соціально-психологічної допомоги та реабілітаційних програм.

Список використаних джерел

1. Бочелюк В.Й., Турубарова А.В. Психологія людини з обмеженими можливостями : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2011. 264 с.
2. Романишин А.М., Бойко О.В. Первинна психологічна допомога і реабілітація в бойових умовах. Львів, 2014. 121 с.
3. Тохтамиш О.М. Реабілітаційна психологія : навчально-методичний посібник. Вінниця : Віндрук, 2014. 100 с.

Vitalii Spivak, Yuliya Yarova. SOCIAL-PSYCHOLOGICAL REABILITATION OF MILITARY MEN

Summary. The features of socialpsychological rehabilitation of servicemen that suffer on postoumantic stress disorder (PTSD) are investigational, envisages the complex of socialand psychotherapy measures. Them a primar y purpose is prevention of development of complications after the outlived traumatic events, that can result in violation of socialconnections, professional desadaptation, personality destabilization, and also toalcoholis, narcotic dependence or suicide behavior. An important role moral andideological support of soldiery, and also adequate ethic comprehension of their smell of owder, plays societ.

Keywords: socialpsychological rehabilitation, servicemen, complications, traumatic events, violations of social.

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Наукове видання

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ КАМ'ЯНЕЦЬ-
ПОДІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

Серія соціально-педагогічна

Випуск 41

Електронне видання

Матеріали подані мовою оригіналу.

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів.

Редколегія не завжди поділяє погляди авторів статей.

*Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за
підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних
даних, власних імен та інших відомостей.*

Підписано до друку 26.04.2026 р.

Ум.друк. арк. 8,37 Зам. 178

Видавець Ковальчук О.В.

32315, Хмельницька обл., м. Кам'янець-

Подільський, вул. Васильєва, 13, корп. А, 37.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7057 від 30.03.2023 р.